

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ

ENGELLİ KARDEŞE SAHİP ÇOCUK VE
ERGENLERİN KARDEŞLERİNE YÖNELİK
TUTUMLARI İLE EBEVEYİNLERİNDEN
ALGILADIKLARI KABUL-RED ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEMA GÜVENÇ

141104110

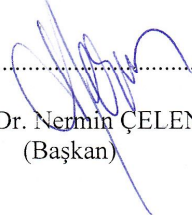
Danışman Öğretim Üyesi:

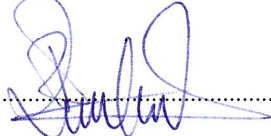
Yrd. Doç. Dr. Handan DOĞAN

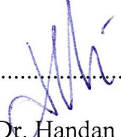
İstanbul, Eylül 2016

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

30.09.2016 tarihinde tezinin savunmasını yapan Sema GÜVENÇ'e ait "Engelli Kardeşe Sahip Çocuk ve Ergenlerin Kardeşlerine Yönelik Tutumları ile Ebeveynlerinden Algıladıkları Kabul – Red Arasındaki İlişkinin İncelenmesi " başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji (Gelişim Psikolojisi) Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğuyla** Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Nermin ÇELEN
(Başkan)

Prof. Dr. Rengin ZEMBAT
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Handan DOĞAN
(Üye)-Danışman

ÖNSÖZ

Tez çalışma sürecim boyunca bana rehberlik eden, tezin yürütülmesi aşamalarında değerli bilgi ve tecrübelerini sunan, hayata farklı bir bakış açısıyla bakmamı sağlayan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Handan Doğan'a sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bize değerli bilgi ve birikimlerini sunan en başta sevgili Prof. Dr. Nermin Çelene ve hocalarıma,

Yıllar sonra şans eseri denebilecek bir şekilde, ani bir telefon görüşmesi ile bir araya gelip tezimle ilgili kendisinden yardım istediğim ilk günden son güne kadar yanımda olan, en saçma sorularıma bile sevgi ve anlayışla cevap veren, beni her zaman desteklediğini, yanımda olduğunu bildiğim ve hissettiğim canım arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Leyla Ulusa müteşekkirim...

İyi ki varlar dediğim ve beni hayata bağlayan kızım Zeynep Ece Sarıbal'a ve oğlum Ali Sarıbal'a

Tüm yaşamım boyunca attığım her adımda beni destekleyen, maddi ve manevi açıdan yardımcı olan, sabrıyla bana cesaret veren, pozitif yönü ile hep çıkılacak olumlu bir yol olduğunu bana hatırlatan ve hayata sınıksız tutunmamı sağlayan canım anneme,

Benden desteklerini ve sevgilerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili babama, abime, kardeşime ve eşimin ailesine,

Bana olan sevgisini, inancını ve desteğini her an yanımda hissettiğim, sevgili eşim Hüseyin Sarıbal'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırmamın uygulanmasında bana yardımcı olan tüm idarecilere, öğretmenlere, velilere ve kardeşlere katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

İsimlerini buraya sığdıramadığım ve bu çalışmama bir şekilde katkısı dokunan, hayatıma anlam katan herkese çok teşekkür ederim iyi ki varsınız.

Sema Güvenç

İstanbul,2016

ÖZET

Bu çalışmanın amacı engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları ile ebeveynlerinden algıladıkları kabul-red arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmaya İstanbul il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir iş okulu, iki özel alt sınıf ve beş rehabilitasyon merkezine devam eden, yetmiş engelli çocuğun, 12-18 yaş arasında normal gelişim gösteren kardeşleri ve bu çocukların ebeveynleri dahil edilmiştir. İlişkisel tarama yöntemi kullanılarak yapılan araştırmada engelli çocuğa sahip olan ebeveynlere ve engelli çocuğun kardeşlerine yönelik hazırlanmış demografik bilgi formu, Kardeşlerin tutumlarını ölçmek için Küçüker (1997) tarafından geliştirilmiş “Engelli kardeşe yönelik tutum ölçeği ve ebeveynlerin kabul ve red düzeylerini ölçmeye yönelik olarak Rohner (2002) tarafından geliştirilen, Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği uygulanmıştır.

Uygulanan ölçeklerle çocuk ve ergenlerin kardeşine yönelik tutumları ile ebeveynlerinden algıladıkları kabul-red arasındaki ilişkinin, kardeşin cinsiyet, yaş, engel türü, ebeveynlerin yaşı, eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik seviyeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. İstatiksel verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması için, Korelasyon Analizi ve t-Testi kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasında, 0,01 ve 0,05 anlamlılık düzeyi aranmıştır.

Araştırma sonucunda, 12-18 yaş arasındaki normal gelişim gösteren çocukların engelli kardeşlerine yönelik tutumlarının yaşa, cinsiyete, engel durumuna göre istatiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Ebeveynin engelli çocuğu kabul/reddinin, çocuğunun yaşına, cinsiyetine, babanın eğitim düzeyine ve ailenin gelir durumuna göre istatiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği, buna karşın annenin eğitim düzeyine ve babanın çocuğunun engel durumuna göre istatiksel olarak anlamlı fark yarattığı bulunmuştur. Çocuk ve ergenlerin engelli kardeşe yönelik tutumu ile ebeveyn kabul reddi arasında pozitif yönlü ve orta kuvvetli ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre ebeveynlerinin engelli

çocuğa yönelik kabul ve reddetme tutumu arttıkça sağlıklı çocuğun engelli kardeşine ilişkin tutumu da bu yönde şekillenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Çocuk, Kardeş, Ebeveyn Kabul-Red

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the relationship between the attitude of the child and the adolescents towards their siblings who are disabled and the acceptance-rejection they perceived from their parents. A business school which is located in the city center of Istanbul, two special sub-class and the siblings of seventy disabled children going to five rehabilitation centers between 12-18 years old with normal development and this childrens' parents have been included. In the study which is accomplished by using relational screening method, the demographic questionnaire prepared for the parents with disabled children and the siblings of the handicapped child and the scale developed by Küçüker (1997) to measure the attitude towards the disabled sibling and the parental acceptance -rejection scale developed by Rohner (2002) to measure the level of acceptance and rejection of the parents have been applied.

With the applied scales, it has been examined whether attitudes of children and teenagers to their siblings and the relationship between acceptance-rejection which they perceive from their parents change according to the sibling's gender, age, type of disability and parents' ages, education level and socio-economic level. Correlation analysis and t-test have been used to analyse and construe with the statistical data. While analysing and commenting on the data, 0,01 and 0,05 the level of significance has been researched.

As a result of the research, it has been determined that attitudes of the children between 12-18 who have experienced a normal growing towards their disabled siblings do not change to a great extent according to age, gender and disability status. It has been concluded that there is no statistically significant change in parents' acceptance or rejection of disabled children with such factors as child's age, gender, father's education level and family's financial status. On the other hand, it has been found that it makes a difference depending on mother's level of education and the child's situation of handicap. It has been determined that there is a positive and midlevel relationship between the children and teenagers' attitudes towards their

disabled siblings and parents' acceptance/rejection. According to this, as parents' approach of acception and rejection to disable child increases, healthy child's attitude towards his disable sibling is shaped in this way.

Keywords: Disabled children, Sibling, Acceptance-Rejection,

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Aile	5
1.1.1. Ailenin Tanımı	5
1.1.2. Aile İçerisinde Engelli Çocuk	6
1.2. Kardeş İlişkiler	8
1.2.1. Okul Öncesi Dönemde Kardeş İlişkileri.....	10
1.2.2. Okul Döneminde Kardeş İlişkileri	10
1.2.3. Ergenlik Döneminde Kardeşler İlişkileri.....	11
1.2.4. Yetişkinlik Döneminde Kardeş İlişkileri	11
1.3.Engelli Bireyle Kardeş İlişkileri	12
1.4.Kardeş İlişkilerinin Niteliğini Etkileyen Faktörler	17
1.5. Tutum	21
1.5.1. Tutumun Tanımı.....	21
1.5.2. Çocukların Engelli Kardeşlerine Yönelik Tutumları.....	22
1.5.3. Ebeveynlerin Çocuklarına Karşı Tutumları	22
1.5.4. Ebeveyn Kabul Reddi.....	23
1.5.5. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (Parental Acceptance-Rejection Theory)..	24
1.5.6. Ebeveyn Kabul-Red Kuramının Alt Alanları.....	25
1.5.6.1. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın Kişilik Alanı	25
1.5.6.2. Ebeveyn Kabul Red Kuramının Baş Etme Alanı	25
1.5.6.3. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın Sosyokültürel Sistemler Alanı.....	26
1.5.7. Ebeveyn Kabul Red İle İlgili Kavramlar	26
1.5.7.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu	26
1.5.7.2. Düşmanlık ve Saldırganlık	28

1.5.7.3. İlgisizlik-İhmal	28
1.5.7.4. Ayrışmamış Reddetme	29
1.5.7.5. Ailenin Çocuğu Kabullenmesi ve Reddetmesinin Sonuçları	29
1.6. Konu İle İlgili Araştırmalar	29
1.7. Araştırmanın Amacı	36
1.8. Problemler.....	36
1.9. Araştırmanın Önemi.....	38
2. YÖNTEM.....	40
2.1. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	40
2.2. Veri Toplama Araçları.....	44
2.2.1. Aile Bilgi Onay Formu	44
2.2.2. Demografik Bilgi Formu	45
2.2.3.Engelli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği (EKYTÖ).....	45
2.2.4. Ebeveyn Kabul Red Ölçeği (EKRÖ).....	46
2.3. İşlem	47
2.4. Verilerin İstatistiksel Analizi.....	48
3. BULGULAR	50
4. SONUÇ VE TARTIşMA.....	60
5. KAYNAKLAR.....	72
6. EKLER.....	85
ÖZGEÇMİş.....	99

KISALTMALAR

EKRÖ : Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği
EKYTÖ : Engelli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Engelli Bireylere ve Kardeşlerine Ait Demografik Bilgiler	41
Tablo 2.2. Annelerin Demografik Bilgileri	42
Tablo 2.3. Babaların Demografik Bilgileri	43
Tablo 3.1. Engelli Kardeşe Yönelik Tutumun Engelli Kardeşin Cinsiyeti Açısından Karşılaştırılması (T Testi).....	50
Tablo 3.2. Ebeveyn Kabul/Reddinin Engelli Çocuğun Cinsiyeti Açısından Karşılaştırılması (T Testi)	51
Tablo 3.3. Engelli Kardeşe Yönelik Tutumun Engelli Kardeşin Yaşı Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)	52
Tablo 3.4. Ebeveyn Kabul/Reddinin Engelli Çocuğun Yaşı Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)	53
Tablo 3.5. Engelli Kardeşe Yönelik Tutumun Kardeşin Engel Türü Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)	54
Tablo 3.6. Ebeveyn Kabul/Reddinin Çocuğun Engel Türü Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)	55
Tablo 3.7. Annenin Engelli Çocuğu Kabul/Reddinin Eğitim Düzeyi Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)	56
Tablo 3.8. Babanın Engelli Çocuğu Kabul/Reddinin Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)	57
Tablo 3.9. Annenin ve Babanın Engelli Çocuğu Kabul/Reddinin Ailenin Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması (ANOVA).....	58
Tablo 3.10. Ebeveyn Kabul/Reddi İle Kardeşin Engelli Kardeşe Yönelik Tutumu Arasındaki İlişki (Korelasyon)	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Kardeş İlişkileri.....	17
-----------------------------------	----

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Aile; en küçük toplumsal kurumdur. Bu kurum anne, baba ve çocuklardan oluşan ve pek çok farklı işlevi olan bir yapıya sahiptir. Bu yapı içerisinde ailenin; ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak, çocukların bakımını sağlamak, çocukların eğitimini planlamak, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek, aile üyelerinin birbirini korumasını sağlamak ve karşılıklı güven, sevgi ortamı yaratmak gibi, işlevleri bulunmaktadır.

Aile; kan bağı, evlilik ve diğer yasal yollarla kurulan, aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan, bireylerin sosyal, psikolojik, ekonomik, bireysel ihtiyaçlarının karşılandığı temel toplumsal bir birimdir. Aileyi meydana getiren kişiler birbirleriyle etkileşimde bulunarak bu dinamik yapıyı ayakta tutarlar. Bu dinamik yapı çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişiminin tamamlandığı birincil yerdir (Sarı, 2007).

Ailenin en temel ve en önemli işlevlerinden birisi de isteyen ebeveynlerin çocuk dünyaya getirmesidir. Bununla birlikte diğer önemli işlevi ise dünyaya getirilen çocuğun sağlıklı ve gelecek yaşantısında başarılı olmasını beklemektir. Diğer yandan da yetiştirilen çocuğun toplumun kurallarına uygun şekilde yaşamasını sağlamaktır. Ailecek dünyaya gelecek olan çocuğun toplumun beklentilerine uygun ideal özellikte bir çocuk olması istenir. (Küçüker, 1997).

Çocuklar doğdukları ilk andan itibaren ebeveynleri ile karşılıklı bir iletişim içerisindeyler. Gerçekleşen iletişim sevgi, dokunma, kucaklama gibi olumlu duygular olurken zaman zaman da uzak durma, çatışma, ihmal gibi özelliklerde

gösterebilir. Çocuklar olumlu ve olumsuz yaşadıkları iletişimin etkilerini yaşamlarının ileriki dönemlerinde de yaşayabilmektedir (Yamaç, 2011).

Çocuğunu kabul eden ebeveynler sevgilerini ve/veya tepkilerini; öpme, kucaklama, koruma, okşama, şakalaşma gibi sözel ve bedensel biçimlerde gösterebilmektedirler. Ebeveynleri tarafından reddedilen çocuklar ise ebeveynleri tarafından ihmal edilme, fiziksel olarak çocuğa yaklaşmama, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamama ve çocuğa karşı saldırgan davranışlarda bulunma olarak görülebilmektedir. Reddedici tutumla yetiştirilen çocuklar yaşantılarında, saldırgan, kişilere bağımlı, karamsar bakış açısına sahip, duygusal kararsızlık ve tepkisizlik gibi özellikler gösterebilirler (Kitahara, 1987).

Ebeveynlerin çocuklarına göstermiş oldukları tutum çocuklarıyla olan ilişkilerinde ve çocuklarının ileriki yaşantıları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kağıtçıbaşı (1999) tutumu; bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir nesneye ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarını organize eden bir eğilime işaret etmek için de kullanıldığını ifade etmiştir. Cüceloğlu (1997) ise tutumları; oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleri olarak belirtmiştir.

Ebeveynler genellikle hamilelik sürecinde çocukları ile ilgili planlamalar yaparlar ve hayal kurarlar. Çocuk doğduktan sonra her şey planlandığı gibi gelişirse, ebeveyn kendini daha iyi hissedebilir. Ancak çocuğun engelli olması durumunda, ailenin hayalleri yıkılabilir. Bu haberle özellikle de anne – baba ve kardeşleri, çocuğa dair hayalleri ve beklentileri ile yüzleşmek için karşı karşıya kalacaktır. Genellikle bu hayaller engelin gerçekliğiyle yer değiştirmektedir. Böyle bir engelin varlığını öğrenmek, her bir aile üyesinin hayatını kalıcı olarak değiştirmektedir (Powell & Gallagher, 1993).

İnsanların yaşadığı en uzun süreli ilişkilerden bir tanesi de kardeş ilişkisidir. Toplumun % 80' inin en azından bir kardeşi vardır; bu yüzden bireylerin geneli yaşamlarında kardeşlerinin önemli rollere sahip olduğunu söylemektedir (Zoylan, 2005).

Ailede içerisinde engelli çocuğun varlığı, kardeşlerin duygusal ve psiko-sosyal gelişimlerini etkilemenin yanı sıra kardeş ilişkilerini de etkilemektedir. Kardeş ilişkileri birçok açıdan değişiklik gösterebilir. Bunlar ailenin yaşam şekli, çocuk yetiştirme tecrübesi, çocuk sayısı, çocuklar arasındaki yaş farkı, çocukların cinsiyeti, ailenin gelir düzeyi, çocuğun engelinin türü ve derecesi gibi birçok faktörden etkilenebilir. Engelli kardeşe sahip çocukların kardeşlerine yönelik tutumları çocukların yaşlarına ve gelişimsel düzeylerine göre de değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte engelli kardeşe gösterilen tutumlar kardeşe uyum süreci, onu kabullenme ve bu durumla yaşamayı öğrenebilme sürecine göre de farklılık göstermektedir. Engelli çocuğun aileye katılımıyla farklı özelliklerinden dolayı ebeveynlerinin bu çocuğa karşı daha fazla ilgi göstermesi, normal çocuğun geri plana itildiğini düşünmesine, ailesine ve kardeşine bundan kaynaklı kızgınlık duymasına neden olabilir. Bunun sonucunda da kardeşini görmezden gelerek, ilgi, alaka ve sevgi göstermeyebilir (Varol, 2005).F

Normal olan çocuklar, engelli kardeşlerinden ve ebeveynlerinden yaşadıklarına benzer şekilde etkilenir, benzer duygusal aşamalar gösterirler. Engelli bir kardeşe sahip olma, çocukların sosyal duygusal süreçlerine zarar verip duygusal tepkilerinde; kızgınlık, düşmanlık, kıskançlık, suçluluk, üzüntü, endişe, korku, utanma ve sıkıntı, reddetme gibi olumsuz duyguları yaşamalarına neden olabilir (İçöz, 2001).

Seligman'a (1983) göre, anne-babanın engelli çocuğuna yönelik tutumu kardeş tepkilerini etkilemektedir. Engelli çocuğunu kabul eden anne-babalar, normal gelişen çocuklarının da engelli kardeşlerine benzer şekilde davranmalarına olanak sağlayan tutum ve davranışlar için model oluşturmaktadırlar. Buna karşın engelli çocuğundan utanan, ona kötü davranan, onu yük olarak gören ve kaygılı olan anne-babalar ise normal gelişen çocuklarının tutum ve davranışlarını da bu yönde etkileyebilmektedirler (aktaran Zoylan, 2005).

Aile içinde engelli bir çocuğun varlığı, engeli olmayan bir çocuğun varlığından çok daha fazla sorumluluk getirmektedir. Ailenin yaşam şekli çoğu zaman engelli çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda da şekillenmektedir. İhtiyaçların karşılanması noktasında annenin babaya göre çok daha fazla sorumluluk alması,

ilgisinin, enerjisinin ve vaktinin çoğunu engelli çocuğuna vermesi, annenin giderek eşinden ve diğer çocuklarından da uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bunun sonucun da engelli olmayan diğer kardeşlerde davranış problemleri ortaya çıkabilmekte, çiftlerin evliliklerinde sorunlar olabilmektedir (Küçüker, 1993).

Engelli bir kardeşle büyüme normal kardeşlerin günlük yaşamlarında birçok yönden değişikliğe yol açmakta, uyum ve gelişimlerinde güçlükler yaşamalarına neden olmaktadır (McHale & Gamble, 1989).

Günümüzde engelli çocuğa ve ailelerine yönelik olarak verilen hizmetlerde ailenin bir bütün olarak ele alınması yaklaşımı benimsenmektedir. Engelli çocuğa sahip ailelerle yapılan çalışmaların ve bu ailelere yönelik hizmetlerin, yakın zamana kadar engelli çocuğu ve anne-babayı kapsadığı, aile sisteminin önemli bir parçası olmasına karşın normal gelişim gösteren kardeşlerin bu durumdan etkilenme biçimlerinin ve gereksinimlerinin göz ardı edildiği görülmektedir (Baran & İçöz 2001). Oysa kardeşler tüm yaşamları boyunca birbirlerini etkilemektedirler. Engelli bir çocuğun varlığı engelin doğası nedeniyle tüm aile ilişkilerini etkilediği gibi, kardeşler arasındaki ilişkiyi de doğrudan etkilemektedir. Engelli bir kardeşe sahip olmak normal gelişim gösteren çocukların yaşamlarında değişiklikler oluşturmakta, onların duygusal, davranışsal güçlükler yaşamalarına ve çeşitli problemlerle karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Engelli kardeşe sahip olan çocuklar bir yandan kardeşlerinin farklılığını anlamaya çalışırken, diğer yandan da normal kardeşi olan yaşlılarına oranla daha fazla sorumluluk aldıklarını ve anne-babalarından daha az ilgi gördüklerini hissedebilmekte, bu durumda kardeşler arası ilişkileri olumsuz etkileyebilmektedir (Bagenholm & Gillberg, 1991, Zoylan, 2005).

Engelli bir kardeşin aileye katılmasıyla yaşanan bu duruma çocuğun en iyi şekilde uyum sağlaması, kardeşinin durumunu kabullenmesi ve olumlu bir ilişki ağı oluşturabilmesi için çocuğun gelişiminde ve yetişmesinde önemli rol oynayan aile, çocuğa yönelik birtakım çalışmalar yapmalıdır. Engelli kardeşe sahip çocukların kardeş ilişkileri, kardeşlerine karşı nasıl bir tutum sergiledikleri ve ebeveynlerinden algıladıkları kabullün ve reddin incelendiği bu çalışma bir durum tespiti niteliğinde olacaktır. Bu bağlamda araştırma yaşama daha sağlıklı bireyler yetiştirmek için

engelli kardeşe sahip çocuklara yönelik aile çalışmalarına bilgi kaynağı olarak katkıda bulunacaktır.

1.1. Aile

1.1.1. Ailenin Tanımı

Aile, toplumun en küçük ve temel kurumudur. Çocukların kişiliklerinin gelişimine ve toplumsallaşmaya büyük katkısı olan bu sosyal sistemin ana öğeleri eşler ve çocuklardır. Köknel'e (1981) göre aile, evlenme ve çocuk sahibi olma yoluyla kurulan aynı evde yaşayıp ortak geliri olan, ortak değer ve inançlara sahip, toplumsal rolleri benimseyip iletişim ve etkileşim kuran bireylerin oluşturduğu en küçük kurumdur.

Aileler çocuğun her türlü gelişim alanlarında büyük bir rol oynar. Aile içindeki genel atmosfer, aile içindeki bireylerin özellikleri, eşlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve çocuğun anne babasıyla kurduğu ilişki ve etkileşim, çocuğun gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Profeta, 2002).

Turnbull ve Turnbull'e (2001) göre aile; tüm üyelerin gereksinimlerinin ve deneyimlerinin diğerlerini etkilediği, karmaşık ve etkileşim içinde bir sosyal sistemdir. Ailenin her üyesi bu sistemin önemli bir parçasıdır. Aile bireylerinden birisinin başına bir şey geldiğinde, aile üyelerinin tümü etkilenmektedir (aktaran Seligman & Darling, 2007).

Aile bireyin doğumundan başlayarak yaşamı boyunca etkili olan önemli ve temel bir sosyal yapıdır. Çocukların yaşamın her alanında iyi bir gelişme gösterebilmesi, başarılı olabilmesi için başta ebeveynleri olmak üzere aile bireyleri arasında güçlü bir ilişkinin kurulup devam ettirilmesi gerekmektedir. Sağlanacak güçlü bir ilişki aynı zamanda etkili ve büyük ölçüde de sorunsuz iletişim olanağı sunar. Bu da aile bireylerinin karşılıklı olarak birbirlerinin düşüncelerini ve duygularını anlamalarını, işbirliği içinde olmalarını, yardımlaşmanın ve paylaşmanın gelişmesini sağlar (Dönmezer, 1999).

Aile üyelerinin birindeki bir değişim, diğer üyelere ve ailenin bütününe de yansiyacaktır. Bir çocuğun doğumu, ailenin yaşamında yeni bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Çocuğun aileye katılımı sonucu ailenin alışlagelmiş düzeninde ani değişiklikler olabilir. Çocuğun doğumu diğer aile bireylerinin fiziksel, psikolojik, sosyal, maddi ve manevi durumunu etkileyebilir ve aile yükünü arttırabilir; diğer aile üyelerinin bu değişikliklere ayak uydurmaları ve yeni roller (anne babalık gibi) üstlenmeleri gerekebilir (Küçüker, 1997).

1.1.2. Aile İçerisinde Engelli Çocuk

Bir insanın hayatta yaşayabileceği en güzel duygulardan bir tanesi çocuk sahibi olmaktır. Hamilelik döneminde eşler, doğacak çocuğunun şeklini zihninde oluştururlar. Eşler hayal ettikleri çocuğun kendilerinin ve yakın çevresindeki kişilerin beklentilerinden oluşmasını ister. Aynı zamanda beklentiler toplumun yarattığı “ideal çocuk” olgusundan da etkilenir. Dolayısıyla aile, bir yandan bu beklentilerin gerçekleşeceği umudunu yaşarken diğer yandan gerçeklesemeyeceği endişesi içinde olabilir. Ancak aileler çocuklarının engelli olabileceğini düşünmek bile istemezler (Çetinkaya, 1997).

Bicknell (1989), sıradan ailelerin çocuklarını mutlu, hoşgörülü, sevecen bir şekilde yetiştirmelerinin, iyi donanımlı ve eğitimli personelle sahip çocuk bakım evleri gibi kuruluşlardan çok daha iyi olduğunu söylemektedir. Çocuklar için aile ne kadar önemliyse, aileler için de çocukları oldukça önemlidir ve tüm ailelerin öncelikli olarak istediği çocuklarının normal gelişim gösteren bir birey olmasıdır (aktaran Kalecik, 2013).

Ebeveynler çocuklarının sağlıklı ve normal gelişim göstermesini ister. Ancak bazen beklenen sağlıklı çocuk yerine özel ilgiye ihtiyaç duyan ve yaşamı boyunca bakıma muhtaç olacak engelli bir çocuk dünyaya gelebilir. Sağlıklı bir çocuğun doğumu bile ebeveynler için, aile sisteminde dengeyi bozan bir durum iken, engelli bir çocuğun aileye katılımı, aile yapısında, işleyişinde, aile üyelerinin rollerinde önemli değişiklikler yaratabilir, aile bireylerinin duygu, düşünce ve yaşamlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu aileler, çoğu zaman diğer ailelerin üstlenmeleri ve yerine getirmeleri gerekmeyen bazı ek görev ve sorumlulukları üstlenmek

durumunda kalmaktadırlar. Engelli çocuk sahibi olmak, fazlasıyla sorumluluk sahibi olmak anlamına gelmektedir. Ailenin yaşamı genellikle engelli çocuğun gereksinimleri etrafında oluşmaktadır. Bu gereksinimleri karşılamada babaya göre annenin daha fazla sorumluluk yüklenmesi, ilgisinin, zamanının ve enerjisinin çoğunu engelli çocuğa vermek zorunda kalması anneyi giderek eşinden ve diğer çocuklarından da uzaklaştırabilmektedir. Bu nedenle zaman zaman engelli olmayan diğer kardeşlerde uyum ve davranış problemleri ortaya çıkabilir, evlilik ilişkisinde de bozulmalar olabilmektedir (Küçüker, 1993).

Anne ve babanın zihinlerinde nasıl bir çocuk istedikleri konusunda daha doğumdan önce hayali bir çocuk kavramı oluşur. Dünyaya gelen çocuk, anne ve babanın beklentilerine uygun olmadığı takdirde, oluşan hayal kırıklığı sonucu anne ve babada reddetme tavrı gelişir (Yavuzer, 1998).

Çocuğun engel türü ne olursa olsun, tüm engelli çocuk aileleri benzer sorunları yaşarlar. Engelli çocuğa sahip olmak; ebeveynlerin anne baba rollerinde, özel yaşamlarında, sosyal çevrelerinde, planlarında, iş yaşamlarında, ailenin yapısında ve işleyişinde, parasal konularda büyük değişikliklere neden olabilir (Bright & Hayward, 1997; Pelchat, Lefebvre & Perault, 2003; aktaran Tamer, 2010).

Ebeveynlerin tüm yaşamlarını etkileyen bu değişikliklerle birlikte, duygularında, düşüncelerinde, davranışlarında, görev-sorumluluklarında da değişiklikler meydana gelebilir. Engelli çocuğun yaşı, cinsiyeti, engelinin türü, derecesi ile ebeveynin yaşı, birlikte ya da ayrı olmaları, sosyo-ekonomik düzeyleri, aldıkları sosyal destek gibi özellikler ebeveynlerin duygu durumlarını belirleyici olmaktadır (Emerson, 2003; Küçüker, 1997).

Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları duygular çeşitlilik göstermekle birlikte, çoğu ebeveyn için benzer tepkiler görülmektedir. Bu tepkiler şok, inkâr, reddetme, öfke suçluluk, depresyon, utanma, hayal kırıklığı, düşük benlik algısı gibi olumsuz tepkilerdir. Bu tepkiler benzer olsa da her ebeveynin geçirdiği süreç bireyleri farklı etkileyebilir. Tepkilere genel olarak bakıldığında ebeveynlerin öncelikle şok, inkâr, üzüntü, keder ve hayal kırıklığı hissettikleri ilk dönemi yaşarlar.

Beklenmeyen ve istenmeyen bir durum olduğu için çocuğu inkâr ederler ve bu durumu kabullenmekten kaçarlar. Zaman içerisinde gerçekte karşı karşıya kaldıkların da kaçma duygusu yerini keder ve hayal kırıklığı bırakır. Ardından gelen dönemde kızgınlık, suçluluk, utanç, kaygı gibi duygular yer alır. Özellikle annelerin hamilelik boyunca oluşabilecek bir soruna yönelik hatayı kendilerinde arama eğilimi göstermektedirler. Ebeveynlerin kendilerine duydukları kızgınlığın yanı sıra birbirlerine, doktorlara, çevreye ve Tanrıya da kızgınlık duydukları bilinmektedir. Yaşanan bu olumsuz süreçlerden sonra ebeveynlerin durumu kabullenme, uyum gösterme ve yeniden yapılanma aşamalarına ulaşmaktadırlar. Kabullenme sağlandıktan sonra ebeveynler neler yapabilirim, çocuğun tedavisiyle ilgili kaynaklara nasıl ulaşırım, yeni bir düzen kurma yolunda nasıl ilerlerim gibi sorulara cevap arayıp gelecekleri için planlama yapmaktadırlar (Akkök, 1997; Eripek, 1996; Fortier & Wanlass, 1984).

1.2. Kardeş İlişkiler

Kardeş ilişkisi, ikinci çocuğun doğumuyla başlayan ve kardeşlerin isteği süresince devam eden, olabilecek en yakın ve en uzun süreli sosyal ilişkilerden biridir. Çocuğun gelişimini etkileyecek en önemli faktörlerden biri kardeş ilişkisidir. Çünkü kardeşler arasındaki duygusal bağ, ebeveyn ile çocuk arasındaki bağlılıktan sonra ikinci sırada gelmektedir (Şenel, 1995). Çocuklar istedikleri kişilerle arkadaş olur ve istedikleri zaman arkadaşlıklarını sonlandırırlar, ancak kardeşlerini seçme konusunda bir tercih yapma şansları yoktur (Stoneman & Brody, 1993).

Bir ailede kardeşler arasında oluşan ilişki tek, önemli ve özeldir. Kardeşler birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinin yaşamlarında önemli roller oynamaktadırlar. Çocuğun ilk sosyal iletişiminin oluşmasını sağlayan ilişki kardeş ilişkisidir. (Powell & Ogle, 1985). Kardeşler önce oyun arkadaşıdır. Yaş ilerleyip olgunlaştıkça birbirlerine karşı yeni roller almaktadır. Bu roller öğretmen, arkadaş, koruyucu, düşman, rakip, model olma gibi çeşitlendirilebilir. Bu ilişkiler ve alınan roller kardeşlerden birinin engelinden etkilendiğinde ilişkinin seyri değişebilmektedir (Crnic & Leconte, 1986).

Cicirelli'ye göre, kardeş ilişkileri bireylerin davranış ve gelişimleri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir ve bu etki bireylerin yaşamları boyunca devam eder. Kişisel, sosyal ve dil becerilerinin kazanılmasında, çatışmayı idare etme, problem çözme becerilerinde ve sosyal destek ağını kurma becerisinin gelişiminde, kardeşlerin önemli etkileri olduğu üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte birçok anne çocuklarının çok küçük yaşta kardeşlerine bağlandığını, kardeşi olmayınca onu özlediğini ve kardeşini gördüğünde sevindiğini ifade etmektedir. Araştırmalar kardeşler arasında çok erken yaşlardan itibaren duygusal bir bağ oluşmakta olduğunun üzerinde durur (Riggio, 2000).

Kardeş ilişkileri çocuğun yaşadığı çevrede sosyal ve duygusal ortama etkisi nedeniyle önemlidir. Çünkü kardeşlerin kurduğu etkileşim sonucunda kazanılan psiko-sosyal beceriler yaşamın daha ileriki dönemlerinde diğer kişilerle kurulan sosyal ilişkilerde de kullanılmaktadır (Zoylan, 2005). Kardeşler birbirleri için bir özdeşim modeli oluştururlar, bununla birlikte sevgi, güven ve sevecenlik duygularının paylaşımı için de ortam sağlarlar. Kardeşin doğumu, ilk çocukta büyük bir ilgi ve koruyuculuk duygusu uyandırmakla birlikte, biraz sıkıntıyı ve karmaşık duyguları da beraberinde getirmektedir. Annenin olmadığı ortamlarda büyük çocukların çoğunun kardeşlerini kucaklayarak ya da onlara güven verici rahatlatıcı sözler söyleyerek, kaygı içindeki kardeşleriyle ilgilendikleri görülmektedir (Yavuzer, 1999).

Darchis ve Dercherf'e, (2008)'e göre, yeni doğacak bebeğin aileye katılacak olması çocukta heyecan ve mutluluk yaratarak kardeşlik duygusunun ortaya çıkmasını sağlar. Fakat bazı çocuklar bu duyguların yerine hayal kırıklığı yaşayabilir. Olumsuz tepkiler gösterebilir, endişeli ve kendilerini dışlanmış hissedebilir (aktaran Kalecik, 2013).

Yavuzer (2005), Kardeşlik bağı, bir sevgi kaynağı gibi düşünülse de, kardeşler arasında önemli problemler söz konusudur. Kardeşlik ilişkisi, istemsizce oluşturdukları rekabet nedeniyle bozulabilir. Bazı uzmanlar göre kardeşlik öncelikle rekabettir. Kardeşler düşman doğar. Bazılarına göre, çocuk, annesinin yalnızca kendisine ait olmasını, diğerlerinin anne gözünde kendi kadar önemli olmamasını ister.

Yaşanılan her ilişki gibi kardeşler arasındaki ilişki de durağan değildir. Kardeşlerin değiştiği ve geliştiği oranda bu ilişki de değişmekte ve gelişmektedir. Yaşamın her döneminde kardeşler arası ilişkilerin farklı özelliklere ve farklı rollere sahip olduğu görülmektedir. Belirli bir gelişim dönemindeki kardeşler arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için o dönemin genel özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerekir. Her bir gelişim dönemine geçiş bireyin yaşamında önemli değişiklikleri de beraberinde getirmektedir (Ahmetoğlu ve Aral, 2004).

1.2.1. Okul Öncesi Dönemde Kardeş İlişkileri

Erken çocukluk döneminde yaşanan kardeşlik ilişkileri diğer dönemlere oranla daha yoğun yaşanmaktadır. Kardeşler bu dönemde birbirleri ile sıklıkla etkileşimde bulunarak; yalnızca oyuncakları, giysileri, odayı ve ebeveynleri değil; önemli yaşantılarını da paylaşmaktadırlar (Pirimoğlu, 1996). Kardeşler bu dönemde birbirleri için sürekli bir arkadaşlık kaynağıdırlar ve aile içinde ilk akran ilişkisini gerçekleştirirler. Bu özel akran ilişkisi sosyal gelişme için bir başlangıçtır. Çocuk, bu sosyal ilişki sayesinde daha sonra öğreneceklerinin temelini alır ve kişiliğini geliştirir. Cinsel kimlik, ahlaki, psiko-motor ve dil gelişimi alanlarındaki deneyimlerin hepsi bu sosyal etkileşimin kapsamında bulunmaktadır (Girli, 1995).

1.2.2. Okul Döneminde Kardeş İlişkileri

Bu dönemde çocuğun ebeveynine olan bağımlılığı azalmıştır. Çünkü okul dönemi (6-11 yaşlar) çocuğun aileden çıkıp dış dünyaya açıldığı dönemdir. Bu dönemde çocuk bütün gününü oyunda veya okulda geçirebilir, kendi gereksinimlerini karşılayabilir. Arkadaşlık bağları bu dönemde güçlü olmasına rağmen zaman zaman çekişmeler de görülmektedir. Okul döneminde çocukların üst benlikleri iyice gelişmeye başlamıştır. Kurallara önem verirler. Çalışkanlık, beceri ve üreticilik bu dönemin en belirgin özelliğidir (Ahmetoğlu ve Aral, 2004).

Bu dönem içerisinde kardeşler ebeveynleriyle geçirdikleri zamandan daha fazla birbirleriyle zaman geçirirler. Okul döneminde, kardeşlik ilişkileri okul öncesi dönemden değişiklik göstermektedir. Okul öncesi dönemde kardeşler arasında

oluşabilen kıskançlık duygusu bu dönemde yok olmaya başlar. Bu dönemde erkek çocuklar küçük kardeşlerini korurlar, kızlar ise küçük kardeşlerine yapamadıkları şeylerde yardımcı olur ve öğüt verirler. Bunun sonucunda küçük kardeş genellikle büyük kardeşe güçlü bir duygusal bağ ile bağlanır. Bu dönemde kardeşlik ilişkileri duygusal olarak güçlü olmasına rağmen, zaman zaman kardeşler arasında problemler de görülmektedir (Kaminsky & Dewey, 2001; Yıldırım, 2005; Zoylan, 2005).

1.2.3. Ergenlik Döneminde Kardeşler İlişkileri

Ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Hızlı ve sürekli bir gelişme evresi olarak da tanımlanabilir (Yavuzer, 2013). Yörükoğlu (2004) ergenliği, “çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemidir” şeklinde tanımlamaktadır. Bu dönemde ergenler, ailelerinden ayrılmaya ve arkadaşlarıyla birlikte daha fazla zaman geçirmeye başladıkça, kardeşlik bağından aldıkları duygulara daha az gereksinimleri olur. Ergenler bu dönemde kardeşlerine sevgi duymaya, yakınlık göstermeye ve onları takdir etmeye devam etmelerine rağmen yaşlıları ve ebeveynlerine oranla kardeşlerine daha az düzeyde yakındır, arkadaşları ile vakit geçirdikleri için kardeşlerinden daha az etkilenirler ve hatta ergenliğe geçerken kardeşlerinden daha çok uzaklaşırlar. Bu dönemde kardeş ilişkileri daha dengeli ve mesafeli hale girer (Kramer & Radey, 1997). Bunun sonucunda büyük kardeşler küçük kardeşlerine daha az güç uygular ve dolayısıyla daha az kavga eder; Çünkü ergenlik döneminde ilgi aile bireylerinden ziyade arkadaş eksenine kaymıştır. Çocukluk döneminde meydana gelen kardeş düşmanlığının ergenlik döneminde azalması sonucunda kardeşler arasında özel bir yakınlık oluşmakta ve bu dönemde fiziksel görünüş, akran ilişkileri, sosyal problemler, cinsel duygular gibi konularda kardeşler akranları veya ebeveynleri yerine birbirleriyle daha açık bir şekilde iletişim kurmaktadır (Şenel, 1995; Hetherington, Henderson & Reis, 1999).

1.2.4. Yetişkinlik Döneminde Kardeş İlişkileri

Yetişkinlik dönemi İnsanların en verimli olduğu, daha önceki gelişim dönemleri sağlıklı geçirilmişse bireyin olumlu, üretken bağımsız bir yaşamın

kurulabildiği bir dönemdir. Yetişkinlikte kardeş ilişkileri farklı özellikler kazanır. Kardeşler birlikte yaşadıkları evden ayrılarak bağımsızlaşarak ve kendi yaşamlarını kurarlar; bu süreçte de birbirlerine destek ve cesaret sağlamaya devam ederler. Yaşlılıkta, çocuklar evden ayrıldığında ya da eşler öldüğünde kardeşler yine birbirlerine destek sağlamakta, bazı hallerde yaşamın ilk yıllarındaki gibi son yıllarında da beraber yaşamaktadırlar (Cicirelli,1994).

1.3.Engelli Bireyle Kardeş İlişkileri

Howe ve Recchia (2006) kardeş ilişkilerini, çocukların kendi dünyalarını öğrenmeleri için doğal bir laboratuvar olarak tanımlamışlardır. Aile içinde kardeşlerin birbiriyle olan ilişkilerinde, ilginç ve cazip oyun arkadaşı olan diğer kişilerle nasıl etkileşime geçeceğini, anlaşmazlıklara yapıcı yönde nasıl başa çıkılacağını ve toplumda kabul görececek şekilde olumlu ve olumsuz davranışların nasıl düzenleyeceğini öğrenildiği sağlam ve güvenilir bir laboratuvar olarak gösterilir.

Normal kardeşlerle geçirilen yaşantılar, çocukların tüm gelişimlerinde önemli görünürken, engelli çocuğa sahip ailelerde yaşanan kardeşlik ilişkilerinin doğasında ve kardeşlerin rollerinde farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu tür ailelerde hem normal, hem de engelli çocuklar, pek çok kardeşin hoşlandığı ve gelişimleri için yarar sağladıkları yaşantılardan yoksun kalabilirler. Normal kardeşler arasındaki ilişkilerde, kardeşlerin yardım etme/öğretme etkinlikleriyle, her iki kardeş için de anlamlı ve doyurucu olabilen etkinlikler arasında, belirli bir denge vardır. Ancak kardeşlerden birinin engelli olması, bu dengeyi bozabilir. Örneğin zihin engelli bir kardeşin varlığı, kardeşlik ilişkisinin doğasını derinden etkilemektedir (Seltzer, 1991; aktaran Konuk, 2011).

Bir çocuğun yaşamında kardeşler, ilk ve en yoğun şekliyle kardeş ilişkisini sağlayan bireylerdir. Kardeş ilişkisi, hayatın kritik aşamalarında fiziksel ve duygusal destek sağladığından birbirleri için hem bir özdeşim modeli oluşturur, hem de sosyal etkileşimlerin gerçekleşmesi, sevgi, güven ve şefkat duygularının paylaşımı için uygun bir ortam sağlar. Böylece paylaşma, bilgi alışverişi, empati duygusu geliştirme

ve yardımlaşma gibi toplumsal ilişkileri öğrenmek için kardeşler birbirlerine kaynak olurlar. Kardeşlerin birbirine sağladıkları destek normal gelişim göstermeleri doğrultusunda olmakta, kardeşlerden birinin engelinin olması bu desteği engelin düzeyine bağlı olarak azaltmaktadır (Yıldırım, 2005).

Engelli bir kardeşle büyüme, normal kardeşlerin günlük yaşamlarında pek çok yönden değişikliğe yol açar. Bu değişiklikler onların psikolojik uyum ve gelişimlerinde güçlük yaşamalarına neden olabilmektedir. Engelli bir erkek ya da kız kardeşe sahip olma normal gelişim gösteren çocukların gelişimsel ve ruhsal süreçlerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Engelli kardeşe sahip olan çocuklarla yapılan araştırmalar incelendiğinde engelli kardeşle yaşanan deneyimlerin çocukların sosyal ve duygusal yaşamlarına zarar verici olabileceği görülmektedir (McHale & Gamble, 1989).

Her ilişki gibi kardeşler arasındaki ilişki de durağan değildir. Kardeşlerin değiştiği ve geliştiği oranda bu ilişki de değişmekte ve gelişmektedir. Engelli bir kardeşe sahip olan çocuk, bu duruma uyum sağlarken ve günün gerçekleri ile başa çıkmaya adapte olurken zaman içerisinde değişmeye oldukça meyillidir. Kardeşlerinde zaman içerisinde yaşı ve gelişim seviyesi farklılaştıkça gereksinimleri ve davranışları değişiklik göstermektedir (Valdivieso, Ribley & Ambler, 1988; aktaran Ahmetoğlu 2004).

Normal gelişim sergileyen çocuklar kardeşlerinin engelli olmasında kaynaklı sorunlar yaşayabilmektedirler. Yapılan bazı araştırmalar, engelli kardeşe sahip, normal gelişim gösteren çocukların engelli kardeşi olmasından olumsuz etkilendiğini göstermektedir (McHale & Gamble, 1989; Pahl & Quine, 1987). Buna karşın ailede engelli kardeşin bulunmasının normal kardeş ile engelli kardeş arasındaki ilişkiyi hiç etkilemediğini belirten çalışmalarda bulunmaktadır (Pahl & Quine, 1987).

Kaner (2010), engelli kardeşi olan ve normal gelişim gösteren çocukların kardeşinin engel durumundan etkilenmediğini savunmakta, çocukların engelli kardeşine bir oyun arkadaşı olabildiğini, onun bakımına yardımcı olduğunu ve ayrıca engelli kardeşinin yaşlılarıyla kaynaşmasına yardımcı olabildiğini belirtmektedir. Ayrıca Kaner bu çocukların normal gelişim gösteren kardeşe sahip akranlarına göre,

daha fazla oranda çeşitli yardım kuruluşlarında çalıştığını, daha sevecen ve daha empatik düşünebildiklerini belirtmektedir. Moore, Howard ve McLaughlin'e (2002) göre ailedeki engelli bir çocuk normal gelişim gösteren kardeşini olumsuz etkilemektedir. Çünkü normal gelişim gösteren çocuk, engelli kardeşinin geleceği için endişelenmektedir (aktaran Yavuz, 2013).

Şenel'e (1995) göre, normal gelişim gösteren çocuklar, bir yandan engelli kardeşlerinin farklılıklarını anlamaya çalışırken, diğer yandan da normal kardeşi olan diğer yaşlıtlarına göre aile içinde daha fazla sorumluluk almaktadırlar. Aynı zamanda bu çocuklar, ebeveynlerinden daha az ilgi gördüklerini düşünmektedir. Tüm bunlar, engelli kardeşlerine karşı olumsuz tutum geliştirmelerine sebep olabilmektedir. Bu da kardeşler arsında sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır. Kardeşler arasında yaşanan bu sorunların kaynağı, diğer kardeşin üstün özelliklerden ya da eksik özelliklerinden dolayı olabilmektedir. Böyle bir durumda, üstün özelliklere sahip normal gelişim gösteren kardeş engelli kardeşine karşı olumsuz bir tutum geliştirebileceği gibi ona karşı aşırı koruyucu bir tutum da sergileyebilir (Dunn, 1988).

Seligman (1983)'e göre ise, engelli kardeşe sahip çocukların yaşadığı uyum problemleri, kardeşin bakım sorumlulukları, engelliliği anlamadaki güçlükleri ailenin engelli çocuğa yönelik tutumuyla ilişkilidir. Engelli kardeşi olan çocukların, engelli kardeşi olmayan yaşlıtlarına göre daha fazla problem davranış gösterdikleri ve bu davranış problemlerinin annelerin kaygı düzeyleriyle ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Engelli kardeşe sahip olan kız çocuklarının normal kardeşe sahip yaşlıtlarına oranla daha fazla saldırgan davranış sergilemekte ve depresyona girmektedir. Erkek çocukların ise, daha depresif ve okulla problemlerinin olduğu tespit edilmiştir (Pirimoğlu, 1996).

Yine bu çocukların, kardeşlerini kendilerine yük olarak gördükleri, utangaçlık, suçluluk ve eksiklik duygularını daha fazla yaşadıkları birçok araştırmada gösterilmektedir (McHale & Gamble, 1987; Nixon & Cummings, 1999).

Araştırmalardan da görüldüğü üzere engelli kardeşe sahip bireyler engelli kardeşlerine yönelik değişik duygusal tepkiler göstermekte ve durumdan olumlu ya da olumsuz farklı şekillerde etkilenmektedirler. Engelli bir çocuğun kardeşi olmanın

bu çocuklarda gurur ve memnuniyet gibi olumlu duygulardan, öfke, kıskançlık, gücenme gibi olumsuz boyuta kadar giden çeşitli duygusal ve davranışsal tepkilere yol açabildiğine işaret etmektedir (Bank & Kahn, 1982; Eripek, 1996; Gath, 1992; Girli, 1995). Bu duygusal ve davranışsal tepkiler genellikle şu başlıklar altında toplanmaktadır:

Kızgınlık: Normal gelişim gösteren kardeşlerin gösterdikleri en yaygın duygusal tepkidir. Bu duygusal tepkiye engeli kardeşe sahip olmanın yarattığı hayal kırıklığının nedenlerinden biri olabileceği belirtilmektedir. Ebeveynlerin engelli çocukla daha fazla ilgilenmesi, kardeşleri nedeniyle tatile çıkamama ve çeşitli sosyal etkinliklerin sınırlandırılması ve engelli çocuğun ihtiyaç duyduğu hizmetlerin aileye getirdiği maddi yük kardeşlerin birbirine karşı kıskançlık duygularına neden olabilmektedir. Aynı zamanda, ileriki yaşlarda kardeşlerinin bakımından sorumlu olmaları, toplum içinde ve yaşlıları tarafından engelli kardeşe sahip olmanın getireceği zorluklar, engelli kardeşin kişisel eşyalarına zarar vermeleri kardeşlerde kıskançlık duygusuna neden olmaktadır (Girli,1995; Eripek, 1996; İçöz, 2001; Atasoy, 2002; Ahmetoğlu; Zoylan, 2005) .

Kıskançlık: Kardeşlerin, anne babanın engelli çocuğa daha fazla vakit ayırdığını ve ebeveynlerinin gözünde önemlerini yitirdiklerini düşünmeleri, kıskançlık duygusuna sebep olmaktadır. Bu duygu beraberinde kıskançlık duygusunu getirebilmektedir. Böyle bir durumda normal gelişim gösteren kardeş, ebeveynlerinin ilgisini çekebilmek için problem davranışlar gösterebilmektedir (Eripek, 1996; Atasoy, 2002; Kayaalp, 2000).

Düşmanlık: Kıskançlık duygusu aynı zamanda düşmanlık duygusunun ortaya çıkmasına da yol açabilmektedir. Çocuklar engelli kardeşlerini bütün problemlerin kaynağı olarak görebilirler. Bunun sonucu olarak da kardeşlerine veya ebeveynlerine düşmanca duygular gösterebilirler. Sözel saldırganlık, alay etme ya da ebeveyne karşı başkaldırı, küstahlık davranışlarını gösterebilirler (Girli,1995; Eripek, 1996; Atasoy, 2002; İçöz, 2001)

Suçluluk: Engelli kardeşi olan çocuklar sıklıkla suçluluk duygusu gösterebilirler. Ancak bu ebeveynlerinin yaşadığı suçluluk duygusundan farklılık

göstermektedir. Suçluluk duygusu, engelli kardeşe yönelik olumsuz duygular ya da engelli kardeşe yönelik kötü davranışlarda bulunma sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. İyileşmeyen bir kardeşe sahip olma veya kendisinin sağlıklı olması nedeniyle de bu duygu da ortaya çıkabilmektedir.(Girli 1995; Atasoy, 2002).

Üzüntü: Kardeşler, engelli kardeşlerinin birçok şeyden mahrum kalacağını düşündükleri için üzüntü duyabilirler. Yaşadıkları bu üzüntü ebeveynlerinin üzüntüsünün bir yansımasıdır. Ya da kardeşleri ev dışında bir merkezde kalıyorsa, ebeveynlerinin engelli kardeşi aile dışında bıraktığı düşüncesi üzüntü duymalarına neden olabilir (Girli 1995; Atasoy, 2002; İçöz 2001).

Korku ve Endişe: Normal gelişim gösteren çocuklar Engelli kardeşinin geleceğine ilişkin endişe ve korku duyabilmektedirler. Bu duygular, ileride kendisinin ya da çocuğunun engele sahip olabileceği, ileride engelli kardeşinin tüm bakım ve sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalacağından korkabilirler. Engelli kardeşlerini anlayıp kabul edecek arkadaş ve eş bulmada güçlüklerle karşılaşmak gibi duyguları hissedebilmektedirler (Girli 1995; Atasoy, 2002).

Utanma ve Sıkıntı: Engelli kardeşi olan çocuklarda sıklıkla görülen bir duygudur. Çocuk, kardeşinin durumundan dolayı utanabilir, toplum içinde kardeşi ile birlikte görülmekten dolayı sıkıntı duyabilir. Araştırmacılar bu durumun engelin derecesi, engelli çocuk ve kardeşinin yaşı ile ilişkili olduğunu ileri sürmektedir (Eripek, 1996; İçöz, 2001; Atasoy, 2002).

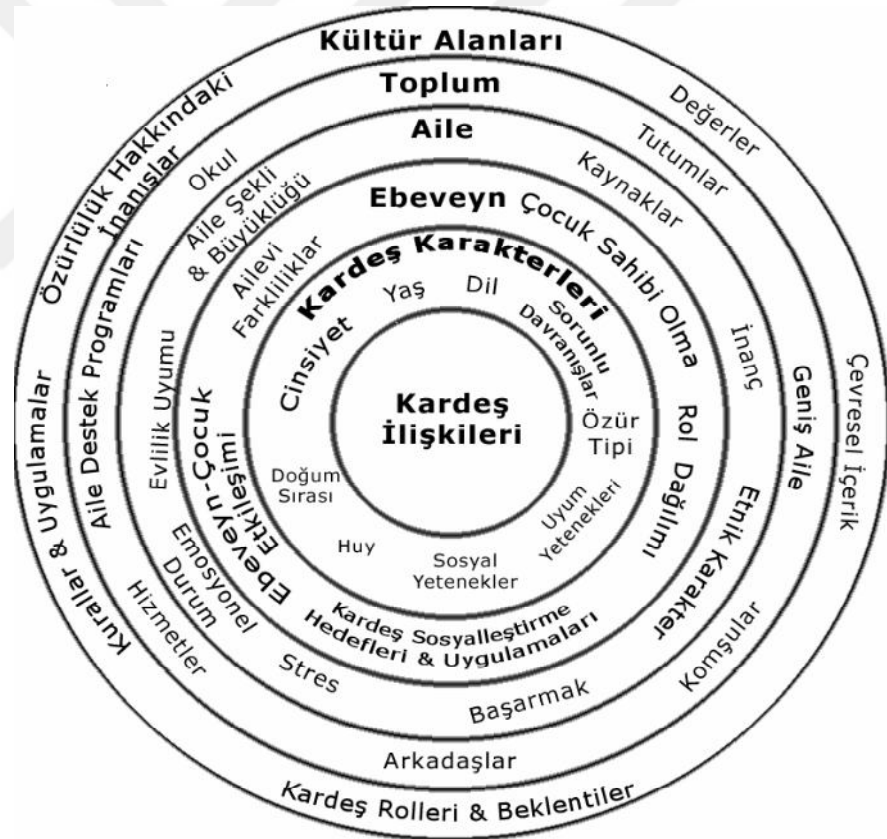
Reddetme: Kardeşe sevgi, ilgi gösterme, onun varlığını kabullenmeme biçiminde ortaya çıkabilir. Burada aslında kardeşler tarafından, engelli olma gerçeği reddedilmektedir (İçöz,2001; Atasoy, 2002; Eripek, 1996).

Kabul: Normal gelişen çocukların çoğunluğu engelli kardeşlerini kabul edebilmekte ve engelli bir kardeşe sahip olmayanlara göre bireysel farklılıklara, sağlıklı olmaya ve ailesel bağlara daha çok önem vermektedirler. Engelli olmayan kardeşler engelli kardeşiyle arkadaşça ilişkiye girebilmektedirler (Girli,1995).

1.4.Kardeş İlişkilerinin Niteliğini Etkileyen Faktörler

Kardeşler arasındaki ilişkiler incelenirken, birçok unsur göz önünde tutularak, kardeş etkileşiminin bu unsurlara göre değişkenlik gösterip göstermediği belirlenmeye çalışılmaktadır (Pirimoğlu, 1996). Kardeş ilişkilerinin doğum sırası, yaş farkı, cinsiyet, çocuğun kişiliği ve ebeveyn tutumları gibi unsurlardan etkilendiği gözlenmiştir (Yıldırım, 2005).

Stoneman (2005)'e göre, engelli kardeş ile normal gelişim gösteren kardeşlerin İlişkilerinin niteliğini belirleyen olgular ve etki dereceleri belirlenmiştir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Kardeş İlişkileri

Şekil 1.1'de yakından uzağa doğru derecelendirilen halkalara göre düzenlenen şekilde, uzak halkadan yakın halkalara doğru gidildikçe olguların kardeş ilişkileri üzerindeki önemi ve etkinliğinin arttığı düşünülmektedir (Stoneman, 2005).

Stoneman'ın (2005) kardeş ilişkilerinin niteliğini belirleyen olgular ve etki derecelerini içeren şekil 1'e göre, kardeş ilişkileri üzerinde merkez halkada bulunan engelli kardeşin karakteri yani cinsiyeti, yaşı, doğum sırası, engel türü gibi faktörler daha sonra sırasıyla ebeveynler, aile ve toplum ile ilgili faktörlerin etkili olduğunu görülmektedir.

Çocuğun kardeşi ile ilişkisinin niteliğini etkileyen faktörlerden birisi doğum sırasıdır. Kültürden kültüre doğum sırasının etkileri farklılık gösterse de kardeş ilişkilerini etkilediği düşünülmektedir (Köse, 2003).

Howe (1990), doğum sırasının önemli kişilik farklılıklarına neden olmadığını üzerinde dursa da; büyük çocuğun küçük çocuklara model olmasının kardeş ilişkileri üzerinde doğum sırasının olumlu etkileri ifade etmektedir. Adler ise, ailedeki diğer çocukların varlığına ve bunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkilerine dikkati çeken ilk kuramcıdır. Ona göre, çocuğun diğer kardeşler arasındaki durumu, özellikle doğum sırası açısından, kendine özgü bazı sorunları da birlikte getirdiğini ileri sürmektedir (Geçtan, 1990). Adler kardeşler arasındaki aşağılık yetersizlik duygusunun üstünlük çabaları ile dengeleyeceğini öne sürer.

Kardeş ilişkilerinin niteliğini etkileyebilecek faktörlerden birinin kardeşlerin cinsiyetinin olduğu da düşünülmektedir (Pirimoğlu, 1996). Erkek ve kız kardeşlerine farklı davranışlarda bulunmaktadırlar. Kız- kıza bir eşleştirmede, erkek- kız ya da erkek erkeğe eşleştirmeden daha fazla kıskançlık görülmektedir. Örneğin yaşça büyük olan kız çocuk, daha küçük olan erkek kardeşine göre kız kardeşine daha saldırgan olabilmekte, erkekler ise erkek kardeşleriyle kavga etme eğilimi göstermektedirler. Kardeşler arasındaki yaş farkının çok olduğu durumda, cinsiyet fark etmeksizin, daha sevgi dolu, samimi ve işbirliği yüksek bir ilişki görülmektedir (Yıldırım, 2005).

Engelli çocuğa sahip ailelerde ise, büyük kız kardeşler ev işleri ve engelli çocuğun bakımıyla ilgili olarak erkek kardeşlerden daha fazla sorumluluk üstlenmektedir (Mc Hale & Gamble, 1987; Gath & Gumley 1987; Stoneman, Brody & Davis, 1988; Mc Hale & Harris, 1992; Gold, 1993). Ne var ki bu durum engelli

kardeşe sahip kız kardeşler, engelli kardeşlerinin bakımı konusunda aşırı sorumluk aldıklarında, suçluluk ve öfke duyguları yaşamakta ve olumsuz davranışlarının artmasına neden olabilmektedir (Gath & Gumley, 1987; Lindsey & Stewart, 1989). Ayrıca araştırmacılar engelli çocukların kız kardeşlerinin daha çok uyum problemleriyle karşı karşıya olduklarını belirtmişlerdir. Ablalar ve engelli çocukla aynı cinsiyete sahip olan diğer kardeşler engelli bir kardeşin varlığından daha çok etkilenmektedirler (Gath & Gumley, 1987; Mc Hale & Gamble, 1989; aktaran Ahmetoğlu, 2001).

Engelli olan çocuğun deneyimlerinin normal gelişim gösteren kardeşinin cinsiyeti, doğum sırası ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile birlikte değerlendirildiğinde ailenin merkezi olabileceği vurgulanmaktadır. Cinsiyet ve doğum sırası arasındaki etkileşimin, çocukların kişilik özelliklerinin ve aile içindeki rol ve sorumlulukların belirlenmesinde önemli olduğu görülmüştür (Ahmetoğlu, 2004).

Kardeşler arasındaki ilişkin niteliğini etkileyen bir diğer faktör de kardeşler arası yaş farkıdır. Ebeveynler yaşı daha büyük olan çocuktan küçük çocuk için iyi bir model olmasını bekleme eğilimindedirler ve böyle olmadığını gördüklerinde ise eleştirmektedirler. Küçük çocuktan ise, büyük olan çocuğu taklit etmesini ve ona uyum sağlamasını beklemektedirler. Bu tarz ebeveyn beklentileri kardeşler arasında zayıf ilişkilere neden olmaktadır. Kardeş ilişkilerinin en iyi olduğu koşul kardeşler arası yaş farkının fazla olduğu durumlardır (Atasoy, 2002).

Engelli olan çocukla, engelli olmayan kardeşi arasında çok yaş farkı olduğunda engelli olmayan kardeşin duruma uyum sağlaması kolay olmaktadır. Kardeşler arasında ki yaş farkı yükseldikçe daha iyi uyum sağlanmaktadır. Normal gelişim gösteren kardeşlerin, engeli anlayacak yaşta olmaları veya engel hakkında bilgilenmiş ve kendilerini bu sorunla baş edebilecek yeterlilikte görmeleri duruma daha iyi uyum sağlamalarını kolaylaştıracaktır (Girli,1995). Eğitim düzeyi normal gelişim gösteren çocuğun engelli kardeşine karşı davranışlarında tek başına etkili olmamakla birlikte, normal gelişim gösteren kardeşin eğitim düzeyinin yüksek olması engelli kardeşine karşı tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir (Köse, 2003).

Kardeşlerin kabullenme sürecinde, kardeş ilişkilerine etki eden faktörler arasında engelli çocuğun, engelinin türü ve derecesi de önemlidir. Bazı çalışmalar engel türünün kardeşin uyumunda önemli olduğunu ileri sürerken, bazı çalışmalar da önemli olmadığını, kardeşin engeli ne olursa olsun normal gelişen kardeşlerin benzer sorunları ve gereksinimleri olduğunu ileri sürmektedir (Girli, 1995). Bununla birlikte, engelin şiddeti ne kadar büyük olursa, ailenin de engelli çocuğa o kadar çok zaman ve dikkat harcayacağı, normal kardeşleri de o derecede ihmal edecekleri ifade edilmektedir (Şenel, 1995).

Ailenin özellikleri; ailenin büyüklüğü ve sosyo-ekonomik düzey olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Geniş ailelerde yaşayan kardeşler, çekirdek tipi ailelerde yaşayanlara göre engelli bir kardeşle yaşamaya daha kolay uyum sağlamaktadırlar. Çocuklardan birinin engelli olduğu iki çocuklu ailelerde, ebeveynler tüm umut ve beklentilerini diğer kardeşe bağlamaktadır. Geniş ailelerde ise, bu umut ve beklentiler birkaç çocuğa dağıtmakta ve böylelikle tek bir çocuğun baskı altında kalması önlenmiş olmaktadır. Bu nedenle, geniş ailelerde normal gelişim gösteren çocuklar engelli kardeşleri ile ilgili olarak daha az utanma, sıkılma ve daha az sorumluluk hissedebilmektedirler (Ahmetoğlu & Aral, 2004, Zoylan, 2005).

Engelli çocuğa yönelik kardeş tepkilerini ailenin sosyo-ekonomik düzeyi de etkileyebilmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde yaşayan kardeşlerin engelli bir kardeşe sahip olmaktan daha çok etkilendikleri görülmektedir. Alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerin destek hizmetlerinden yeterince yararlanamamaları ve ailenin engelli çocuğun bakımını diğer kardeşlere yüklemesi kardeşleri duygusal olarak zorlamaktadır (Köse, 2003).

Ailenin sosyo-ekonomik durumunun düşük olduğu durumlarda çevreden gelen kaynakların sınırlılığı nedeniyle aile kendi içsel kaynaklarına yönelmekte ve özellikle büyük kız kardeşlerden beklentiler artmaktadır. Özellikle büyük kız kardeş ev işlerini ve engelli kardeşin bakım ve sorumluluğunu üstlenmek durumunda kalmaktadır. Bu durum büyük kız kardeşin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Girli, 1995). Üst sosyo-ekonomik düzeydeki aileler ise engelli çocuğa yönelik hizmetlerden daha rahat yararlanmakta, bu da aile bireylerini, özellikle kardeşleri duygusal açıdan rahatlatmaktadır. Üst sosyoekonomik düzeydeki kardeşlerin engelli

kardeşin sorumluluğunu daha az üstlendikleri, dışarıdaki aktivitelere daha fazla katılım gösterdikleri ve arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirdikleri bulunmuştur (Dyson, 1999).

Tüm bu çalışmalar göz önüne alındığında yaş, cinsiyet, engel grubu, doğum sırası kişilik gibi faktörlerin kardeşlik ilişkilerini etkilediği görülmektedir.

1.5. Tutum

1.5.1. Tutumun Tanımı

Tutum, bireyin herhangi bir grup nesneye, kişilere, olaylara ve çok çeşitli durumlara karşı bireysel faaliyetlerdeki seçimini etkileyen kazanılmış içsel bir durum olarak tanımlanabilir (Senemoğlu, 2010).

Tutumlar, bireylere, gruplara, nesne ya da düşüncelere yönelik oldukça süreklilik gösteren, önceden biçimlenmiş duygu, düşünce ve inançlar bütünüdür. Tutumların etkisiyle varlıklara, bireylere, olaylara ya da düşüncelere ilişkin sahip olunan duygu, düşünce ve inançlarla, kişilere ve olaylara belli bir şekilde davranılır (Özyürek, 2006).

Tutumlar, bir bireyin kazanılmış kişilik özelliklerinin bir parçasıdır ve diğer kazanılmış kişilik özellikleri gibi, taklit yoluyla klâsik veya edimsel koşullanma yoluyla veya modellerin gözlenmesi yoluyla öğrenilmişlerdir. Normal çocuklarda engelliliğe yönelik olumlu tutumun oluşmasında aile, okul ve çevre büyük bir etkiye sahiptir. Özellikle ebeveynler çocukların tutumlarının temel kaynağı olduğu düşünülürse, çocuklarının daha küçük yaştan itibaren engelli kardeşlerine ve akranlarına karşı olumlu, ya da olumsuz tutumlar geliştirmelerinde etkili olabilmektedirler. Tutumların oluşmasında ve gelişmesinde yaşlıların, kitle iletişim araçlarının ve özellikle eğitimin etkisi oldukça önemlidir. Tutumlar, sosyal alanda oynadığımız roller sonucu da oluşur. Ayrıca tutumun oluşumunu sosyal roller dışında ebeveynlerin arkadaş çevresi ve medya, özellikle de televizyon etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda, bu etmenlerin hem tutum oluşumuna, hem de var olan tutumun pekişmesine etki ettiği belirtilmektedir. Tutumlar, çeşitli yollarla öğrenilir;

fakat öğrenildikleri gibi kalmazlar, zaman içinde gelişme ve değişme gösterir (Aydın, 2007; Aydın, 2010; Girli, 1995; Kağıtçıbaşı, 2010).

1.5.2. Çocukların Engelli Kardeşlerine Yönelik Tutumları

Engelli bir çocuğun varlığı ailede bulunan diğer normal gelişim gösteren kardeşleri de etkilemektedir. Anne ve baba çocuklarından engelli kardeşin bakımıyla ilgili destek beklemekte, bu çocuklara bazen ağır sorumluluklar yüklemektedirler. Bu durum normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine ve engelli kardeşlerine olan tutumlarını etkilemektedir (Girli 1995).

Tüm kardeşler karşılıklı etkileşim içindedirler. Eğer kardeşlerden biri, bir engelle sahipse, bu durumun diğer kardeşler üzerinde değişik etkileri olacaktır. Özellikle kaygı düzeyi ve engelden etkilenmiş kişilere yönelik tutumları da etkilenecektir (Şenel,1995). Kardeşler arası ilişkilerde yardım etme/ öğretme türü etkinliklerle, her iki kardeş için de anlamlı ve doyurucu olabilen etkinlikler arasında belirli bir denge varken; kardeşlerden birinin özel gereksinim duymasıyla bu denge bozulabilmekte, özel gereksinimi olan kardeşle olan ilişkiler daha az doyum sağlayıcı ve daha çatışmalı olabilmektedir (Küçüker, 1998).

Ahmetoğlu (2004) yaptığı çalışmada, en büyük kız kardeşlerin, en büyük erkek kardeşlere veya daha sonra doğmuş kız kardeşlere oranla engelle sahip kardeşin, bakım sorumluluğunu daha çok üstlenmeleri nedeniyle bu durumdan en olumsuz yönde etkilendiklerini göstermektedir.

1.5.3. Ebeveynlerin Çocuklarına Karşı Tutumları

Olumlu sosyal davranışların büyük kısmı aile içindeki öğrenmeye ve aile bireyleri tarafından sağlanan modellerin örnek alınmasına dayanmaktadır. Çocuğun engeli ve engelli kardeşi kabullenmesi ile ebeveynlerin tutumları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ebeveynlerin engelli çocuğa bakış ve tepkide bulunuş şekli kardeş tepkilerini de etkilemektedir. Engelli çocuğu ve yaşam koşullarını kabul eden ebeveynlere sahip kardeşler bu duruma daha da kolay uyum sağlayabilmektedir. Çünkü engelli çocuğa karşı kabul edici, olumlu tutum gösteren ebeveynler engelli olmayan çocuklarına model oluşturmaktadırlar. Buna karşın engelli çocuğundan

utanan, onu yük olarak gören, olumsuz davranan ve kaygılı olan ebeveynlerin normal çocuklarının engelli kardeşine karşı tutum ve davranışlarının da bu yönde olduğu saptanmıştır (Köse 2003, Yıldırım, 2005).

Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki temelde ebeveyn tutum ve davranışlarına bağlıdır. Anne ve babalar çocuklarını yetiştirirken gösterdikleri tutum ve davranışlarıyla sadece çocuklarının davranışlarını etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda onlar için bir özdeşim modeli oluşturmaktadırlar. Bu nedenle ebeveyn tutumları büyük önem taşımaktadır (Durmuş 2006).

1.5.4. Ebeveyn Kabul Reddi

Ebeveyn kabul-red teorisinde ebeveyn kabul ve reddi anne ve babaların çocuklarına karşı olan kabul ve reddedici tutumları ile çocukların anne ve babalarından algıladıkları kabul edici ve reddedici tutumların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Khalegue & Rohner, 2002;Rohner, Khalegue & Cournoyer 2004).

Ebeveynin kabulü, ebeveynin çocuğunu sevmesi, sıcaklık göstermesi, bakım vermesi, çocuğun ihtiyaçlarını karşılaması, çocuğu desteklemesidir. Başka bir ifadeyle ebeveynin çocuğa karşı hissettiği sevgiyi, sıcaklığı, yakınlığı sözel ve fiziksel olarak ifade etmesidir. Ebeveyn kabulünün sözel ifadeleri; çocuğu övmek, takdir etmek, çocuğa iltifatlarda bulunmak, çocuk hakkında güzel olumlu şeyler söylemek, şarkılar söylemek iken fiziksel ifade biçimi ise; çocuğu öpmek, okşamak, sarılmak, çocuğa onaylayarak bakmak ve gülümsemektir (Rohner & Khalegue, 2002).

Ebeveyn reddi; ebeveynin çocuğuna karşı sıcaklık ve sevgi göstermemesi, çocuğunun ilgi ve bakımını ihmal etmesi ve çocuğuna fiziksel ve psikolojik zarar verici davranışlar gösterilmesidir. Ebeveyn reddinin fiziksel ifade biçimleri; çocuğu dövme, ısırma, çimdikleme, itekleme ve çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmaması iken ebeveyn reddinin sözel ifade biçimleri; çocuğa küfretme, alay etme, çocuğu küçük görme ile ilgili sözler söyleme, çocuğun sözel ifadelerine karşı sert kaba sözlerle cevap vermedir (Rohner & Khalegue, 2002;Rohner & Khaleque, 2005).

1.5.5. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (Parental Acceptance-Rejection Theory)

Ebeveyn Kabul Red Kuramı, Ronald Rohner tarafından 1986 yılında hazırlanan; ebeveynler tarafından kabul edilmenin ve reddedilmenin temel nedenlerini, sonuçlarını ve diğer değişkenleri yordamaya ve açıklamaya çalışan yaşam boyu gelişim kuramıdır. Başka bir ifadeyle, ebeveyn kabul ve reddinin çocukların davranışsal, bilişsel ve duygusal gelişimleri üzerindeki olası sonuçlarını incelemektedir. Rohner, kuramında evrensel bir yaklaşımı benimseyerek insan davranışının kültürler arası genellenebilir ilkelerini tanımlamayı amaçlamıştır. Kuramın temelinde şudur: Tüm insanlar kendileri için önemli olan kişilerden sıcaklık almaya ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç; kültür, ırk, fiziksel özellikler, sosyal statü, dil, coğrafya gibi diğer kısıtlayıcı koşullardan bağımsız olarak tüm insanlıkta bulunduğunu dile getirmektedir (Khaleque & Rohner, 2002).

Rohner ve arkadaşları çeşitli ölçekler geliştirerek kuramı başta Amerika olmak üzere birçok ülkede insan davranışının kültürler arası genellenebilirlik ilkelerine göre değerlendirmişler ve belirlemeye çalışmışlardır. Yapılan araştırmalarda ebeveynleri tarafından kabul edilmenin veya reddedilmenin şekli, sıklığı, süresi ve şiddetinin, kişilerin dini inançlarından aile yapılarına kadar değişen çeşitli sosyal 37 özellikle de ilişkili olduğu belirlenmiştir. Batılı psikologların 20. yüzyılda ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerinin üzerinde durulması sonucunda ortaya çıkan kuramın temelinde ebeveyn ve çocuk arasındaki duygusal bağın niteliğine ve ebeveynin çocuğa yönelik duygularını nasıl ifade ettiği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Ebeveyn kabul-red kuramı, ailesel kabullenme ve reddetmeyle ilgili 5 soruya cevap vermeye çalışmaktadır. Bu sorular teorinin 3 alt kategorisine bölüştürülmüştür: kişilik alt kategorisi, başa çıkma alt kategorisi ve sosyo-kültürel sistem alt kategorisi;

1. Aileleri tarafından sevildiklerini veya sevilmediklerini algılayan çocuklara ne olur? (Kişilik alt kategorisi)

2. Çocuklukta reddedilmenin yetişkinlikte ve yaşlılıkta ne gibi etkileri vardır? (Başa çıkma alt kategorisi)

3. Neden bazı çocuklar ve yetişkinler çocukluklarındaki reddedilme deneyimleriyle diğerlerine nazaran daha iyi başa çıkar? (Başa çıkma alt kategorisi)

4. Neden bazı aileler sıcak, sevgi dolu ve kabullenici kişiler iken, diğerleri soğuk, saldırgan, ilgisiz ve ihmalkârdır? (Sosyo-kültürel sistem alt kategorisi)

5. Toplum içindeki ailelerden bir kısmının çocuğunu kabullenirken diğerlerinin reddettiği gerçeğinden etkilenen toplum geneli, bu toplum içindekilerin düşünce ve davranışları nasıl olacaktır? (Sosyo-kültürel sistem alt kategorisi) (Rohner, Khalegue & Cournoyer 2004).

1.5.6. Ebeveyn Kabul-Red Kuramının Alt Alanları

1.5.6.1. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın Kişilik Alanı

Ebeveyn kabul-red kuramının kişilik alanı, ebeveynleri tarafından reddedilmiş çocuk veya yetişkinleri tanımlayan, belirgin özellikleri araştıran alandır. Diğer bir ifadeyle ebeveynleri tarafından reddedilmenin kişilik üzerinde yarattığı psikolojik (özellikle ruhsal sağlığı) ve akıl sağlığı ile ilgili problemleri inceler (Önder & Gülay, 2007; Rohner, 1992).

Kuramın temelinde insanların kendileri için önemli gördükleri bireylerden olumlu tepki alma ihtiyacı duymaktadırlar. Çocuğun duygusal güvenliği ve gelişimi ebeveynleriyle olan ilişkisinin niteliğine bağlı olduğu için ebeveynler çocukların yaşamında çok özel bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, Ebeveyn Kabul Red Kuramı'nda çocuğun ebeveynleri tarafından kabul ya da red görmesi çocuğun kişiliğini etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir (Özyavru, 2008).

1.5.6.2. Ebeveyn Kabul Red Kuramının Baş Etme Alanı

Ebeveyn kabul-red kuramının başa çıkma alt teorisi, bazı reddedilmiş bireylerin, ruhsal problemlerle yaşamlarını sürdürme becerilerini göstermeleri ile ilgilidir. Bu alan bazı reddedilmiş bireylerin, karşılaştıkları olumsuz olaylarla başa çıkamama durumları ile bazı bireylerin nasıl başa çıktığıyla ilgilenir. Başa çıkma alt teorisini duygusal başa çıkma temsil eder. Başa çıkma alt teorisi “Çocukluğunda reddedilme tecrübesi yaşayan birçok insana kıyasla bazı çocuklara ve yetişkinlere

duygusal olarak başa çıkma gücünü daha etkili bir şekilde sağlayan şeyler nelerdir? Sorusuna cevap aramaktadır (Rohner, Khalegue & Cournoyer, 2004, Khalegue & Rohner, 2002).

Duygusal baş etme alanına sahip bireylerin psikolojik sağlık durumlarının oldukça iyi olmasına rağmen bu bireylerin kabul edici tutum sergileyen ailelerden gelen bireyler olmadıkları. Çocukluktan yetişkinliğe doğru çok acımasızca reddedilmiş ve psikolojik olarak incinmiş kişiler olduklarını saptamıştır. Bu bireylere olumlu yaşantılar kazandırarak ebeveyn reddinin yol açtığı olumsuz ruhsal, duygusal ve davranışsal etkilerden kurtulmalarına yardımcı olunmaya çalışılmaktadır (Rohner & Khalegue, 2002; Rohner & Britner, 2002).

1.5.6.3. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın Sosyokültürel Sistemler Alanı

Ebeveyn kabul ve reddin sosyo- kültürel sistemler alt teorisi, ebeveyn kabul-reddin dünya üzerindeki temel sebeplerini ve sosyo-kültürel bağlantılarını bulmaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Sosyo-kültürel sistemin ortaya koyduğu gibi ebeveyn kabul reddi kişilerin aile yapılarını, sanatsal tercihlerini, mesleki seçimlerini, sosyo-kültürel birçok bağlantıyla ilişkilendirmiştir. (Rohner, Khalegue & Cournoyer 2004, Khalegue & Rohner 2002).

Sosyo-kültürel sistemler geleneksel, dini, sanatsal, folklorik gibi önemli davranışları temsil etmektedir. Kuramda bu temsiller anlamlı olarak kabul edilmektedir; çünkü insanların psikolojik dışa vurumlarının bu yolla ifade ettiklerine inanılmaktadır. Ayrıca insanların devinimsel olarak değişimleri bu temsilleri de değiştirmektedir (Khalegue & Rohner, 2002, Rohner, Khalegue & Cournoyer, 2004).

1.5.7. Ebeveyn Kabul Red İle İlgili Kavramlar

1.5.7.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu

Ebeveyn- çocuk ilişkisinin en önemli boyutlarından biri "sıcaklık"tır. Boyutun bir ucunda anne- babaların çocuklarına karşı gösterdikleri şefkat, bakım,

ilgi, destek yani kısaca sevginin en ön plana çıktığı “kabul etme”, diğer ucunda bu duygu ve davranışların içermediği ya da belirgin bir şekilde esirgendiği, ayrıca, çocuğu inciten çeşitli fiziksel veya psikolojik davranış ve duyguların sergilendiği ihmali de içerebilen “red etme” davranışlarının olduğu bir uzantıdır. Rohner’e göre ebeveyn ve çocuk bu uzantının bir yerindedir. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı temel olarak “ebeveynliğin sıcaklık boyutu” olarak isimlendirilen ebeveyn-çocuk etkileşimine odaklanmaktadır. Ebeveyn tarafından kabul ve reddedilme, birlikte, ebeveynliğin sıcaklık boyutunu oluşturmaktadır. Sıcaklık boyutu, ebeveynler ile çocuk arasındaki duygusal bağın kalitesi ile ebeveynlerin duygularını ifade etmede kullandıkları fiziksel ve sözel davranışlarla ilişkilidir (Rohner, 1986).

Sıcaklık boyutunun olumlu ucunda, ebeveynlerin çocuklarına karşı gösterdikleri şefkat, ilgi, sıcaklık, yakınlık ihtiyaçları karşılama veya kısacası sevginin ön plana çıktığı “kabul etme” yer almaktadır. Sıcaklık boyutunun olumsuz ucunda ise, bu duygu ve davranışların olmadığı veya belirgin şekilde esirgendiği, kimi zaman ihmali de içeren bunların yanı sıra, çocuğu inciten çeşitli fiziksel ve/veya psikolojik davranış ve/veya duyguların sergilendiği “reddetme” yer alır. Tüm insanların çocukluklarında kendilerine bakım veren kişilerden (ebeveynlerinden) az ya da çok sevgi gördükleri düşünülecek olursa, insanlar algılamış oldukları kabul-redde göre, bu boyut üzerinde, uygun bir noktaya yerleştirilebilirler (Rohner, 1986).

Ebeveynler çocuklarını kabul ettiklerini, diğer bir deyişle, sıcaklık, ilgi ve sevgilerini fiziksel ve sözel olmak üzere iki şekilde ifade edilebilir. Sevgi ve ilginin fiziksel ifadesi sarılma, okşama, rahatlatma, öpme, gülümseme ve sevgi, onay ya da desteğin diğer göstergelerini içerir. Çocuğu övmek, iltifat etmek, çocuğa veya çocuk hakkında güzel şeyler söylemek, ona şarkı söylemek ya da hikâyeler anlatmak ise, sevgi ve ilginin sözel ifadeleridir (Rohner, 1986). Sözel ve fiziksel ifadelerle birlikte, bakım verme, destekleme, sevgi gösterme gibi davranışlar ebeveynlerin çocuğu kabul edişlerinin davranışsal ifadeleri olarak kabul edilmektedir (Rohner, Khaleque, & Cournoyer, 2005).

1.5.7.2. Düşmanlık ve Saldırganlık

Düşmanlık ve saldırganlık ebeveynlerin çocuğa karşı gösterdikleri fiziksel ve sözel olumsuz davranışların ve ifadelerin hepsini kapsamaktadır. Ebeveynler düşmanlık, öfke, kızgınlık veya nefret duyguları ile hareket ettiklerinde ortaya çıkan davranışın genellikle saldırganlık olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin saldırganlığı, vurma, itme, bir şey fırlatma, çimdikleme, yaralayıcı olan sembolik el-kol hareketleri yapma gibi fiziksel şekilde olabilir. Buna ek olarak, ebeveynler alay etme, küfür etme, bağırma, çocuğa veya çocuk hakkında düşüncesiz, aşağılayıcı ve eleştirici şeyler söyleme gibi sözel şekilde saldırgan olabilirler. Düşmanlık besleme ve saldırgan davranışların çoğu aile içi ilişkilerden, evlilik uyumsuzluğundan, ailenin kalabalık olmasından ve yetişkinin geçmiş deneyimlerinden kaynaklanmaktadır. Çocuğa karşı düşmanlık besleme onu örseleyecek saldırgan davranışlar gösterilmesi, istenilmeyen bir doğumun olması, çocuğun bakımının zor olması, ebeveynin zamanını fazlasıyla meşgul etmesinden kaynaklanabilir (Rohner, 1986).

1.5.7.3. İlgisizlik-İhmal

Ebeveyn kabul ve red kuramında ihmal, hem çocuğun maddi ve fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmaması hem de ebeveynlerin çocuğun sosyal ve duygusal ihtiyaçları ile yeterince ilgilenmemesini ve ihmal etmesini içermektedir. Çocuklarını ihmal eden ebeveynler çocuklarının kendilerini rahat hissetme, yardım alma veya ilgi görme ihtiyaçları ile yeterince ilgilenmezler. İhmalin en önemli göstergesi ebeveynin fiziksel ya da psikolojik olarak çocuğa karşı ulaşılmaz olmasıdır. (Rohner et al., 2009). Fiziksel olarak ulaşılmazlık, anne-babanın fiziksel olarak var olmaması iken; psikolojik olarak ulaşılmazlık, anne-babanın fiziksel olarak var olmasına rağmen çocuğun ihtiyacı olduğunda onun taleplerine karşı ilgisiz olması ve çocuğa psikolojik olarak ulaşılabilmek duygusunu vermemesidir. Psikolojik ihmalin içsel güdüleyicisi genellikle kayıtsızlık olmasına karşın, bazı ihmaller öfke duygusundan kaynaklanabilmektedir. Öfke duygusunun ihmalin içsel güdüleyici olduğu durumlarda, çocuğa öfkesi nedeniyle fiziksel olarak zarar vermek istemeyen ebeveynin çocuğu ihmal ettiği görülmektedir (Rohner, 1986).

1.5.7.4. Ayrışmamış Reddetme

“Ayrışmamış reddetme” ise, ebeveynlerin çocuklarını ihmal ettikleri, onlara karşı, sevgisiz veya saldırgan olduklarına dair kesin, açık bir davranışsal gösterge olmamasına rağmen, çocukların ebeveynlerinin kendisiyle ilgilenmediklerine veya onlar tarafından sevilmediklerine dair duydukları inançtır. Ayrıca ayrışmamış red, ebeveynlerin çocuklarına karşı olan davranışlarında farkında olmadan çocuğa karşı zarar verici davranışlarda bulunmalarını da içermektedir. Çocuk açısından ayrışmamış reddetme; ebeveyni tarafından kendini sevilmeyen, takdir edilmeyen, kendisine özen gösterilmeyen ve dikkate alınmayan çocuk olarak algılamaktır (Rohner, Khalegue & Cournoyer, 2004, Khalegue & Rohner, 2002).

1.5.7.5. Ailenin Çocuğu Kabullenmesi ve Reddetmesinin Sonuçları

1930’lardan beri, algılanan ailesel kabullenme ve reddetmenin sebep ve sonuçları üzerine geniş sayıda araştırmalar yapılmış ve bunların çocukların bilişsel, duygusal ve davranışsal gelişimleri, yetişkinlerin ise kişilik gelişimleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Aile-çocuk ilişkileri hakkında yapılan çalışmalarda, aile tarafından reddedilme algısının, yetişkinlerin ve çocukların psikolojik gelişimleri ve kişilik işleyişleri açısından ciddi sorunlara yol açtığı kesin olarak belirlenmiştir. Kùltürler arası ve kùltürler içi çalışmaların derlenip toplandıkları bir çalışmalarda, Rohner ve Britner (2002), ailelerin çocuğu kabullenmesi ve reddetmesi ile çeşitli akıl sağlığı konuları arasında dünya çapında bulgular elde etmişlerdir. Bunlardan bazıları depresyon ve depresif etkiler; davranış bozukluğu (conduct disorder), dışa vurum davranışları ve suç işleme gibi davranış problemleri; uyuşturucu ve bağımlılık yapıcı madde kullanımındır (Rohner, Khaleque;2002).

1.6. Konu İle İlgili Araştırmalar

Girli, (1995) tarafından engelli kardeşe sahip çocukların kardeşlerini kabul düzeylerinin çeşitli etmenler karşısında farklılaşıp farklılaşmadığı ve kabul düzeylerinin kaygı düzeyleri ve psikolojik sorunlarla ilişkili olup olmadığının incelemek üzere bir çalışma yapmıştır. Çalışmaya 50 zihinsel engelli kardeşi olan 50

de engelli kardeşi olmayan 8–18 yaş arası kardeş katılmıştır. Katılımcılara araştırmacının hazırladığı bilgi formu ve Engelli Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği (Attitudes Toward Disabled Person-Yuker, Block ve Young, 1970) uygulanmıştır. Zihinsel engelli kardeşi olan gruba ek olarak Aile Kaygı Düzeyi ve Psikolojik Durumlarını Anlama Ölçeği (Questionnaire on Resources & Stres-Holroyd, 1970) uygulanmıştır. İki grup arasında engelli kişilere yönelik tutumlar açısından bir farklılaşma görülmemiştir. Kız kardeşlerin engelli kardeşlerini kabul düzeyi, erkek kardeşlerin kabul düzeyinden daha yüksektir. Erkek kardeşlerin kaygı düzeyinin kız kardeşlerin kaygı düzeyinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Engelli kardeşe sahip olan kardeşlerin kaygı düzeyi ve kardeşlerini kabul düzeylerinin eğitim düzeyine, engelli kardeşinden büyük ya da küçük olmasına, engelin derecesine, ikinci bir engelin olup olmamasına gibi değişkenlerle farklılaşmadığı görülmüştür. Kardeşlerin kabul düzeyleri ile kaygı düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

Küçük, (1997) Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının öğretilebilir düzeyde zihinsel engelli çocukların kardeşlerinin, zihinsel engele ilişkin bilgi düzeylerine ve engelli kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisini incelenmek üzere araştırma yapmıştır. Çalışmaya uygulamalı olarak 13–15 yaşları arasında 34 normal gelişim gösteren kardeş katılmıştır. Ön test-son test kontrol gruplu bir modelin uygulandığı çalışma sonuçlarına göre “bilgi verici psikolojik danışmanlık” uygulamasının, kardeşlerin zihinsel engele ilişkin bilgi düzeylerinde anlamlı şekilde yükseldiği ve kardeşlerin engelli kardeşe yönelik tutumlarını olumlu yönde geliştirdiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Bayhan ve Yükselen (2001) yaptıkları çalışmada, zihinsel, bedensel, görme veya işitme engelli kardeşi olan yedi yaş ve üzerindeki normal gelişim gösteren çocukların engelli kardeşleri ile ilişkilerini araştırmışlardır. Engelli kardeşi olan çocuklara engelli bir kardeşe sahip olmak nedeniyle yaşadıkları problemlerle ilgili 36 maddeden oluşan Kardeş Problemleri Anketi uygulanmıştır. Araştırma da normal gelişim gösteren çocukların annelerine; araştırmacıların oluşturduğu bir bilgi formu ve 24 maddelik, kabul etme, düşmanlık, destek ve utanma-sıkılma boyutlarından oluşan Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; normal gelişim gösteren kardeşlerin engelli kardeşine ilişkin yaşadığı

problemlerin engelli kardeşin cinsiyetine ve normal gelişim gösteren kardeşin yaşına göre önemli olduğu belirlenirken, anne değerlendirmelerine göre kardeş ilişkilerinde normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetinin, yaşının ve engelli kardeşin engelinin türünün önemli olmadığı görülmüştür.

Atasoy (2002) tarafından otizmli kardeşe sahip normal gelişim gösteren 9–16 yaşları arasındaki kardeşlerin, otizme ilişkin bilgi düzeyleri ile otistik kardeşlerine yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmada 56 kardeşe Engelli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği, (EKYTÖ) çocukların otizme ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmış olan “Otizm Bilgi Düzeyi Belirleme Testi” ve “Kardeş Bilgi Toplama Formu” uygulanmıştır. Normal gelişim gösteren çocukların otizme ilişkin bilgi düzeyleriyle, çocukların kardeşlerine yönelik tutumları arasında doğrudan anlamlı bir ilişki saptanamamıştır ancak çocuğun otizm hakkında daha fazla bilgilenmek isteyip istememesi otistik kardeşe yönelik tutumunda anlamlı bir farklılaşma yarattığı ortaya çıkmıştır. Çocukların cinsiyetleri ve ebeveynlerin eğitim düzeyleriyle, otistik kardeşle ilgili tutum ve otizme ilişkin bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Becerik ve Özdiker (2002), dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan, 9-12 yaş arası çocukların, anneleriyle ilişkilerini algılamaları ile annenin çocuğunu kabullenme ve reddetme davranışlarına ait algılamaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve ilgili olabilecek değişkenleri incelemiştir. Çalışmada annenin çocuğu kabul ve reddetme davranışları, babanın yaşına, annenin öz olup olmasına ve DEHB tanısı konulan yaşa göre anlamlı farklılık göstermiştir. Çocuğun, annesinin kabul ve red davranışlarını algılaması; çocuğun cinsiyetine, özel eğitim alıp almamasına, ilaç tedavisi görüp görmemesine göre farklılık göstermemiştir. Babanın yaşı arttıkça, annenin, saldırganlık-kin, sıcaklık-sevgi, ilgisizlik-ihmal ve ayrıştırılmamış reddetme davranışları azaldığı saptanmıştır. Annelerin sıcaklık-sevgi davranışları, çocuğun yaşı küçüldükçe arttığı görülmüştür. Annelerin reddetme puanları arttıkça çocukların algıladıkları reddetmenin arttığı belirtilmiştir.

Köse (2003), çalışmasında Lefkoşa'daki ilköğretim okullarına devam eden dokuz yaş çocuklarının anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Lefkoşa'daki ilköğretim okullarına

devam eden dokuz yaşındaki 147 kız, 153 erkek çocuk ve onların anneleri oluşturmuştur. Araştırmada, aileler hakkında bilgi toplayabilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Genel Bilgi Formu”, annelerin tutumlarını belirleyebilmek amacıyla “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği”, çocukların kardeş ilişkilerini belirleyebilmek amacıyla da “Kardeş İlişkileri Anketi” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; anne tutumlarının çocukların kardeşlik ilişkileri üzerinde önemli ölçüde etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Erkan ve Toran (2004) beş yaşında çocuğu sahip alt sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin çocuklarını kabul ve reddetme davranışlarını incelemek için Diyarbakır ili örneğinde araştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularında; annelerin eğitim düzeyi düştükçe çocuklarını red davranışlarının arttığı, eğitim düzeyi yükseldikçe red davranışlarının azaldığı saptamışlardır. Alt sosyo-ekonomik düzeyde olan annelerin yaşları, ailedeki çocuk sayısı ve ailede yaşayan birey sayısı fazlalaştıkça çocuklarına karşı olan reddetme davranışlarının arttığı bulunmuştur.

Yıldırım (2005), çalışmasında farklı engel grubundan engelli kardeşe sahip çocukların kardeş ilişkileri ile kardeşlerini kabullenmeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, Ankara il sınırları içerisinde 16 ayrı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde özel eğitim alan öğrenme güçlüğü, zihinsel engelli, serebral palsili, otizimli, down sendromu tanısı almış çocukların on-on yedi yaş arasındaki normal gelişim gösteren kardeşleri olmak üzere toplam 228 kardeş oluşturmuştur. Çalışmada, normal gelişim gösteren çocukların farklı engel tanısı almış kardeşleri ile ilişkilerini ölçmek amacıyla “Engelli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği”, çocukların engelli kardeşlerini kabullenmelerini ölçmek amacıyla da “Engelli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Ayrıca, çocuklara ve engelli kardeşlere ait demografik bilgileri elde edebilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan “Çocuk ve Kardeş Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda engelli çocuğun cinsiyetine, yaşına, öğrenim durumuna, engel tanısına ve derecesine, ailedeki birey sayısı gibi değişkenlere bakıldığında normal gelişim gösteren çocukların engelli kardeşiyle ilişkisi açısından anlamlı farklılık bulunurken, aynı değişkenler ile normal gelişim gösteren çocukların engelli kardeşini kabullenmesi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Zoylan (2005), çalışmasında engelli kardeşe sahip olan ve olmayan bireylerin kardeş ilişkilerini incelemiştir. Çalışmaya, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim alan down sendromlu ve otizimli çocukların 12-23 yaş arasındaki normal gelişim gösteren kardeşleriyle, bu kurumların bulunduğu illerde öğrenim gören engelli kardeşe sahip olmayan aynı yaş grubundaki ergenlerden toplam 107 kişi dahil edilmiştir. Araştırmada engelli kardeşe sahip olan ve olmayan bireylerin kardeş ilişkilerini belirleyebilmek için “Kardeş İlişkileri Anketi” ve araştırmacı tarafından hazırlanan “Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; engelli kardeşi olan ve olmayan bireylerin kardeş ilişkilerinin farklılaştığı belirlenmiştir. Engelli olmayan kardeşe sahip bireyler, engelli kardeşe sahip gruba göre Kardeş İlişkileri Anketi’nin “çatışma” ve “rekabet” alt boyutlarından daha yüksek puan almışlardır. Anketin diğer boyutlarında gruplar arası farklılaşma görülmemiştir. Kardeş ilişkileri üzerinde sadece kardeşin cinsiyeti ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerinin anlamlı bir etki gösterdiği ortaya çıkmış, diğer değişkenlerin herhangi bir etkisi görülmemiştir.

Batum’un (2007) yapmış olduğu çalışmada ebeveyn kabul reddi ile içselleştirme ve dışsallaştırma arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma grubunu öğrenme bozukluğu olan 63 çocuk ve bu tanılamayı almayan karşılaştırma grubu olarak nitelendirilen 63 çocuk oluşturmaktadır. Öğrenme bozukluğu olan grupta, annelerin çocuklarına yönelik red algısı ile dışsallaştırma ve davranış sorunları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanırken, içselleştirme sorunları ile anlamlı bir bağlantı bulunmamıştır. Ayrıca, çocukların ebeveynlerinden algıladıkları kabul-red ile davranış sorunları arasında anlamlı ilişki belirlenmemiştir. Karşılaştırma grubuna bakıldığında ise, annelerin çocuklarına yönelik red algıları ile içselleştirme, dışsallaştırma ve davranış sorunları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Çocukların daha fazla içselleştirme, dışsallaştırma ve davranış sorunu göstermelerinin annelerin red algısının artmasıyla yakından ilişkili olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, çocuklarda içselleştirme ve davranış sorunları arttıkça anneleri ile olan ilişkilerinde daha fazla red algıladıkları, buna karşın babaları ile olan ilişkilerinde algıladıkları reddin çocukların davranış sorunları ile ilişkili olmadığı gözlenmiştir.

Dere (2009), araştırmasın da otizmlı çocuğu olan olan annelerin çocuklarını kabullenme düzeyleri ile normal gelişim gösteren çocuklarının kardeşlerini kabullenme düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı ve bu ilişkinin çeşitli değişkenlere göre değişip değişmediği incelemiştir. Araştırmaya otizmlı kardeşi olan 8-16 yaş arasındaki normal gelişim gösteren çocuklar ile anneleri katılmıştır. Araştırmada Kişisel Bilgi anketi, Aile Çocuk İlişkileri Ölçeği, Özürlü Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Aile Çocuk İlişkileri Ölçeğinin Anne Formu ile Özürlü Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği puanları arasında negatif anlamlı ilişki saptanmıştır.

Margalit (1991), çalışmasında zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin tutumlarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 8-14 yaşları arasında zihinsel engelli çocuğa sahip 40 ebeveyn ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip 40 ebeveyn olmak üzere toplam 80 ebeveyn oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu” ve “Ebeveyn Tutumu Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarına karşı daha nazik, koruyucu ve sabırlı davrandığı, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin ise çocuklarına daha sabırsız davrandıkları ve daha çabuk kızdıkları ortaya çıkmıştır.

Floyd & Gallagher (1997), engelli çocuk varlığının ve çocuklardaki davranış problemlerinin ailedeki diğer bireyleri nasıl etkilediğini incelemiştir. Araştırma, 231 zihinsel engelli ve kronik hastalığı olan çocukların aileleri ile yapılmıştır. Veriler, Kaygı ve Endişe Ölçme Aracı ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, zihinsel engelli çocuk ailelerinin, kronik hastalığı olan çocukların ailelerine oranla gelecek ile ilgili duydukları endişenin fazla olmasından dolayı daha stresli olduklarını bulmuşlardır. Yine aynı çalışma sonucunda, annelerin, diğer aile bireyelerine göre engelli çocuğuna yönelik sorumlulukların büyük bir çoğunluğunu üstlendikleri ve bu nedenle yaşadıkları aşırı stres durumuyla ilgili olarak kronik yorgunluk gibi belirtiler ve çeşitli psikolojik ve fiziksel rahatsızlıklara yakalandıklarını saptamışlardır. Her iki gruptaki çocukların davranış problemleri azaldıkça ailelerdeki olumsuz duyguların ve stres düzeylerinde azaldığı ortaya çıkmıştır.

Riggio (2000), yetişkin kardeş ilişkilerine karşın bireysel tutumları ölçmek için oluşturduğu ölçeğin Yaşam Boyunca Kardeş İlişkileri Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmıştır. Çocukluk ve yetişkinlik çağındaki 711 kardeşin, kardeş ilişkilerini, kardeşlerine karşı davranışlarının sıklığı ve olumluğunu, kardeşine etkilerini ve kardeşi hakkındaki inanışlarını içeren 48 maddeden oluşan ölçek üç boyutta incelenmiştir. Araştırma sonucunda Yaşam Boyunca Kardeş İlişkileri Ölçeği' nin psikometrik özelliklere sahip, geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda, sosyal destek, ilişkide memnuniyet, kardeş ilişkilerinin samimiyeti, kardeşin sırası ile Yaşam Boyunca Kardeş İlişkileri Ölçeği' nin geçerliğini destekleyen çeşitli kardeş ilişkilerinin nitelikler arasında önemli bir ilişki bulunmuştur.

Kaminsky & Dewey (2001), otizimli çocukların kardeşlik ilişkilerini, down sendromlu çocuklar ve normal gelişim gösteren çocukların kardeşleri ile karşılaştırmalı olarak araştırmışlardır. Yaşları 8–18 arasında değişen 90 kardeş (her grupta 30 kişi) bu çalışmada yer almıştır. Kardeşlerin % 80'i down sendromlu, otizimli ve engelli olmayan kardeşlerinden büyüktürler. Araştırmada kardeş ilişkilerini üzerine Kardeş İlişkileri anketi kullanılmıştır. Sonuçlar otistik çocukların bulunduğu ailelerdeki kardeşlik ilişkilerinin, karşılaştırma yapılan her iki gruptakilere kıyasla daha az yakınlık, prososyal davranış ve bakım göstermesi özelliğiyle farklılaştığını göstermiştir. Hem otizimli hem de down sendromlu çocukların kardeşlerinin, karşılaştırma yapılan normal çocuklara oranla kardeşlerini daha çok takdir ettiklerini, ilişkilerinde daha az tartıştıkları ve rekabet ettikleri bulunmuştur. Down sendromlu çocukların kardeşleri diğer kardeş gruplarına oranla kardeşlerine daha fazla bakım gösterdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca down sendromlu çocukların, kardeşlerini diğer gruplara oranla daha fazla takdir ettiklerini belirtmişlerdir.

Ansari (2002), tarafından Pakistan'da yapılan araştırmada, ebeveynlerin engelli çocuklarına karşı kabul düzeyi incelenmiştir. Çalışmada Rohner'in Ebeveyn KabulRed Ölçeği'nin Urdu adaptasyonu kullanılmıştır. Araştırmaya katılan 50'si anne 50'si baba olmak üzere 100 ebeveynin 80'i farklı engellere sahip, 20'si ise engeli olmayan çocuklara sahip oldukları belirtilmiştir. Araştırmada; görme engelli, işitme engelli ya da fiziksel engel gibi gözle görülür engele sahip çocuk

ebeveynlerinin kabul düzeyi engeli olmayan çocuğa sahip olanlardan yüksek bulunmuştur. Zihinsel gerilik gibi gözle görülür olmayan engele sahip çocukların ebeveynlerinin kabul düzeyi ile engeli olmayan çocuğa sahip ebeveynlerin kabul düzeyleri arasında ise fark çıkmamıştır. Çocuğun cinsiyeti önemli bulunmazken, ebeveyn cinsiyeti önemli bir değişken olarak bulunmuştur. Engelli çocuğa sahip babaların çocuklarını daha çok kabul ettikleri, annelerin ise göreceli olarak daha çok red davranışı gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

1.7. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları ile ebeveynlerinden algıladıkları kabul-red arasındaki ilişkinin etkilerinin incelenmesidir. Ayrıca çalışmada kardeşe yönelik tutumlar ile ebeveynlerinden algılanan kabul-red arasındaki ilişki cinsiyet, yaş, engel türü, ebeveynlerin yaşı, eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik seviyeye göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenecektir. Engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları kabul ve reddin kardeşlerine yönelik tutumlarının nasıl etkilendiği; araştırmanın yapılmasına yön veren temel etkidir. Ebeveyn kabul-red ebeveynlerin çocuğa karşı olan tutumlarını içermektedir. Ebeveynlerin çocuğa karşı olan kabul edici ve reddici tutumu çocuğun tüm yaşamını etkilemekte ve diğer kardeşleride bu doğrultuda yönlendirebilmektedir. Günümüzde engelli çocukların yaşantısında ve eğitiminde ebeveynlerinin olduğu kadar kardeşlerinin de yer alması gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Ancak ülkemizde engelli çocukların kardeşlerine yönelik çalışmalar oldukça azdır. Bu sebeplerden dolayı engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları ile ebeveynlerinden algıladıkları kabul-red arasındaki ilişkinin etkileri araştırılacaktır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranacaktır.

1.8. Problemler

1. Engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları (tutumun biliş, duyuş ve davranış boyutlarını içeren) engelli kardeşin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?

2. Engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları (tutumun biliş, duyuş ve davranış boyutlarını içeren) engelli kardeşin yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları (tutumun biliş, duyuş ve davranış boyutlarını içeren) ile engelli kardeşin sahip olduğu engel türüne göre farklılaşmakta mıdır?
4. Ebeveynlerin (anne) kabul - red düzeyleri ile engelli çocuklarının cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Ebeveynlerin (baba) kabul - red düzeyleri ile engelli çocuklarının cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
6. Ebeveynlerin (anne) kabul - red düzeyleri ile engelli çocuklarının yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
7. Ebeveynlerin (baba) kabul - red düzeyleri ile engelli çocuklarının yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
8. Ebeveynlerin (anne) kabul - red düzeyleri ile engelli çocuklarının engel grubuna göre farklılaşmakta mıdır?
9. Ebeveynlerin (baba) kabul - red düzeyleri ile engelli çocuklarının sahip olduğu engel türüne göre farklılaşmakta mıdır?
10. Ebeveynlerin (anne) engelli çocuğu kabul - red düzeyleri ebeveynin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
11. Ebeveynlerin (baba) engelli çocuğu kabul - red düzeyleri ebeveynin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
12. Ebeveynlerin engelli çocuğu kabul-red düzeyleri ailenin sosyo- ekonomik düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
13. Ebeveynlerin kabul red düzeyleri ile çocuk ve ergenlerin engelli kardeşlerine yönelik tutumları (tutumun biliş, duyuş ve davranış boyutlarını içeren) farklılaşmakta mıdır?
14. Engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin engelli kardeşlerine yönelik tutumları ebeveynlerden algıladıkları kabul – red düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

1.9. Araştırmanın Önemi

Engelli çocukların eğitimden ve tedaviden yararlanmalarında, ailenin tutumu ve çabasının önemli olduğu bilinmektedir. Engelli çocuğun zihinsel ve fiziksel becerileri kazanmasında, sosyalleşmesinde en önemli etken ise kardeşlerdir. Kardeşler arasında sağlıklı bir ilişki kurulursa bu ilişkiden hem engelli çocuğun hem de kardeşlerinin faydalanacağı unutulmamalıdır. Kardeş ilişkileri insanın yaşamında önemli bir yere sahiptir. Ailenin işleyişi çocukların sayısından, cinsiyetinden ve doğum sırasından etkilenmektedir. Aileler genişledikçe ebeveyn - çocuk etkileşiminde bir azalma, ama çocuklar arasındaki etkileşimde bir artış görülmektedir. Ailede engelli bir çocuğun varlığı, kardeş ilişkilerinin doğası üzerinde de etkili olmaktadır. Engelli bir kardeşe büyüme normal kardeşlerin günlük yaşamlarında birçok yönden değişikliğe yol açmakta, uyum ve gelişimlerinde güçlükler yaşamalarına neden olmaktadır. Suçluluk, utanç, boş vermişlik gibi olumsuz duygulara veya farklılıklara karşı daha anlayışlı olma, daha empatik ve yardımsever olma gibi olumlu duygulara sahip olabilmektedirler. Günümüzde engelli çocuğa verilen hizmetlerde aile bir bütün olarak ele alınmaktadır. Ancak ülkemizde engelli çocuklara ve ailelerine verilen eğitim ve danışmanlık hizmetleri giderek gelişmesine rağmen kardeşlere yönelik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu aşamada ailenin bu süreçle başa çıkması ve yardım alması gerekirken diğer kardeşe ilgilenmesi oldukça güçtür bu nedenle diğer kardeşlerin aile tarafından ihmal edilebilmesi mümkündür diye ifade edilmektedir (Zoylan, 2005).

Yamaç'a (2011) göre engelli çocuk ailelerinin; aile ilişkileri, sorunları, anne ve babanın psikolojik durumu en başta çocukları olmak üzere yakın çevresini, daha sonra da içinde yaşadığı toplumu etkileyebilmektedir. Ailenin engelli çocuğunu kabullenmemesi durumunda çocuğun en başta sosyal, sonra buna bağlı olarak diğer gelişim alanlarında gerilemesi söz konusu olabilir. Çocuğunu kabullenmeyen, onun bu durumunu reddeden bir kardeşin ve ebeveynin çocuğuna yardımcı olması ve karşılaştığı güçlüklerle baş edebilmesi oldukça güçtür. Bu durumda olan bir ailenin sağlıklı bir çocuk yetiştirme tutumuna sahip olması düşünülemez olarak ifade etmektedir.

Ebeveyn Kabul Red Kuramı, insan davranışlarını açıklamaya ve yordamaya çalışması ve evrensel olabilmesiyle büyük bir boşluğu tamamlamaktadır. Ebeveyn tarafından kabul edilme veya reddedilme çocukluk ve yaşamın diğer dönemlerini etkilemektedir. Birçok araştırmacı tarafından farklı toplumlarda çeşitli yöntemlerle 200'den fazla çalışma yapılması kuramın önemli olduğunu desteklemektedir (Khaleque & Rohner, 2001).

Ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında, Engelli kardeşe sahip olan normal gelişim gösteren kardeşlerle yapılan araştırmaların normal gelişim gösteren çocukların kardeş ilişkileri ile yapılmış olan araştırmalara oranla sınırlı olduğu. Yapılan çalışmalar incelendiğinde kardeş ilişkilerinin geriye dönük olarak ya da ebeveynlerin ve öğretmenlerin değerlendirmelerine dayalı olarak yapıldığı, normal gelişim gösteren çocukların bakış açısından engelli bir kardeşle yaşam tecrübesi üzerinde çok az durulduğu görülmektedir (Ahmetoğlu & Aral, 2004; McHale, S. M. Sloan, J. & Simeonsson, R. J.1986).Bununla birlikte ebeveynlerin ve kardeşlerin tutumları engelli çocuklarını kabul red düzeylerinin, çocuk yetiştirmeye yönelik tutumlarının bilinmesi ebeveynlere verilecek destek hizmetlerinin türünün, gerekliliğinin ve niteliğinin belirlenmesine yönelik katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ebeveynlerin sahip oldukları anne-babalık tutumlarıyla ilgili elde edilen bilgilerin ışığında ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki ve iletişimin olumlu yönde de iyileştirilmesine yardımcı olacağı umulmaktadır (Yamaç, 2011). İlerleyen yıllar için temel olan iki konuyu araştırmak ve sınırlı sayıda olan çalışmalara yenisini eklemek araştırmanın önemini arttırmaktadır.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2015-2016 eğitim öğretim yılında, İstanbul ili Anadolu yakası Kadıköy ve Kartal İlçe Milli Eğitim müdürlüklerine bağlı 5 rehabilitasyon merkezi, 1 iş okulu ve 2 özel alt sınıfa devam eden, engelli çocukların normal gelişim gösteren ve yansız olarak seçilen 32'si kız, 38'si erkek olmak üzere toplam 70 kardeş ile anne babalarından oluşmaktadır.

Kardeşlere ilişkin demografik bilgiler Tablo 2.1'de ve ailelerine ilişkin demografik bilgiler Tablo 2.2'de verilmiştir.

Bu araştırma betimsel bir çalışmadır. İlişkisel Tarama Modeli, iki veya daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. İlişkisel tarama iki türlü yapılır. Bunlar: korelasyon ürü ilişki ile karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişkilerdir (Karasar, 2009). Araştırmada veri toplama araçları olarak, Engelli Kardeşe Yönelik Tutum ölçeği, Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği ve demografik bilgi formu kullanılmıştır.

Tablo 2.1. Engelli Bireylere ve Kardeşlerine Ait Demografik Bilgiler

		n	%
Yaş	15 yaş ve daha küçük	38	54,3
	16 yaş ve daha büyük	32	45,7
Cinsiyet	Erkek	38	54,3
	Kız	32	45,7
Öğrenim durumu	İlköğretim	12	17,1
	Ortaokul	20	28,6
	Lise	38	54,3
Engel Grubu	Down sendromu	15	21,4
	Otizm	15	21,4
	MR (Zihinsel Engel)	16	22,9
	CP (Cerebral Palsi)	7	10
	Diğer	17	24,3
Kardeşin Doğum Sırası	1.çocuk	28	40
	2.çocuk	28	40
	3.çocuk	14	20
Kardeşin Yaşı	7 yaşından küçük	9	12,9
	7-10 yaş	17	24,3
	11-14 yaş	15	21,4
	15-18 yaş	15	21,4
	18 yaşından büyük	14	20
Engelli kardeşin cinsiyeti	Erkek	42	60
	Kız	28	40
Engelli kardeş, bir okula devam ediyor mu?	Evet	62	88,6
	Hayır	8	11,4
Engelli kardeşin Okula Devamı	Okula devam etmiyor	8	11,4
	Devlet okulu	21	30,0
	Özel eğitim-rehabilitasyon	41	58,6

Çalışma grubunu oluşturan engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin %54,3ü 15 yaş ve altı ;%45,7 16 yaş ve üstüdür. %54,3 ü erkek; %45,7 si kızdır; kardeşlerin %17,1 nin öğrenim durumu ilköğretim ; %28,6 sınıf ortaokul ; %54,3'nün lisedir.

Engelli kardeşlerin engel grubu incelendiğinde down sendromu ve otizimli olan çocukların oranı %21,4; Zihinsel Engelli olanların oranı %22,9; Serebral Palsi olanların oranı %10,0; diğer engelleri olanların oranı %24,3'tür.

Ailesinin ilk ve ikinci çocuğu olanların oranı %40,0; 3. çocuğu olanların oranı %20,0 dir; engelli kardeşin yaşı incelendiğinde %12,9 7 yaşından küçük; %24,3 7-10 yaş arasında; %21,4 11-14 yaş arasında; %21,4 15-18 yaş arasında; %20,0 18 yaş ve üstüdür.

Engelli kardeşin cinsiyeti incelendiğinde %60 erkek ; %40 kızdır; engelli kardeşin eğitim durumları incelendiğinde %88,6 sı okula gidiyor; %11,4 okula gitmiyor; %30,0 devlet okuluna; %58,6 sı özel eğitim-rehabilitasyon devam ediyor.

Tablo 2.2. Annelerin Demografik Bilgileri

		n	%
Yaş	20-35 yaş	9	12,9
	36-45 yaş	45	64,3
	45 yaş ve üstü	16	22,9
Medeni durum	İlk eşimle birlikteyim	69	98,6
	Boşandım	1	1,4
Eğitim durumu	İlkokul	40	57,1
	Lise	22	31,4
	Lisans ve üstü	8	11,4
Çalışma durumu	Çalışıyorum	13	18,6
	Çalışmıyorum	57	81,4
Ailenin gelir durumu	2000 TL ve altı	29	41,4
	2000-3000 TL	30	42,9
	Diğer	11	15,7
Evlilik süresi	6-15 yıl	29	41,4
	16-25 yıl	33	47,1
	Daha fazla	8	11,4
Çocuk sayısı	1-2 çocuk	52	74,3
	3-4 çocuk	18	25,7
Ailede başka kaynaştırma ya da özel eğitim alan var mı?	Var	6	8,6
	Yok	64	91,4
Çocuğun bakımı konusunda dışarıdan yardım alıyor musunuz?	Evet	7	10,0
	Hayır	63	90,0

Çalışma grubunu oluşturan annelerin %12,9 u 20-35 yaş arası ; %64,3 ü 36-45 yaş arası; %22,9 u 45 yaş ve üstüdür; Annelerin medeni durumları incelendiğinde %98,6 sı ilk eşile birlikte yaşıyor ; %1,4 boşanmıştır. Annelerin eğitim durumları incelendiğinde %55,9 u ilkokul ; %32,4 ü lise ; %11,8 lisans ve üstü dür.

Annelerin Çalışma durumları incelendiğinde %18,6 sı çalışıyor; %81,4 çalışmayanlardır. Ailenin gelir durumuna bakıldığında %41,4 ü 2000 TL ve altında; %42,9 u 2001-3000 TL arasında; %15,7 'si 3000 TL ve üstüdür. Annelerin evlilik süresi incelendiğinde %41,4 ü 6-15 yıl arası; %47,1 i 16-25 yıl arası; %11,4 ü 25 yıldan daha fazladır; Annelerin çocuk sayıları incelendiğinde %74,3 nün 1-2 çocuğu olduğu; %25,7 sinin 3-4 çocuğu olduğudur.

Annenin ailesinde başka kaynaştırma ya da özel eğitim alan kişi sayısı incelendiğinde %8,6 sının aldığı; %91,4 almadığı; Annenin çocuğunun bakımı konusunda dışarıdan yardım alma oranları incelendiğinde %10nun aldığı; %90 ı almayanlardır.

Tablo 2.3. Babaların Demografik Bilgileri

		n	%
Yaş	20-35 yaş	4	5,7
	36-45 yaş	38	54,3
	45 yaş ve üstü	28	40,0
Medeni durum	İlk eşimle birlikteyim	68	97,1
	Boşandım	1	1,4
	Diğer	1	1,4
Eğitim durumu	İlkokul	28	40,0
	Lise	26	37,1
	Lisans ve üstü	16	22,9
Çalışma durumu	Çalışıyorum	64	91,4
	Çalışmıyorum	6	8,6
Ailenin gelir durumu	2000 TL ve altı	29	41,4
	2000-3000 TL	30	42,9
	Diğer	11	15,7
Evlilik süresi	6-15 yıl	29	41,4
	16-25 yıl	33	47,1
	Daha fazla	8	11,4
Çocuk sayısı	1-2 çocuk	52	74,3
	3-4 çocuk	18	25,7
Ailede başka kaynaştırma ya da özel eğitim alan var mı?	Var	6	8,6
	Yok	64	91,4
Çocuğun bakımı konusunda dışarıdan yardım alıyor musunuz?	Evet	7	10,0
	Hayır	63	90,0

Çalışma grubunu oluşturan babaların %5,7 si 20-35 yaş arası ; %54,3 ü 36-45 yaş arası ; %40 ı 45 yaş üstüdür; Babaların medeni durumları incelendiğinde %97,1 i ilk eşiyile birlikte; %1,4 ü boşanan ve diğer durumda olanlardır; Babanın eğitim durumu incelendiğinde %40 nın ilkokul; %37,1i lise; %22,9 u lisans ve üstüdür.

Babaların çalışma durumları incelendiğinde %91,4 nün çalışıyor; %8,6 sı çalışmayanlardır; Ailenin gelir durumuna bakıldığında %41,4 ü 2000 TL ve altında; %42,9 u 2001-3000 TL arasında; %15,7 'si 3000 TL ve üstüdür. Babaların evlilik süresi incelendiğinde %41,4 i 6-15 yıl ; %47,1 i 16-25 yıl arası ; %11,4 ü 25 yıldan daha fazladır; Babaların çocuk sayıları incelendiğinde %74,3 nün 1-2 çocuğu olduğu; %25,7 sinin 3-4 çocuğu olduğudur.

Babanın ailesinde başka kaynaştırma ya da özel eğitim alan kişi sayısı incelendiğinde %8,6 sının aldığı; %91,4 almadığı; Babanın çocuğunun bakımı konusunda dışarıdan yardım alma oranları incelendiğinde %10nun aldığı; %90 ı almayanlardır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada engelli kardeşe sahip çocukların engelli kardeşlerine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla “Engelli kardeşe yönelik tutum ölçeği”, bu çocukların engelli kardeşleriyle olan ilişkilerinde ebeveynlerinden algıladıkları kabul ve reddi değerlendirmek amacıyla Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRO) ve çocuklar ile ailesi hakkında bilgi almak için “ Demografik Bilgi Formu” kullanılmıştır.

2.2.1. Aile Bilgi Onay Formu

Araştırmaya katılımcıların gönüllülük esasına göre katılmaları için bilgi ve onay formu hazırlanmıştır.

2.2.2. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu, aileye ait demografik özellikleri toplayabilmek üzere araştırmacı tarafından hazırlanan toplam 10 soruluk bir formdur. Sorular çoktan seçmeli olarak hazırlanmıştır. Demografik Bilgi Formunda; Çocuğun cinsiyeti, yaşı, Kardeş sayısı, öğrenim durumu, engel türü, annenin ve babanın yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu, mesleği, ailenin ekonomik durumu gibi demografik bilgiler yer almaktadır.

2.2.3.Engelli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği (EKYTÖ)

Bu ölçek, Küçüker (1997) tarafından normal çocukların engelli kardeşe yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 4'lü Likert tipi olarak geliştirilmiş olan ölçekte tutumun; biliş, duyuş ve davranış boyutlarını içeren ve olumlu/olumsuz yönde tutum ifade eden 28 madde yer almaktadır. Ölçekte yer alan maddelere verilen tepkiler, Tamamen Katılıyorum - Katılıyorum - Katılmıyorum - Hiç Katılmıyorum şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin puanlanmasında, olumlu yönde tutum ifade eden maddeler, Tamamen Katılıyorum seçeneğinden başlayarak, Hiç Katılmıyorum seçeneğine doğru 4 ile 1 arasında değerler alırken, olumsuz yönde tutum ifade eden maddeler ise Tamamen Katılıyorum seçeneğinden, Hiç Katılmıyorum seçeneğine doğru 1-4 arasında değerler almaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 28, en yüksek puan 112 olup yüksek puanlar olumlu tutumu, düşük puanlar ise olumsuz tutumu ifade etmektedir. Bireysel ve grup olarak uygulanabilen ölçeğin yanıtlanması yaklaşık 25-30 dakikadır.

Küçüker (1997) tarafından EKYTÖ'nin geçerliğini belirlemek üzere kapsam geçerliği, madde analizi ve yapı geçerliğinin bir yolu olarak da faktör analizi çalışmaları yapılmıştır. EKYTÖ'nin kapsam geçerliğine sahip olup olmadığını belirlemek için başvurulan uzman görüşleri sonucu alınan geribildirimlerden ölçeğin, kardeş tutumlarını ölçmeye uygun bir bilgi toplama aracı olduğu kabul edilmiştir.

EKYTÖ'nin güvenilirliğine iç tutarlık yöntemiyle bakılmıştır. Ölçeğin 28 maddelik son formunda yer alan maddelerin iç tutarlığının (benzeşikliğinin) bir ölçüsü olarak, tüm ölçek ve alt boyutlar (faktörler) için Cronbach Alfa katsayıları

hesaplanmış, bu değerler; **1. Boyut engelli kardeşe yönelik tutum** için 0.84, **2. Boyut-engelli kardeşle yaşama** için 0.81, **3. Boyut engelli kardeşin durumu** için 0.70 ve **4. Boyut-engelli kardeşin özellikleri** için de 0.73 olarak bulunmuştur.

EKYTÖ'nin güvenilirliğini belirlemek amacıyla bulunan Cronbach Alfa katsayısının yanı sıra, yine ölçekteki maddelerin benzeşikliğinin (tutarlılığının) bir göstergesi olarak kabul edilen madde-toplam puan korelasyon katsayılarının da 0.05 düzeyinde anlamlı değerler olduğu göz önüne alındığında, ölçeğin güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Küçüker (1997) tarafından geliştirilen ve geçerlilik-güvenirliği yapılan tutum ölçeği 12-21 yaş aralığındaki zihinsel engelli kardeşi bulunan normal çocuklara yöneliktir.

2.2.4. Ebeveyn Kabul Red Ölçeği (EKRÖ)

Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ), ebeveynlerin çocuğu kabullenme ve reddetme davranışlarına ait algılamasını ölçmek için 1980 yılında Rohner, Savedra ve Granum tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 60 maddeden oluşmakta ve sıcaklık- sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal ve ayrışmamış red olmak üzere dört alt boyut içermektedir. Form ilk kez 1988 yılında Polat ve Sunar tarafından Türkçe 'ye çevrilmiştir. Daha sonra Anjel ve Erkman (1993) tarafından geri çeviri işlemleri yapılmıştır. Tüm ölçek için Cronbach alfa değeri. 90 olarak bulunmuştur. Alt-testlerle toplam puan arasındaki korelasyonlar. 75 ile. 86 arasında değişmektedir.

Ebeveyn kabul red ölçeği, anne babalar tarafından ayrı ayrı doldurulmaktadır. Ölçeğin sıcaklık-sevgi boyutu, (20 madde) sıcaklık, sevgi ve şefkatin yer aldığı ebeveyn tutumlarını ölçmektedir (ben çocuğum hakkında güzel şeyler söylerim). Düşmanlık- saldırganlık boyutu,(15 madde) çocuğa karşı hissedilen kızgınlık, nefret, kötü niyet gibi duyguları ölçmektedir (çocuğum kötü davrandığında onu küçümseyerek azarlarım). Kayıtsızlık-ihmal boyutu,(15 madde) ebeveynin çocuğa karşı ilgisiz, kayıtsız olma durumunu (çocuğum sanki orada yokmuş gibi davranırım), ayrışmamış red boyutu ise (10 madde) red davranışlarının ortada olmamasına karşın çocuğun kendisini sevilmeyen, istenmeyen veya reddedilmiş gibi hissetmesine neden olabilecek tutumları (çocuğumu gerçekten sevip sevmediğimden şüphe ediyorum, Çocuğum benim için bir yüküdür) ölçmektedir. Ölçek 'hemen hemen

her zaman doğru', 'bazen doğru', 'nadiren doğru', 'hiçbir zaman doğru değil' seçenekleri olan 4'ten 1'e doğru puanlanan dört dereceli likert tipi bir ölçektir.

1- Sıcaklık- sevgi boyutu 1, 5, 8, 12, 15, 18, 20, 24, 27, 30, 31, 34, 38, 41, 45, 48, 51, 53, 54 ve 56. maddeleri;

2- Düşmanlık- saldırganlık boyutu 2, 6, 9, 13, 16, 19, 21, 25, 28, 32, 35, 39, 42, 43, 46 ve 49. maddeleri;

3- Kayıtsızlık- ihmal boyutu 3, 7, 10, 14, 17, 22, 26, 29, 33, 36, 40 ve 47. maddeleri;

4- Ayrışmamış reddetme boyutu ise 4, 11, 23, 37, 44, 50, 52 ve 55. maddeleri içermektedir.

Bu maddelerden 1, 5, 7, 8, 12, 14, 15, 18, 20, 24, 26, 27, 31, 33, 34, 38, 40, 41, 45, 47, 48, 51, 53, 54 ve 56. maddeler ters kodlanmaktadır. Bu 4 alt ölçekten alınan toplam puanlar 60 (en düşük) ile 240 (en yüksek) arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanların toplamı ölçeğin toplanan red puanını vermektedir. Yüksek düzeyde alınan toplam red puanı ebeveynin red düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Red düzeyi ne kadar yüksek ise ebeveynin çocuğu reddi o kadar yüksek, çocuğu kabullenmesi ise o kadar düşüktür. Ölçeğin sınır puanı bulunmamaktadır (Toran, 2005).

2.3. İşlem

1-Araştırma verilerin toplanabilmesi için araştırmacı tarafından İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünden okullarda ve Rehabilitasyon merkezlerinde veri toplama için gereken izinler alınmıştır.

2- Kadıköy ve Kartal ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı okullar ve rehabilitasyon merkezleri belirlendikten sonra koşullara uygun engelli çocuklar rehber öğretmenlerinin yardımıyla, normal gelişim gösteren 12-18 yaş aralığında kardeşlerinin olması, Ebeveynlerinin sağ olması gibi kriterlere uygun olarak belirlenmiştir.

3- Daha sonra bu çocukların kardeşlerine ve ebeveynlerine, araştırmacının amacını ifade eden genel bir bilgilendirme yapıldı, Ebeveynlerin ve kardeşlerin

gönüllü olarak formları doldurmak isteyip istemediklerine dair bir izin yazısı verilmiştir.

4- Uygulama için gönüllü ebeveynlere ve kardeşlere aynı anda ulaşılması için buldukları kurum rehber öğretmenleriyle işbirliği yapılarak uygun günler belirlenmiş ve randevu alınmıştır. Uygulamaların bir bölümünde, anne ve kardeşlere aynı anda ulaşılabilmesi durumunda, uygulama için, rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmenlerinden yardım alınmıştır.

5- Uygulamaya dâhil olan katılımcılara ölçeğin nasıl uygulanacağı anlatılmıştır. Uygulamalar, rehber öğretmenler tarafından hazırlanan görüşme odasında, randevu koşulları ayarlanabilen, gönüllü ebeveyn ve kardeşlerle, araştırmacının anketleri ayrı ayrı ebeveyn ve kardeşlere uygulaması yoluyla gerçekleştirilmiştir (Yaklaşık 40 dakika).

6-Araştırma için Kadıköy ve Kartal ilçelerinde bulunan 1 iş okulu, 2 özel alt sınıf ve 5 rehabilitasyon merkezine 150 adet ölçek dağıtılmış. Bu ölçeklerden örnekleme oluşturacak adette (70 adet) geri dönüş olmuştur.

2.4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Çalışmada verilerin analizi SPSS 21.0 programı ile yapılmış ve sonuçlar %95 güven düzeyinde değerlendirilmiştir. Çalışmada çocukların, annelerin ve babaların demografik özellikleri frekans (n) ve yüzde (%) olarak verilmiştir.

Engelli kardeşe yönelik tutumun ve ebeveyn kabul/reddinin engelli kardeşin yaşına, engel durumuna, annenin ve babanın eğitim düzeyine göre karşılaştırılması ANOVA testi ile yapılırken cinsiyete göre karşılaştırılması t testi ile yapılmıştır.

Engelli kardeşe yönelik tutum ile ebeveyn kabul/reddi arasındaki ilişki korelasyon testi ile incelenmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalarda anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Anlamlılık değeri, .05'ten küçük ($p < .05$) bulunduğu bağımsız değişkenlerin grupları (kategorileri) arasındaki farklılıklar ve ilişkiler "anlamlı" olarak kabul edilmiş ve sonuçlar buna göre değerlendirilmiştir.

Anova ve t-testi kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA, iki ya da çok ilişkili ölçüm setlerine ait ortalama puanların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test eder. T- testi, ilişkili iki örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan(birbirinden) anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek için kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2002).

3. BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları ile ebeveynlerinden algıladıkları kabul-red arasındaki ilişkinin etkilerinin incelemek üzere ele alınan amaçlar doğrultusunda yapılan istatistiksel analizlere yer verilmiştir.

Bulgular, araştırmanın hipotezlerine uygun bir sıra ile tablolar halinde, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.1. Engelli Kardeşe Yönelik Tutumun Engelli Kardeşin Cinsiyeti Açısından Karşılaştırılması (T Testi)

Engelli kardeşin cinsiyeti		n	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Engelli kardeşe yaşama	Erkek	42	54,12	7,73	-0,766	0,446
	Kız	28	55,54	7,35		
Engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma	Erkek	42	17,24	4,10	2,338	0,022*
	Kız	28	14,86	4,28		
Engelli kardeşin özellikleri	Erkek	42	18,55	3,90	0,566	0,573
	Kız	28	18,04	3,39		
Engelli Kardeşe Yönelik Tutum	Erkek	42	89,90	13,61	0,464	0,644
	Kız	28	88,43	12,11		

***p<0,05: Anlamli fark vardır.**

Engelli kardeşe yönelik tutumun ve ebeveyn kabul/reddinin engelli kardeşin cinsiyeti açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan t testi sonuçları Tablo 3.1. verilmiştir. Farklı cinsiyete sahip olan engelli çocukların kardeşlerinin engelli kardeşe yaşama, engelli kardeşin özelliklerine ilişkin tutum ve engelli kardeşe yönelik genel tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Engelli kardeşinin cinsiyeti farklı olan çocukların kardeşlerinin engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Engelli kardeşi erkek olanların söz konusu ölçek için katılım düzeyleri ortalaması 17,24; kız olanların ortalaması 14,86'dır. Buna göre engelli kardeşi erkek olanların engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma puanları kız kardeşlerine göre daha yüksektir.

Tablo 3.2. Ebeveyn Kabul/Reddinin Engelli Çocuğun Cinsiyeti Açısından Karşılaştırılması (T Testi)

Engelli Çocuğun cinsiyeti		n	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Sıcaklık - Sevgi (Anne)	Erkek	42	51,43	4,42	0,544	0,588
	Kız	28	50,82	4,58		
Sıcaklık - Sevgi (Baba)	Erkek	42	49,98	4,92	0,377	0,707
	Kız	28	49,50	5,70		
Düşmanlık - Saldırganlık (Anne)	Erkek	42	39,95	4,44	-1,050	0,297
	Kız	28	41,14	4,93		
Düşmanlık - Saldırganlık (Baba)	Erkek	42	39,26	4,18	0,625	0,534
	Kız	28	38,64	3,87		
Kayıtsızlık - İhmal (Anne)	Erkek	42	28,57	2,22	0,113	0,910
	Kız	28	28,46	2,67		
Kayıtsızlık - İhmal (Baba)	Erkek	42	28,79	2,59	0,802	0,425
	Kız	28	28,11	2,44		
Ayrışmamış Reddetme (Anne)	Erkek	42	20,29	2,08	1,156	0,252
	Kız	28	19,64	2,56		
Ayrışmamış Reddetme (Baba)	Erkek	42	20,24	2,63	2,011	0,048*
	Kız	28	18,96	2,55		
Ebeveyn Reddi (Anne)	Erkek	42	140,24	5,18	0,054	0,957
	Kız	28	140,07	5,71		
Ebeveyn Reddi (Baba)	Erkek	42	138,26	5,65	0,979	0,331
	Kız	28	135,21	5,55		

*** $p<0,05$: Anlamlı fark vardır.**

Engelli çocuğa yönelik ebeveyn kabul/reddinin çocuğun cinsiyeti açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan t testi sonuçları tablo 3.2. verilmiştir.

Farklı cinsiyete sahip olan engelli çocukların ebeveynlerin sıcaklık-sevgi (anne), sıcaklık-sevgi (Baba), düşmanlık-saldırganlık (anne), düşmanlık-saldırganlık (Baba), kayıtsızlık-ihmal (anne), kayıtsızlık-ihmal (baba), ayrışmamış reddetme (anne), ebeveyn reddi (anne) ve ebeveyn reddi (Baba) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Cinsiyeti farklı olan engelli çocukların babalarının ayrışmamış reddetme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Engelli erkek çocuklarının babalarının ayrışmamış reddetme puanları ortalaması 20,24; kızların babalarının 18,96'dır. Buna göre engelli erkek çocuklarının babalarının ayrışmamış reddetme puanları kız çocuğu babalarından daha yüksektir.

Tablo 3.3. Engelli Kardeşe Yönelik Tutumun Engelli Kardeşin Yaşı Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)

		n	Ort.	ss	F	P
Engelli kardeşe yaşama	12 yaş ve daha küçük	16	558.750	757.958	0.192	0.902
	13-15 yaş	22	544.545	909.069		
	16-17 yaş	26	540.769	697.953		
	18 yaş ve daha büyük	6	550.000	433.590		
Engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma	12 yaş ve daha küçük	16	161.250	414.528	0.052	0.984
	13-15 yaş	22	164.091	417.086		
	16-17 yaş	26	161.538	464.493		
	18 yaş ve daha büyük	6	168.333	479.236		
Engelli kardeşin özellikleri	12 yaş ve daha küçük	16	190.000	370.585	0.260	0.854
	13-15 yaş	22	182.727	449.531		
	16-17 yaş	26	179.615	329.218		
	18 yaş ve daha büyük	6	185.000	225.832		
Engelli Kardeşe Yönelik Tutum	12 yaş ve daha küçük	16	910.000	1.152.389	0.163	0.921
	13-15 yaş	22	891.364	1.558.172		
	16-17 yaş	26	881.923	1.249.966		
	18 yaş ve daha büyük	6	903.333	1.009.290		

Engelli kardeşe yönelik tutumun ve ebeveyn kabul/reddinin engelli kardeşin yaşı açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan anova testi sonuçları tablo 3.3. de verilmiştir. Yaşları farklı olan engelli çocukların kardeşlerinin engelli kardeşe yaşama, engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma, engelli kardeşin özelliklerine ilişkin tutum ve engelli kardeşe yönelik genel tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Buna göre kardeşin engelli kardeşine yönelik tutumu engelli çocuğun yaşına göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 3.4. Ebeveyn Kabul/Reddinin Engelli Çocuğun Yaşı Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)

Engelli Çocuğun Yaşı	n	Ortalama	Std. Sapma	F	P	
Sıcaklık - Sevgi (Anne)	7 yaşından küçük	9	51,67	3,71	0,406	0,804
	7-10 yaş	17	50,88	4,20		
	11-14 yaş	15	51,33	5,04		
	15-18 yaş	15	52,13	4,32		
	18 yaşından büyük	14	50,07	5,44		
Sıcaklık - Sevgi (Baba)	7 yaşından küçük	9	49,22	2,95	0,379	0,823
	7-10 yaş	17	49,53	4,61		
	11-14 yaş	15	49,87	5,19		
	15-18 yaş	15	51,13	6,24		
	18 yaşından büyük	14	48,93	5,89		
Düşmanlık - Saldırganlık (Anne)	7 yaşından küçük	9	41,44	3,24	0,369	0,830
	7-10 yaş	17	41,12	4,65		
	11-14 yaş	15	39,93	4,45		
	15-18 yaş	15	40,40	4,48		
	18 yaşından büyük	14	39,50	6,01		
Düşmanlık - Saldırganlık (Baba)	7 yaşından küçük	9	39,33	3,08	0,124	0,973
	7-10 yaş	17	38,59	3,10		
	11-14 yaş	15	39,13	3,70		
	15-18 yaş	15	39,47	5,38		
	18 yaşından büyük	14	38,71	4,73		
Kayıtsızlık - İhmal (Anne)	7 yaşından küçük	9	28,67	4,85	0,037	0,997
	7-10 yaş	17	28,59	3,71		
	11-14 yaş	15	28,73	3,75		
	15-18 yaş	15	28,47	3,31		
	18 yaşından büyük	14	28,21	4,48		
Kayıtsızlık - İhmal (Baba)	7 yaşından küçük	9	29,11	3,44	0,970	0,430
	7-10 yaş	17	28,00	3,10		
	11-14 yaş	15	29,73	3,33		
	15-18 yaş	15	28,53	3,91		
	18 yaşından büyük	14	27,43	3,52		
Ayrışmamış Reddetme (Anne)	7 yaşından küçük	9	20,67	2,45	0,702	0,593
	7-10 yaş	17	19,94	2,22		
	11-14 yaş	15	19,27	2,02		
	15-18 yaş	15	20,13	2,45		
	18 yaşından büyük	14	20,43	2,44		
Ayrışmamış Reddetme (Baba)	7 yaşından küçük	9	20,00	1,58	1,480	0,218
	7-10 yaş	17	20,12	2,98		
	11-14 yaş	15	19,73	1,94		
	15-18 yaş	15	20,47	3,16		
	18 yaşından büyük	14	18,29	2,64		
Ebeveyn Reddi (Anne)	7 yaşından küçük	9	142,44	11,86	0,197	0,939
	7-10 yaş	17	140,53	11,95		
	11-14 yaş	15	139,27	11,08		
	15-18 yaş	15	141,13	11,72		
	18 yaşından büyük	14	138,21	16,50		
Ebeveyn Reddi (Baba)	7 yaşından küçük	9	137,67	8,59	0,497	0,738
	7-10 yaş	17	136,24	10,78		
	11-14 yaş	15	138,47	10,61		
	15-18 yaş	15	139,60	16,59		
	18 yaşından büyük	14	133,36	15,24		

*p<0,05: Anlamlı fark vardır.

Engelli çocuğa yönelik ebeveyn kabul/reddinin engelli kardeşin yaşı açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan anova testi sonuçları tablo 3.4. de verilmiştir. Yaşları farklı olan engelli çocukların ebeveynlerinin sıcaklık-sevgi (anne), sıcaklık-sevgi (Baba), düşmanlık-saldırganlık (anne), düşmanlık-saldırganlık (Baba), kayıtsızlık-ihmal (anne), kayıtsızlık-ihmal (Baba), ayrışmamış reddetme (anne), ayrışmamış reddetme (Baba), ebeveyn reddi (anne) ve ebeveyn reddi (Baba) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Buna göre anne babanın engelli çocuğu kabul/reddi, engelli çocuğun yaşına göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 3.5. Engelli Kardeşe Yönelik Tutumun Kardeşin Engel Türü Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)

Engelli kardeşin engel durumu	n	Ortalama	Std. Sapma	F	P
Engelli Kardeşe Yaşama	Down sendromu	15	55,53	8,36	0,884 0,478
	Otizm	15	53,00	9,31	
	MR (Zihinsel Engel)	16	52,69	8,23	
	CP (Cerebral Palsi)	7	57,14	5,67	
	Diğer	17	56,29	4,61	
Engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma	Down sendromu	15	17,40	4,82	0,709 0,588
	Otizm	15	15,40	3,36	
	MR (Zihinsel Engel)	16	15,44	4,55	
	CP (Cerebral Palsi)	7	17,57	3,99	
	Diğer	17	16,35	4,60	
Engelli kardeşin özellikleri	Down sendromu	15	18,87	3,60	0,518 0,723
	Otizm	15	18,20	3,67	
	MR (Zihinsel Engel)	16	17,38	3,83	
	CP (Cerebral Palsi)	7	18,00	2,65	
	Diğer	17	19,06	4,16	
Engelli Kardeşe Yönelik Tutum	Down sendromu	15	91,80	15,32	0,909 0,464
	Otizm	15	86,60	13,04	
	MR (Zihinsel Engel)	16	85,50	13,48	
	CP (Cerebral Palsi)	7	92,71	9,57	
	Diğer	17	91,71	11,28	

* $p<0,05$: Anlamlı fark vardır.

Engelli kardeşe yönelik tutumun engelli kardeşin engel durumu açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan anova sonuçları tablo 3.5. verilmiştir. Engel durumu farklı olan engelli çocukların kardeşlerinin engelli kardeşe yaşama, engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma, engelli kardeşin özelliklerine ilişkin tutum ve engelli kardeşe yönelik genel tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.6. Ebeveyn Kabul/Reddinin Çocuğun Engel Türü Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)

Engelli kardeşin engel durumu	n	Ortalama	Std. Sapma	F	P	
Sıcaklık - Sevgi (Anne)	Down sendromu	15	53,47	5,71	1,331	0,268
	Otizm	15	51,00	4,12		
	MR (Zihinsel Engel)	16	50,38	3,52		
	CP (Cerebral Palsi)	7	49,71	4,46		
	Diğer	17	50,71	4,48		
Sıcaklık - Sevgi (Baba)	Down sendromu	15	50,33	5,27	1,690	0,163
	Otizm	15	46,87	5,53		
	MR (Zihinsel Engel)	16	51,13	4,32		
	CP (Cerebral Palsi)	7	49,86	5,79		
	Diğer	17	50,59	4,72		
Düşmanlık - Saldırganlık (Anne)	Down sendromu	15	41,67	5,22	0,677	0,610
	Otizm	15	38,93	5,75		
	MR (Zihinsel Engel)	16	40,75	3,70		
	CP (Cerebral Palsi)	7	40,00	4,08		
	Diğer	17	40,53	4,20		
Düşmanlık - Saldırganlık (Baba)	Down sendromu	15	40,93	3,51	2,575	0,046*
	Otizm	15	37,07	4,54		
	MR (Zihinsel Engel)	16	39,94	4,15		
	CP (Cerebral Palsi)	7	37,00	2,52		
	Diğer	17	39,00	3,66		
Kayıtsızlık - İhmal (Anne)	Down sendromu	15	29,80	4,16	0,807	0,525
	Otizm	15	27,33	3,48		
	MR (Zihinsel Engel)	16	28,81	3,37		
	CP (Cerebral Palsi)	7	28,29	4,82		
	Diğer	17	28,29	3,96		
Kayıtsızlık - İhmal (Baba)	Down sendromu	15	29,07	2,58	1,235	0,305
	Otizm	15	27,27	4,10		
	MR (Zihinsel Engel)	16	29,63	2,90		
	CP (Cerebral Palsi)	7	27,29	3,09		
	Diğer	17	28,59	4,00		
Ayrışmamış Reddetme (Anne)	Down sendromu	15	20,33	1,84	0,837	0,506
	Otizm	15	19,47	2,50		
	MR (Zihinsel Engel)	16	20,25	2,02		
	CP (Cerebral Palsi)	7	19,00	3,56		
	Diğer	17	20,47	2,10		
Ayrışmamış Reddetme (Baba)	Down sendromu	15	20,07	1,67	1,840	0,132
	Otizm	15	19,00	3,78		
	MR (Zihinsel Engel)	16	20,81	2,04		
	CP (Cerebral Palsi)	7	18,00	2,16		
	Diğer	17	19,76	2,59		
Ebeveyn Reddi (Anne)	Down sendromu	15	145,27	14,66	1,027	0,400
	Otizm	15	136,73	12,92		
	MR (Zihinsel Engel)	16	140,19	9,43		
	CP (Cerebral Palsi)	7	137,00	14,13		
	Diğer	17	140,00	11,75		
Ebeveyn Reddi (Baba)	Down sendromu	15	140,40	10,26	2,260	0,072
	Otizm	15	130,20	16,19		
	MR (Zihinsel Engel)	16	141,50	9,68		
	CP (Cerebral Palsi)	7	132,14	12,02		
	Diğer	17	137,94	12,36		

*p<0,05: Anlamlı fark vardır.

Engelli çocuğa yönelik ebeveyn kabul/reddinin engelli çocuğun engel durumu açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan anova sonuçları tablo 3.6. da verilmiştir.

Engel durumu farklı olan engelli çocukların ebeveynlerin sıcaklık-sevgi (anne), sıcaklık-sevgi (Baba), düşmanlık-saldırganlık (anne), kayıtsızlık-ihmal (anne), kayıtsızlık-ihmal (Baba), ayrışmamış reddetme (anne), ayrışmamış reddetme (Baba), ebeveyn reddi (anne) ve ebeveyn reddi (Baba) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Engel durumu farklı olan çocukların babalarının düşmanlık-saldırganlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Down sendromlu çocukların babalarının düşmanlık-saldırganlık puanları ortalaması 40,93; otizmlili olan çocukların 37,07; MR (Zihinsel Engel) olan çocukların 39,94; CP (Cerebral Palsi) olanların 37,00 ve diğer engeli olan çocukların ortalaması 39,19'dur. Buna göre down sendromlu çocukların babalarının düşmanlık-saldırganlık puanları en yüksektir. Sonuçlara göre babasının çocuğuna karşı kızgın, nefret, kötü niyet gibi duyguları en çok barındırdığı grup çocuğu down sendrom tanısı alan çocuklardır.

Tablo 3.7. Annenin Engelli Çocuğu Kabul/Reddinin Eğitim Düzeyi Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)

Anne eğitim düzeyi		N	Ortalama	Std. Sapma	F	P
Sıcaklık - Sevgi (Anne)	İlkokul	38	52,05	4,77	1,433	0,246
	Lise	22	50,09	4,15		
	Lisans ve üstü	8	50,38	4,78		
Düşmanlık - Saldırganlık (Anne)	İlkokul	38	40,82	5,16	0,333	0,718
	Lise	22	39,86	4,21		
	Lisans ve üstü	8	39,88	4,09		
Kayıtsızlık - İhmal (Anne)	İlkokul	38	28,89	4,17	0,291	0,748
	Lise	22	28,14	3,45		
	Lisans ve üstü	8	28,25	3,88		
Ayrışmamış Reddetme (Anne)	İlkokul	38	20,76	2,10	6,308	0,003*
	Lise	22	18,77	2,25		
	Lisans ve üstü	8	19,50	1,93		
Ebeveyn Reddi (Anne)	İlkokul	38	142,53	13,91	1,557	0,219
	Lise	22	136,86	9,84		
	Lisans ve üstü	8	138,00	12,06		

*** $p<0,05$: Anlamlı fark vardır.**

Annenin engelli çocuğu kabul/reddinin eğitim düzeyi açısından karşılaştırılması için anova testi sonuçları tablo 3.7. verilmiştir.

Eğitim düzeyi farklı annelerin engelli çocuğa yönelik sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırđanlık, kayıtsızlık-ihmal ve ebeveyn reddi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Annesinin eğitim durumu farklı olan çocukların ayrışmamış reddetme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p<0,05$). Annesinin eğitim durumu ilkokul olan çocukların söz konusu ölçek için katılım düzeyleri ortalaması 20,76; lise olanların ortalaması 18,77; lisans ve üstü olanların ortalaması 19,50'dir. Buna göre annesinin eğitim durumu ilkokul olan çocukların ayrışmamış reddetme puanları en yüksektir. Annesinin eğitim durumu ilkokul olan çocuklar kendisini en çok sevilmeyen, istenmeyen veya reddedilmiş gibi hissedenlerdir.

Tablo 3.8. Babanın Engelli ocuğu Kabul/Reddinin Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)

Baba eğitim durumu		n	Ortalama	Std. Sapma	F	P
Sıcaklık - Sevgi (Baba)	İlkokul	28	50,54	5,36	0,568	0,570
	Lise	26	49,04	5,62		
	Lisans ve st	16	49,69	3,91		
Düşmanlık - Saldırđanlık (Baba)	İlkokul	28	39,25	4,04	0,079	0,924
	Lise	26	38,88	4,68		
	Lisans ve st	16	38,81	3,02		
Kayıtsızlık - İhmal (Baba)	İlkokul	28	28,68	3,37	0,282	0,755
	Lise	26	28,69	3,56		
	Lisans ve st	16	27,94	3,60		
Ayrışmamış Reddetme (Baba)	İlkokul	28	20,46	2,49	1,916	0,155
	Lise	26	19,12	2,92		
	Lisans ve st	16	19,44	2,31		
Ebeveyn Reddi (Baba)	İlkokul	28	138,93	12,86	0,503	0,607
	Lise	26	135,73	14,21		
	Lisans ve st	16	135,88	10,19		

Babanın engelli çocuğu kabul/reddinin eğitim durumu açısından karşılaştırılması için anova testi sonuçları 3.8.tabloda verilmiştir.

Eğitim düzeyi farklı babaların engelli çocuğa yönelik sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırđanlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış reddetme ve ebeveyn reddi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.9. Annenin ve Babanın Engelli Çocuğu Kabul/Reddinin Ailenin Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması (ANOVA)

Ailenin aylık geliri		n	Ortalama	Std. Sapma	F	P
Sıcaklık - Sevgi (Anne)	2000 TL ve altı	25	52,60	3,84	2,122	0,128
	2000-3000 TL	31	50,13	3,60		
	Diğer	14	51,00	6,79		
Sıcaklık - Sevgi (Baba)	2000 TL ve altı	25	50,32	5,31	1,150	0,323
	2000-3000 TL	31	50,19	4,93		
	Diğer	14	47,93	5,25		
Düşmanlık - Saldırganlık (Anne)	2000 TL ve altı	25	40,16	3,77	0,408	0,666
	2000-3000 TL	31	40,97	4,14		
	Diğer	14	39,71	6,90		
Düşmanlık - Saldırganlık (Baba)	2000 TL ve altı	25	38,44	4,05	0,487	0,617
	2000-3000 TL	31	39,52	3,61		
	Diğer	14	38,93	5,00		
Kayıtsızlık - İhmal (Anne)	2000 TL ve altı	25	29,08	3,64	0,558	0,575
	2000-3000 TL	31	28,00	3,44		
	Diğer	14	28,71	5,06		
Kayıtsızlık - İhmal (Baba)	2000 TL ve altı	25	28,52	3,57	0,865	0,426
	2000-3000 TL	31	28,97	3,25		
	Diğer	14	27,50	3,74		
Ayrışmamış Reddetme (Anne)	2000 TL ve altı	25	20,64	1,87	1,438	0,245
	2000-3000 TL	31	19,74	2,31		
	Diğer	14	19,57	2,79		
Ayrışmamış Reddetme (Baba)	2000 TL ve altı	25	20,60	2,57	2,408	0,098
	2000-3000 TL	31	19,42	2,29		
	Diğer	14	18,86	3,25		
Ebeveyn Reddi (Anne)	2000 TL ve altı	25	142,48	9,77	0,661	0,520
	2000-3000 TL	31	138,84	9,92		
	Diğer	14	139,00	20,13		
Ebeveyn Reddi (Baba)	2000 TL ve altı	25	137,88	13,00	0,785	0,460
	2000-3000 TL	31	138,10	11,00		
	Diğer	14	133,21	15,90		

***p<0,05: Anlamli fark vardır.**

Anne-Babanın engelli çocuğu kabul/reddinin ailenin gelir durumu açısından karşılaştırılması için anova testi sonuçları 3.9. tabloda verilmiştir.

Ailesinin gelir düzeyi farklı annelerin ve babaların engelli çocuğa yönelik sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış reddetme ve toplam ebeveyn reddi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3.10. Ebeveyn Kabul/Reddi İle Kardeşin Engelli Kardeşe Yönelik Tutumu Arasındaki İlişki (Korelasyon)

		Engelli kardeşle yaşama	Engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma	Engelli kardeşin özellikleri	Engelli Kardeşe Yönelik Tutum
Sıcaklık - Sevgi (Anne)	<i>Korelasyon</i>	-,005	-,035	,165	,032
	<i>p</i>	,964	,777	,171	,790
Sıcaklık - Sevgi (Baba)	<i>Korelasyon</i>	,106	-,034	,209	,110
	<i>p</i>	,381	,781	,083	,364
Düşmanlık - Saldırganlık (Anne)	<i>Korelasyon</i>	-,088	-,102	,098	-,058
	<i>p</i>	,466	,399	,420	,634
Düşmanlık - Saldırganlık (Baba)	<i>Korelasyon</i>	-,131	,001	,102	-,047
	<i>p</i>	,281	,996	,402	,698
Kayıtsızlık - İhmal (Anne)	<i>Korelasyon</i>	,017	,074	,216	,096
	<i>p</i>	,887	,544	,073	,429
Kayıtsızlık - İhmal (Baba)	<i>Korelasyon</i>	-,106	-,036	,069	-,054
	<i>p</i>	,381	,766	,571	,655
Ayrışmamış Reddetme (Anne)	<i>Korelasyon</i>	,137	,068	,343**	,200
	<i>p</i>	,257	,574	,004	,096
Ayrışmamış Reddetme (Baba)	<i>Korelasyon</i>	-,047	-,022	,321**	,056
	<i>p</i>	,700	,855	,007	,643
Ebeveyn Reddi (Anne)	<i>Korelasyon</i>	-,004	-,015	,226	,057
	<i>p</i>	,971	,899	,060	,642
Ebeveyn Reddi (Baba)	<i>Korelasyon</i>	-,037	-,028	,202	,026
	<i>p</i>	,760	,819	,094	,828

Ebeveyn kabul/reddi ile kardeşin engelli kardeşe yönelik tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla korelasyon testi sonuçları tablo 3.10 da verilmiştir.

Engelli kardeşin özelliklerine ilişkin tutum ile annenin ve babanın engelli çocuğa yönelik ayrışmamış reddetme tutumu arasında pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki ($r=0,343$; $0,321$; $p<0,05$); bulunmaktadır ($r=-0,244$; $p<0,05$). Buna göre anne ve babanın engelli çocuğa yönelik ayrışmamış reddetme tutumu arttıkça sağlıklı çocuğun engelli kardeşinin özelliklerine ilişkin tutumu da artmaktadır.

4. BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMA

Engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları ile ebeveynlerinden algıladıkları kabul-red arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışma sonucunda; burada elde edilen bulguların tartışma ve yorumu yapılarak, literatürde yer alan konuya ilişkin araştırmaların bulgularıyla ters düşen veya paralellik gösteren yönleri üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın ilk problemi engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumlarının engelli kardeşin cinsiyeti arasında ilişkinin incelenmesidir. Farklı cinsiyetlere sahip olan engelli çocukların kardeşlerinin; engelli kardeşe yaşama, engelli kardeşin özelliklerine ilişkin tutumu ve engelli kardeşe yönelik genel tutumlarının karşılaştırılmasında engelli kardeşin cinsiyetine göre farklılık göstermediği; ancak engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir. Buna göre engelli kardeşi erkek olan çocuk ve ergenlerin, engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma puanlarının kız kardeşlerinin puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Engelli kardeşe sahip bazı çocuklar, çocukluklarından itibaren yaşamlarını ve gelecek planlarını, kardeşlerinin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemek durumunda kalabilmektedirler. Engelli kardeşi olan çocuklar, normal kardeşe sahip olan çocuklara oranla daha fazla sorumluluk almakta ve kaygı yaşamaktadır. Ebeveynlerinden daha az ilgi görmekte, engelli kardeşleri ile ilgili olumsuz duygular hissetmektedirler; bununla birlikte engelli kardeşin bakımı ve eğitim harcamaları nedeniyle aile içinde ekonomik güçlükleri de daha fazla yaşayabilmektedirler. Toplumumuzun kültürel yapısından kaynaklı olarak ebeveynin ölümünden sonra engelli kardeşlerin bakımının genellikle normal kardeşlere kalacağı gerçeği de

engelli çocukların normal gelişim gösteren kardeşleri için kaygı yaratan durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Şenel, 1995). Engelli bir çocuğun erkek ya da kız kardeşi olmak, ebeveyn yaşlandıkça ya da öldüğünde özel bir sorumluluk haline gelebilmektedir (Bagenholm & Gillberg, 1991).

Mc Hale, Sloan & Simeonsson, (1986) otizimli, zihinsel engelli ve engelli olmayan kardeşlerin ilişkilerini inceledikleri araştırmada normal gelişim gösteren kardeşlerin engelli kardeşleri erkek ise ailelerinin ilişkilerinde daha az olumlu roller taşıdıkları ve normal gelişim gösteren kardeşlerin engelli kardeşinin geleceği hakkında daha fazla endişeye sahip olduklarını saptamıştır. Lobato (1990) engelli kardeşi olan çocukların engelli erkek kardeşlerine, gelecekte ne olacağı, okula devam edip edemeyeceği ve kendi başına yaşayıp yaşayamayacağı ile ilgili kaygılarının bulunduğunu vurgulamıştır. Kız kardeşlerin, aile içinde korunup, kollanması, erkek kardeşlerinkine oranla daha fazla olmaktadır. Kız çocuklarının aileleri tarafından gelecekteki durumlarının (iş, evlilik) ebeveynleri tarafından daha belirlenebilir olması bu sonucu destekleyebilir. Çocuk ve ergenlerin engelli kardeşi ile ortak bir yaşantıyı paylaşmaları ve birlikte geçirdikleri yaşantılar içinde ebeveynlerin toplumun erkek ve kız çocukları için uygun gördüğü geleneksel cinsiyet rollerini benimsemeleri. Ebeveynlerin çocuklarına cinsiyetler arası dengeli rol paylaşımı sergilememesinden kaynaklı engelli erkek kardeşinin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma puanlarının kız kardeşlerinkine göre daha yüksek çıkma sebebi olarak düşünülmektedir.

Araştırmamızın diğer bir problemi ebeveynlerin engelli çocuğunu kabullenme - reddetme düzeyine ait algısının çocukların cinsiyet değişkeni göre farklılaştığı mıdır? Ebeveyn kabul-red ölçeğinin sıcaklık-sevgi (anne-baba), düşmanlık-saldırganlık (anne-baba), kayıtsızlık -ihmal (anne-baba), ayrışmamış reddetme (anne) ve ebeveyn reddi (anne-baba) boyutlarında engelli çocukların cinsiyetine göre anlamlı farklılaşma göstermemiştir. Buna karşın babaların ayrışmamış reddetme alt boyutunda engelli çocuğun cinsiyetine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). Buna göre engelli erkek çocuğuna sahip babalarda ayrışmamış reddetme puanları kız çocuğuna sahip babalarinkine göre daha yüksektir.

Babaların engelli çocukları kabullenme konusunda cinsiyet ayrımı yapmadan kabullendikleri ancak engelli erkek çocuğa karşı ayrışmamış reddetme puanlarının yüksek çıktığı görülmektedir. Ansari (2002), çalışmasında ebeveynlerin çocuklarına karşı olan kabul edici ve reddedici davranışlarının çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini, Erkman ve Rohner'in (2006) çalışmasında da, ebeveyn kabulü-reddi ile çocuğun cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirtmişlerdir. Ayrışmamış reddetmeye ilişkin bu problemin temelinde ataerkil toplum yapısı ve toplumsal cinsiyet rollerinin yattığı düşünülmektedir. Engelli bir çocuk sahibi olmanın bir "eksiklik", "başarısızlık" olarak gören bazı babalar, bundan kaynaklı toplum tarafından küçümseneceklerini ve dışlanacaklarını düşünebilmektedirler. Bunun yanı sıra toplumun ve kültürün yarattığı ideal çocuk algısı eklendiğinde özellikle erkek çocuk ile ilgili hayal kırıklığının fazla olmasından ortaya çıktığı düşünülebilir.

Bu babalar, çocukluklarından beri geleneksel aile yapıları içinde yetiştirilmelerinden dolayı, toplumsal cinsiyet rolleri açısından belirli kalıp yargılar edinmiş olabilirler. Bu kalıp yargılara göre, erkek olmaları güçlü ve kusursuz olmalarını gerektirmektedir ve bunun aksi kabul edilemez. Engelli bir çocuğa sahip olmayı bir eksiklik, güçsüzlük, kusur göstergesi olarak düşünebilmektedirler, kendilerini suçlu hissedip, toplumun dışlamasından endişelendikleri için çareyi ilişkilerinde çocuğuna en asgari düzeyde ilgi ve sevgi gösterdikleri, Bu düzeydeki ilgi ve sevginin etkisinin ise erkek çocukları üzerinde yeterli gelmemesinden kaynaklı ayrışmamış reddetmeyi hissettikleri düşünülebilir. Dwairy (2010) de yaptığı araştırmada babaların annelerden daha reddedici ve daha az kabul edici olduğunu belirtmiş; yine bu sonucu destekler nitelikte Bray (1995) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada babaların, çocuklarının engelli olma durumunu kabullenmede oldukça zorlandıkları belirtmiştir.

Araştırmamızın diğer bir problemi de engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumlarının engelli kardeşin yaşına göre incelenmesidir, Engelli kardeşe yaşama, engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma, engelli kardeşin özelliklerine ilişkin tutum ve engelli kardeşe yönelik genel tutumları incelendiğinde engelli kardeşin yaşına göre farklılık göstermemiştir. Bu sonuç araştırmanın örneklem özellikleri ve yaş aralığının sınırlı olması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Engelli bir kardeşin varlığından büyük veya küçük kardeşlerin aynı derecede etkilendikleri, benzer tepkileri gösterdikleri düşünülmektedir. Ayrıca ailenin engelli kardeşin büyük ya da küçük olma durumunu düşünmeksizin, engelli kardeşi olan çocuğa daha etkin roller vermesi nedeniyle bu değişkenin çocuğun engelli kardeşine yönelik tutumlarını etkileyecek önem derecesinde olmadığı düşünülmektedir.

Bazı araştırmalar engelli kardeşe sahip çocukların kardeşleriyle ilişkilerinde yaşın tek başına anlamlı olmadığını bulmuştur. Bagenholm ve Gillberg (1991), 20 otizimli, 20 zihinsel engelli 20 de engelli kardeşi olmayan toplam 60 kişiyle yapmış oldukları araştırmada engelli çocukların kardeşlerinde psiko sosyal etkileri araştırdıkları çalışmalarında yaş farkları açısından bir fark bulmamışlardır. Cunningham (1996), down sendromlu çocukların aile üyeleriyle yapmış olduğu çalışmada, kardeşler ilişkilerinin yaş değişkinine göre bir risk bulmamıştır. Her iki araştırmanın sonuçları çalışmadaki bulguları destekler niteliktedir. Araştırmalarda engelli çocuğun yaşının kardeş ilişkilerini etkilediği yönünde çalışmalara da rastlanmıştır. Engelli çocuğun yaşı kardeş ilişkilerini etkilemektedir. Ancak kardeşler arasındaki yaş farkı kardeş ilişkilerinin niteliğinin belirlenmesinde tek başına etken değildir (Zoylan, 2005; Dunn, 1995) . Simeonsson ve Bailey (1983), engelli çocukla kardeşi arasındaki yaş farkının fazla olması, kardeşlerin birbiriyle uyum sağlama da etken olacağını saptamıştır (aktaran Ahmetoğlu, 2005). Furman ve Buhrmester (1990) araştırmalarında; yaş farkının az olduğunda kardeşler arasındaki çatışmanın, tartışmanın ve düşmanca davranışların arttığı; 4 yaştan fazla olduğunda çatışmanın azaldığı ve sevgi, yardımlaşma ve hayranlık düzeyinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada ebeveynlerin engelli çocuğunu kabullenme - reddetme düzeyine ait algısının çocukların yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir? Ebeveynlerin sıcaklık-sevgi (anne-baba), düşmanlık-saldırganlık(anne-baba), kayıtsızlık-ihmal (anne-baba), ayrışmamış reddetme (anne - baba), ebeveyn reddi (anne-baba) boyutlarında engelli çocukların yaşlarına göre anlamlı farklılaşma göstermemiştir ($p>0,05$).

Akkök (1989) tarafından yapılan çalışmada; engelli çocuk sahibi ebeveynlerin kaygı düzeyi, çocuğun cinsiyeti, yaşı ve engel derecesine bağlı olarak

araştırılmıştır. Çalışma sonunda yaş açısından bu değişkenler arasında fark bulunamamıştır. Yıldız (2009) tarafından yapılan araştırmada, engelli çocuğa sahip olan annelerin engelli çocuklarını kabullenme veya reddetme davranışlarına ait algısı ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuç olarak, çocuğun yaşı değişkenine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Toran (2005), farklı sosyo-kültürel düzeylere sahip olan annelerin çocuklarını kabullenme ve reddetme davranışlarını araştırmıştır. Annelerin kabul red davranışları çocukların yaşlarına göre hem alt hem de üst sosyal kültürel düzeyde önemsiz bulunmuştur. Sonuca bakıldığında da engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının yaşları ne olursa olsun çocuklarının engel türlerini kabullenmelerinde anlamlı bir farkın bulunmaması çocuklarını koşulsuz ebeveyn duyguları ile sevmeleri şeklinde açıklanabilir.

Araştırmanın diğer bir problemi engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumlarının engel türüne göre incelenmesidir. Engelli kardeşe yaşama, engelli kardeşin şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin endişe ve üzüntü duyma, engelli kardeşin özelliklerine ilişkin tutum ve engelli kardeşe yönelik genel tutum puanların da istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Çalışmalar engel türünün kardeşin uyumunda önemli olduğunu ileri sürerken, bazı çalışmalar da önemli olmadığını, kardeşin engeli ne olursa olsun normal gelişen kardeşlerin benzer sorunları ve gereksinimleri olduğunu ileri sürmektedir.

Araştırmanın bu bulgusu, Yıldırım (2005) bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmacı farklı engel grubundan engelli kardeşe sahip çocukların kardeş ilişkileri ile kardeşlerini kabullenmeleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, engel türünün çocukların engelli kardeşini kabullenmesinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını saptamıştır. Araştırmalar kardeşlerin yaşayabilecekleri problemleri belirlerken, engelli çocuğa konan tanıdan çok başka etkenlerin daha önemli olabildiğini, engelin görülebilirliği ile kardeş uyumunun ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır (Küçüker, 1997). Lobato ve arkadaşlarına göre (1988), fiziksel açıdan anlaşılması daha zor engellerin (özellikle otizm ve zihinsel engel gibi), daha kolay anlaşılabilenlere göre kardeşlerde daha fazla strese ve kabulü zorlaştırdığına yol açtığına dikkat çekmişlerdir.

Ebeveyn kabul reddinin çocuğun engel türü açısından karşılaştırılması ile ilgili olan bulguları incelediğimizde Ebeveynlerin sıcaklık-sevgi (anne-baba),

düşmanlık-saldırganlık (anne), kayıtsızlık-ihmal (anne-baba), ayrışmamış reddetme (anne-baba), ebeveyn reddi (anne-baba) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Babalarının düşmanlık-saldırganlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Araştırmanın sonuçlarına göre down sendromlu çocuğa sahip” babalarının düşmanlık-saldırganlık puanları diğer engelli çocuk babalarına göre en yüksektir. Çalışma grubundaki babanın çocuğuna karşı kızgınlık, nefret, kötü niyet gibi duyguları en çok barındırdığı grup down sendromu tanısı olan çocukların olduğu grup olmuştur. Engellilik, değiştirilemeyen ve devamlılık gösteren bir durumdur. Bu yüzden engelli çocuğun gereksinimlerinin karşılanması, ebeveynler için çok daha uzun dönemli ve güç olmaktadır. Babalar ise annelere göre engelli çocuğun getirdiği ekonomik ve mali yük konusunda daha çok endişelenmekte, bu tür endişeler, babayı çocuktan uzaklaştırabilmektedir. Bu sebepler, babaların çocuklarını annelere göre daha olumsuz algılamalarına neden olmaktadır (Sarıhan, 2007). Engelli olan çocukların yaşları büyüdükçe idare edilmeleri güçleşmekte ve akranlarıyla aralarındaki farklılıklar giderek daha çok dikkati çekmeye başlamaktadır (Bristol, 1979; aktaran Gallagher et al., 1983). Çocuk yeni gelişimsel güçlüklerle karşılaştıkça ve yaşının gereği olan davranışları kazanamadıkça, ebeveynlik stresi, çocukluktan yetişkinliğe doğru ebeveynlerin karşısına yeniden çıkmaktadır (Wikler, 1986: Akaran Floyd & Gallagher, 1997).

Sloper, Knussen, Turner & Cunningham (1991) down sendromlu çocukların ailelerinde stres ve memnuniyeti etkileyen faktörleri incelemiştir. Söz konusu çalışmada Down sendromlu kızları olan babalara göre down sendromlu oğulları olan babaların yetersizlik koşullarından daha çok etkilendiklerini ve bu durumun sonucunda da babaların yaşamdan aldıkları doyumdan olumsuz olarak etkilendiğini bulmuşlardır.

Sarı, Başer ve Turan (2006) çalışmalarında, ergenlik döneminde olan down sendromlu çocukları olan ailelerin, çocuklarının evlenip yuva kuramayacak olmaları ve erkek çocuklarının askere gidemeyecek olmalarından dolayı üzüldüklerini saptamışlardır. Cunningham (1996) down sendromlu çocuğu olan 181 aileyle yaptığı boylamsal çalışmasının sonuçlarına göre ailede down sendromlu bir çocuğun

olmasının etkileriyle ilgili olarak her üç aileden birinin çocuğunun zararlı etkilerinden söz ettiğini belirtmiştir. Bunun dışında kalan aileler çocuğun zararlı etkileri olmadığını belirtmişlerdir. Çocukların günlük gereksiz işlerle daha az ilgilendiklerini, daha az ben-merkezcil olduklarını ifade etmişleridir. Ancak down sendromlu çocuğun ergenlik yıllarından itibaren ebeveynlerinin yaşama ilişkin algıladıkları doyumda bir düşüş bulunmuştur. Bu da down sendromlu çocuğun yaşamda yönlendirilme ihtiyacının artmasına ve ailenin bu nedenle sınırlandırılmış olmasına bağlanmıştır. Hornby (1995) down sendromlu çocuğu olan babaların bu çocuklarına uyumunu araştırdığı çalışmasında babaların aldığı nörotiklik puanlarıyla çocuğa uyumları arasında negatif bir korelasyon olduğu saptamıştır. Yukarıdaki araştırma sonuçları down sendromunun ebeveynler açısından yıpratıcı etkilerine vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada da diğer engel gruplarından farklı olarak özellikle down sendromlu çocuklara karşı babaların kızgınlık, nefret, kötü niyet barındırdıkları ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki araştırma sonuçları da bulgularımızı destekler niteliktedir; Bu sonucun down sendromu tanısı almış çocukların özelliklerinden ve aile içindeki durumlarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmanın diğer bir problemi annenin engelli çocuğu kabul-red düzeyleri eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Eğitim düzeyi farklı olan annelerin engelli çocuğa yönelik sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal ve ebeveyn reddi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Fakat annenin ayrışmamış reddetme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Daha önce de değinildiği gibi ayrışmamış reddetme çocuğun kendisine karşı aile üyeleri tarafından ilgi gösterilmediği ya da istenilmediğine dair inancıdır. Reddetme davranışın açık göstergeleri olmadığı halde çocuk sevilmediğini, istenmediğini, hissetmektedir. Araştırma sonuçları incelendiğinde eğitim durumunun ayrışmamış red oranını etkilediği bulunmuştur. Farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan analizlerde eğitim durumunun ilkokul öğrenime sahip anneler aleyhine sonuçlanmıştır.

Eğitim düzeyi, bireyin bir durum karşısındaki görüşlerini etkiler. Eğitim düzeyi arttıkça, bireyde yorum yapabilme, kendini ifade edebilme, iletişim kurma becerileri de artmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak, eğitim durumu en düşük olan

annelerin diğer annelere göre, ailesiyle kurduğu iletişim, olaylara verdiği tepkiler, sorunlara özüm üretebilme yeteneği, ailesine gösterdiği ilgi oldukça zayıf olabilir. Hayatın beraberinde getirdiği sorunlarla birebir baş etmeye çalışan bu anneler, aile üyelerine karşı anlayışlı olamayabilir. Annelerin engelli çocuğa sahip olmalarına ek olarak, eğitim durumlarının duşuk olması, çocuğuna karşı uygun davranışı nasıl göstereceği konusundaki bilgi eksikliği, annelerin çocuğuna ve eşine olaylar karşısında kendince geliştirdiği uygun olmayan tepkiler vermesine ve daha sağlıksız işlevler göstermesine neden olabilir. Annelerin eğitim düzeyleri artıkcça, daha akademik bilinç oluşmakta ve engelli çocuğun engeli ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklara karşı daha ilgili ve duyarlı olabilmektedir. Bu nedenle engelli çocukla nasıl bir ilişki kurulması gerektiği konusunda daha bilinçli olmaktadır.

Literatürde annenin eğitim durumu ile reddetme davranışının ilişkili olduğu yönünde bulgulara rastlanmıştır. Dönmez ve arkadaşları (2001) yaptıkları araştırma sonucunda, ilkokul ve lise mezunu anneler çocuklarının engelini öğrendikten sonra yaşam tarzlarının değiştiğini ve zorlaştığını belirtirken, ortaokul mezunu anneler sosyal ilişkilerinin bittiğini ifade etmişlerdir. Erkan ve Toran (2010) yaptıkları araştırma bulgularında; annelerin eğitim düzeyi duştkce çocuklarını red davranışlarının arttığı, eğitim düzeyi yükseldikçe red davranışlarının azaldığını bulmuşlardır. Zetlin ve arkadaşlarının (1996) yaptığı araştırma sonucunda, sadece yksekogrenim gorm engelli çocuğa sahip olan annenin okul toplantılarında kendini daha rahat hissettiğini ve duygularını ifade ederek, çocuğunun eğitimi konusunda daha fazla eleştirici olduğunu belirtmişlerdir. Bu araştırmaların sonuçları incelendiğinde eğitim düzeyi duştkce anneleri tarafından çocukların kendisini en çok sevilmeyen, istenmeyen veya reddedilmiş gibi hissettikleri söylenebilir.

Araştırmanın diğer bir problemi de babanın eğitim düzeyi ile engelli çocuğu kabul-red düzeyleri arasında ilişkinin incelenmesidir. Farklı eğitim düzeyine sahip babaların engelli çocuğa yönelik sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayırışmamış reddetme ve ebeveyn reddi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Babanın eğitim düzeyinin artmasıyla ebeveynlerin bilgilenme düzeyleri ve olayları gerçekçi değerlendirebilme olasılıkları da artmaktadır. Toplumumuzdaki baba rolünün etkinliğini düşündüğümüzde babanın

eğitim düzeyinin, çocukların bakımı konusunda izlenen yol ve yöntemler açısından aile bireylerini yönlendirmede büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Aslanoğlu (2004) eşitli engel grubunda çocuğu olan ailelerde ebeveynlerin aile içi ilişkilerini incelediği çalışmasında eğitim düzeyi yüksek olan babaların aile içi ilişkilerinin daha sağlıklı olduğunu saptamıştır. etingz (1990), down Sendromlu ocukların sosyal gelişimi, aile yapısı ve anne-baba tutumu ile ilgili yaptığı çalışmada da anne-babanın eğitim düzeyinin yüksek olması çiftlerin daha az tartıştığı ve engelli çocukla basa çıkmada daha yeterli olduklarını, çocukların da sosyal gelişimlerinin diğer çocuklara oranla daha iyi olduğunu saptamıştır.

Araştırmada da babanın eğitim düzeyinin engelli çocuğu kabul ve reddi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmamasının nedeni araştırmaya katılan babaların eğitim durumlarında dramatik bir farklılık olmamasından kaynaklı istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmaması olarak dşnlmektedir.

Ebeveynlerin engelli çocuğunu kabullenme veya reddetme davranışına ait algısının ailenin gelir durumuna göre incelenmesidir. Ebeveyn kabul-red leğinin sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırđanlık, kayıtsızlık -ihmal, ayrışmamış reddetme ve ebeveyn reddi boyutlarında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Literatürde bu sonucu destekleyen araştırmalardan Ahmetoğlu (2004) ebeveynlerin ekonomik durumunun, engelli ve engelli olmayan kardeşlerin ilişkileri üzerinde etkili olmadığı yine Yıldız'ın (2009) otistik ve down Sendromlu ocuklar üzerine yaptığı çalışmada annelerin engelli çocuğu kabullenme ve reddetme davranışına ait algısının ailenin gelir durumuna göre değişmediğini bulmuştur. Bulunan sonuçlarda ailedeki gelir durumunun ebeveynlerin çocukla olan ilişkisini etkilemediği ile açıklanabilir.

Literatüre baktığımızda engelli çocuğa sahip aileler üzerinde yapılan araştırmalarda bu durumun tersine yönelik sonuçlara da rastlanmaktadır. Normal bir çocuğu yetiştirmek aileye maddi bir yük getirirken, engelli çocuğun yetiştirilmesi ailede ekonomik açıdan daha büyük bir yük getirmektedir. Ekonomik yükün ağırlığı nedeniyle aile içi ilişkilerin olumsuz yönde etkilendiği ve stresin daha fazla arttığını Cunningham (1996) alışmasında yer vermiştir. Floyd ve Saitzyk (1992) zihinsel engelli çocukların ailelerinin sosyoekonomik durumları yüksek olduğunda, olumlu ebeveynlik tutumları ve destekleyici aile yapısı görüldüğünü saptamışlardır. Ailelerinin, sosyo-ekonomik durumları iyileştikçe, olumlu ebeveynlik tutumlarının ve destekleyici aile yapısının arttığı, engelli olmayan kardeşlerin, ev dışındaki

aktivitelere daha fazla katıldıkları ve arkadaşları ile daha fazla zaman geçirdikleri, bunun da engelli olmayan kardeşleri olumlu yönde etkilediği değinmişlerdir.

Araştırmanın son problemi olan ebeveyn kabul-reddi ile çocuk ve ergenlerin engelli kardeşlerine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin karşılaştırma analizlerinde ebeveyn kabul-red ölçeğinin sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ebeveyn reddi boyutlarında anlamlı fark bulunmamıştır. Ebeveynin engelli çocuğa yönelik ayrışmamış reddetme tutumu ile engelli kardeşin özelliklerine ilişkin tutumu arasında pozitif yönlü orta kuvvetli ilişki ($r=0,343$; $0,321$; $p<0,05$); bulunmaktadır ($r=-0,244$; $p<0,05$).

Çocuğun engelli kardeşine karşı davranışları ile anne-baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Anne-babaların engelli çocuğa bakış ve tepkide bulunuş şekli kardeşe yönelik davranışları da etkilemektedir. Engelli çocuğuna olumlu tutum gösteren anne-babalar engelli olmayan çocuklarına bu yönde model oluşturmaktadırlar. Buna karşın engelli çocuğuna, olumsuz davranan ve kaygılı olan anne-babaların normal çocuklarının engelli kardeşine karşı tutum ve davranışları da bu yönde olmaktadır (Köse 2003; Yıldırım 2005). Engelli kardeşe sahip bireylerin öncelikle ebeveynlerinin engelli çocuğu kabullenmesi onlar açısından önem taşımakta, bunun ardından ise kendi kabullenme durumları önem kazanmaktadır. Engelli kardeşe sahip bireylerin yaşantıları açısından en önemli özelliklerden biri aileleriyle ilişkileridir. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin engelli çocuklarını kabullenme durumları, çocuklarına karşı tutum ve davranışları, bu çocukların birbirleriyle ilişkileri ve kardeşlerinin engelini kabullenme durumları ile yakından ilişkilidir. Ebeveynlerin engelli çocuklarına yönelik negatif davranışı kardeş ilişkilerin üzerinde etkisini gösterip, kardeşler arasında olumsuzluğa neden olurken, Ebeveynin sevgisi ve ilgisi kardeşlerin birbirlerini desteklemelerine neden olacaktır (Dunn & Deckard, 1999) Engelli çocuğun ebeveynler tarafından erken kabulü, kardeşinin de kabullenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu konuya ilişkin olarak, Connors ve Stalker (2003), engelli olmayan kardeşin sorunlarının nedeninin, engelli kardeşten etkilenmekten ziyade, ebeveynlerinin engelli kardeşine yönelik tutumları olduğunu ifade etmiş, Bayhan (2001) benzer şekilde, engelli olmayan kardeşin, engelli kardeşini kabullenmesinin ebeveynlerin tutumlarına bağlı olduğunu belirtmiştir. Ailelerin engelli çocuklarına ilişkin daha bilgili ve duyarlı oldukları durumlarda,

engelli olmayan çocuklar da bu süreci daha rahat geçirebilmekte, kardeşlerinin durumunu daha kolay kabullenebilmekte ve aileleriyle paylaşımda bulunabilmektedirler. Yukarıda bulunan çalışmalar araştırmamızda bulunan bulguları destekler niteliktedir.

Araştırma sonucunda, 12-18 yaş arasındaki normal gelişim gösteren çocukların engelli kardeşlerine yönelik tutumlarının yaşa, cinsiyete, engel türüne göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Ebeveynin engelli çocuğu kabul/reddinin, çocuğunun yaşına, cinsiyetine, babanın eğitim düzeyine ve ailenin gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği, buna karşın annenin eğitim düzeyine ve babanın çocuğunun engel türüne göre istatistiksel olarak anlamlı fark yarattığı bulunmuştur. Çocuk ve ergenlerin engelli kardeşe yönelik tutumu ile ebeveyn kabul reddi arasında pozitif yönlü ve orta kuvvetli ilişki olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın sınırlılıkları ele alındığında, araştırmanın verileri 2015-2016 eğitim öğretim yılında, İstanbul il milli eğitim müdürlüğüne bağlı bir iş okulu, iki özel alt sınıf ve beş rehabilitasyon merkezine devam eden 12-18 yaş aralığında engelli kardeşe sahip 70 kardeş ve anne babaları (70 anne, 70 baba) ile sınırlıdır. Aynı araştırma farklı yaş gruplarını içeren kardeşlerle de yapılabilir.

Ölçme araçları doğrultusunda elde edilen veriler, ebeveyn ve kardeş görüşleri ile sınırlıdır.

Çalışmanın diğer bir sınırlılığı da, araştırmanın orta sosyo ekonomik düzeydeki semtlerde yapılmış olmasıdır. Bu çalışmanın düşük ve yüksek sosyo ekonomik düzeyde olan semtlerde de yapılabilmesidir; böylelikle çalışmada daha büyük bir çeşitlilik sağlanmış olunabilir. Ayrıca araştırmanın düşük, orta, yüksek, yani tüm sosyo ekonomik düzeydeki semtlerde yapılması, araştırmanın genellenebilirlik özelliğini arttıracaktır.

Ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiğinde, engelli kardeşe sahip çocukların kardeş ilişkileri ile ilgili yapılan araştırmaların, normal gelişim gösteren çocukların kardeş ilişkileri ile yapılmış olan araştırmalara oranla sınırlı olduğu, ayrıca engelli çocukların kardeş ilişkilerinin incelenmesinde farklı engel gruplarının aynı anda ele alınarak kardeş ilişkilerine ve ebeveyn kabul – reddine bakılması gelecek çalışmalara yön vereceği için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, aşağıdaki önerilerde bulunulabilir;

1- Engelli çocukların kardeşlerine yönelik kardeş eğitim programlarının hazırlanması sağlanabilir. Kardeş eğitim programlarının devlet eliyle daha sistematik ve tam zamanlı olarak sunulmasının faydalı olacağı düşünölmektedir.

2- Engelli çocukların eğitimlerinin yanı sıra kardeşlerine psikolojik destek sağlanması faydalı olacağı düşünölmektedir.

3- Ebeveynler engelli olmayan çocuğun duygularını dinlemeye zaman ayırmalı. Ailedeki tüm çocuklarla ayrı ve özel zaman geçirmeye gayret göstermeleri sağlıklı iletişim kurlmaları açısından yararlı olacağı düşünölmektedir.

4- Bu araştırmada engelli kardeşe sahip çocuk ve ergenlerin kardeşlerine yönelik tutumları ile ebeveynlerinden algıladıkları kabul-red arasındaki ilişkinin incelenmesi, 12-18 yaş grubu çocuklar üzerinden olmuştur. Ancak kardeş ve ebeveyn ilişkileri, doğumdan yaşamın sonuna kadar etkisini sürdürmektedir. Bu yüzden bu ilişkinin, daha geniş yaş gruplarında da incelenmesinin yararlı olacağı düşünölmektedir.

5- Literatürde ebeveynin engelli çocuğunu kabullenme ve reddetme davranışı ile ilgili yeterli bulguya rastlanmamıştır. Bu konu ile ilgili daha geniş yelpazede araştırmalar yapılması araştırmacılara önerilebilir.

5. KAYNAKLAR

- Ahmetoğlu, E. (2004). Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akkök, F. (1997). Farklı özelliği olan çocuk anne babalarının yaşadıkları. Farklılıkla yaşamak, aile ve toplumun farklı gereksinimleri olan bireylerle birlikteliği. Editör: A. Nuray Karancı, Ankara. Türk Psikologlar Derneği, I. Basım, 131 s.
- Akkuş-Örün, I. (2010). Alkol Bağımlısı Olan ve Olmayan Kişilerin Çocuklarının Anne-Baba Kabul-Reddi, Psikolojik Uyum ve Çocukluk Dönemi Kararları Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Türkiye.
- Ansari, Z.A. (2002). Parental Acceptance-Rejection of Disabled Children in Non-Urban Pakistan. *North American Journal Of Psychology*, 4 (1), 121-128.
- Aslanoğlu, M. (2004). Otistik, zihinsel, işitme, görme ve bedensel engelli çocuğu bulunan ebeveynlerin aile içi ilişkilerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, İzmir.
- Atasoy, S. (2002). Engelli (otistik) kardeşe sahip olan bireylerin kardeş ilişkilerinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.
- Aydın, B. (2010). Çocuk ve Ergen Psikolojisi (3.baskı). Ankara: Nobel.

- Bagenholm, A. & Gillberg, C. 1991. Psychosocial effects on siblings of children with autism and mental retardation: a population-based study. *American Journal of Mental Deficiency Research*, 35; 291- 307.
- Bank, S. & Kahn, M. D. (1982). Intense sibling loyalties. *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan*, 251-266.
- Batum, P. (2007). Öğrenme bozukluklarında ebeveyn kabulü/reddi ile içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Bayhan, P. ve Yükselen, A. (2001). Engelli Kardeşi Olan Çocukların Kardeş İlişkileri. 10. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Antakya.
- Becerik Özdiker, J. (2002). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Anneleri ile İlişkilerini Algılamaları ile Annenin Çocuğunu Kabullenme ve Reddetme Davranışlarına Ait Algılamaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Berçin Yıldırım, G. (2005). Farklı engel grubundan engelli kardeşe sahip çocukların kardeş ilişkileri ile kardeşlerini kabullenmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bicknell, J. (1989). Consent and people with mental handicap. *BMJ: British Medical Journal*, 299(6709), 1176.
- Bray, J.H. (1995). Children in stepfamilies: Assessment and treatment issues. *Understanding stepfamilies: Implications for assessment and treatment*, 59-72
- Bright, J.A. & Hayward, P. (1997). Dealing with chronic stress: coping strategies self esteem and service use in mothers of handicapped children. *Journal of Mental Health*, 6(1), 67-75.

- Büyüköztürk, Ş. (2002). Sosyal bilimler için veri analizi elkitabı (İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Cicirelli, V. G. (1994). Sibling relationships in cross-cultural perspective. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 7-20.
- Connors, C. & Stalker, K. (2003). The views and experiences of disabled children and their siblings: A positive outlook. Jessica Kingsley Publishers.
- Crnic, K.A. & Leconte, J.M. (1986). Understanding sibling needs and influences. *Families of Handicapped Children: Needs and Supports Across the Life Span* (Eds: R.R Fewell & P.F. Vadasy) Austiun, FX: Pro-Ed., 75-98.
- Cunningham, C.C. (1996). Families of Children with Down Syndrome. *Down Syndrome Research and Practice*, 4 (3), 87-95.
- Cüceloğlu, D. (1997). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çabuk, (2013). 5 Yaş Çocuklarının Sosyal Konumlarının Anne Babalarının Kabul Red Düzeyleri İle İlişkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Çetingöz, S. (1990). Down Sendromlu Çocukların Sosyal Gelişimi, Aile Yapısı ve Anne-Baba Tutumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkaya, A. Z. (1997). Serebral Palsili çocuğu olan annelerin çocuklarının özrü konusundaki bilgi gereksinimlerine planlı bilgi vermenin etkisi. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi.
- Darchis, D. & Dercherf, G. (2008). Ayrılık Parçalanmış Ailede Çocuk (W. Kara, Çev.). İstanbul: Apollon Yayıncılık.

- Dere, N. (2009). Annelerin Otistik Çocuklarını Kabul Etmeleri İle Otistik Çocukların Kardeşlerinin Kardeşlerini Kabulü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dönmez, N., Bayhan,P. ve Artan, İ. (2000). Engelli çocuğa sahip ailelerin beklentileri ve endişe duydukları konuların incelenmesi. Sosyal Hizmet Dergisi, 11:16-24.
- Dönmezer, İ. (1999). Ailede İletişim ve Etkileşim, İkinci baskı, İstanbul: Sistem yayıncılık.
- Dunn, J. (1988). Annotation Sibling Influences On Childhood Development. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 29 (2), 119
- Dunn, J., Deater-Deckard, K., Pickering, K. & Golding, J. (1999). Siblings, parents, and partners: Family relationships within a longitudinal community study. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40(07), 1025-1037.
- Durmuş, R. 2006. Üç-altı yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin kişilik özellikleri ile anne baba tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Marmara Üniversitesi, 125s.İstanbul.
- Dwairy, M. (2010). Parental acceptance–rejection: a fourth cross-cultural research on parenting and psychological adjustment of children. Journal of Child and Family Studies, 19(1), 30-35.
- Dyson, L.L. (1999). The psychosocial functioning of school-age children who have siblings developmental disabilities. Journal of Applied Developmental Psychology, 20 (2); 253-271.
- Emerson, E. (2003). Mothers of children and adolescents with intellectual disability: social and economic situation, mental health status and the self assessed social and psychological impact of the childs difficultses. Journal of Intellectual Disability Research.

- Eripek, S. (1996). Zihinsel Engelli Çocuklar. (2.Baskı) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları,
- Erkan, S. ve Toran, M. (2010). Child Acceptance-Rejection Behaviors of Lower and Upper Socioeconomic Status Mothers. *Social Behavior and Personality*, 38 (3), 427-432.
- Erkman, F. & Rohner, R.P. (2006). Youth's Perceptions of Corporal Punishment, Parental Acceptance, and Psychological Adjustment in A Turkish Metropolis. *Cross-Cultural Research*, 40, 250-267.
- Ertürk, B. (2009). Entegre Eğitime Katılan Ve Katılmayan Engelli Çocukların Kardeş İlişkilerinin Anne Ve Kardeş Algılarına Göre Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Eryavuz, A. (2006). Çocuklukta Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Yetişkinlik Dönemi Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.
- Floyd, F.J. & Saitzyk, A.R. (1992). Social class and parenting children with mild and moderate mental retardation. *Journal of Pediatric Psychology* 17(5): 607-631.
- Floyd, F.J. and Gallagher, E.M. (1997). Parental stress, care demons and use of support services for school-age children with disabilities and behavior problems. *Family Relations*, 46(6), 359-372.
- Fortier, R.M. & Wanlass, R.L. (1984). Family crisis following the diagnosis of a handicapped child. *Family Relations*, 33 (1).
- Furman, W. & Buhrmester, D. (1990). Perceptions of Sibling Relationships During Middle Childhood and Adolescence. *Child Development*.
- Gath, A. & Gumley, D. (1987). Retarded Children And Their Siblings, *Journal Child Psychol Psychiatry*, Vol: 28, pp: 715-730.

- Gath, A. (1992). *The Brothers and Sisters of Mentally Retarded Children*. (Ed. Dunn, J. ve Boer, F.) *Children's Sibling Relationships: Developmental and Clinical Issues*. Hillsade, NJ.: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Gallagher, J. J. Beckman, P., & Cross, A. H. (1983). Families of handicapped children: Sources of stress and its amelioration. *Exceptional children*, 50(1), 10-19.
- Geçtan, E. (1990). *Psikanaliz ve Sonrası*. 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Girli, A. (1995). *Normal Zekâlı Kardeşlerin Zihinsel Engelli Kardeşe Yönelik Kabul Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gold, N. (1993). Depression and Social Adjustment in siblings of boys with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorder*, 23, (1); 147-163.
- Gülay, H. (2007). *Ebeyen Kabul-Red Teorisi Ve Bireyin Gelişimi Açısından Önemi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gültekin, Z. (2011). *Üniversite öğrencilerinin algılanan anne-baba reddiyle baş etmeleri ile denetim odağı, öğrenilmiş güçlülük ve eş kabul-reddiyle ilişkisi*. Unpublished master's thesis). Dokuz Eylül University, İzmir.
- Hetherington, M., Henderson, S. & Reis, D. (1999). Adolescent siblings in stepfamilies: family functioning and adolescent adjustment. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64(4), 1- 21.
- Hornby, G. (1995) *Effects on Fathers of Children with Down Syndrome*. *Journal of Child and Family Studies*, 4/2, 239-255.
- Howe, N. & Recchia, H. (2006). Sibling relations and their impact on children's development.

- Howe, N. & Ross, H. S. (1990). Socialization, perspective taking and the sibling relationship. *Developmental Psychology*, 26(1), 160- 165.
- İçöz, A. (2001) Zihinsel engelli bir çocuğa sahip aile bireylerinin kaygı düzeylerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İçöz, A. ve Baran, G. (2001). Zihinsel engelli bir çocuğa sahip aile bireylerinin kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(6), 80- 90.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). İnsan ve insanlar (12.baskı). İstanbul: Evrim.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1979). İnsan ve İnsanlar. Cem Ofset Matbaacılık Sanayii AŞ., Üçüncü Baskı, İstanbul.
- Kalecik, P. (2013). Otizmlı Çocukların Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerinin Yaşadıkları Sorunlar. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaminsky, L. & Dewey, D. (2001). Siblings relationships of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31 (4); 399-410.
- Kanyas, R. (2008). The Influence of Sibling Configuration and the Parental Acceptance-Rejection Level on the Quality of Sibling Relationship. Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kayalap, İ. (2000). SOS: Otizm ve İletişim Problemi Olan Çocukların Eğitimi. İstanbul, Evrim Yayınevi.
- Khaleque, A. & Rohner, P.R. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 54-64.

- Kitahara, M. (1987). Perception of parental acceptance and rejection among Swedish university students. *Child abuse & neglect*, 11(2), 223-227.
- Köknel, Ö. (1981). *Aile ve Toplumda Ruh Sağlığı*. İstanbul: Hür Yayın.
- Köse, F. (2003). K. K. T. C. Lefkoşa ilçesinde ilköğretim okullarına devam eden 9 yaş çocuklarının anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kramer, L. and Radey, C. (1997). Improving sibling relationships among young children: a social skills training model. *Family Relations*, 46 (3); 237-246.
- Küçükler, S. & Kanık-Richter, N. (1994). Normal çocuğa sahip anne babaların özürli çocuklara yönelik tutumları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4), 13-19.
- Küçükler, S. (1997). Bilgi Verici Psikolojik Danışmanlık Programının Zihinsel Engelli Çocukların Kardeşlerinin Özürle İlgili Bilgi Düzeylerine ve Engelli Kardeşlerine Yönelik Tutumlarına Etkisi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lindsey, J.D. & Stewart, D. A. (1989). The guardian minority: siblings of children with mental retardation. *Education and Training in Mental Retardation*, 291-296.
- Lobato, D.J. (1990). *Brothers, sisters, and special needs: Information and activities for helping young siblings of children with chronic illnesses and developmental disabilities*. Paul H Brookes Pub Co.
- Margalit, M. & Ankonina, D. B. (1991). Positive and negative affect in parenting disabled children. *Counselling Psychology Quarterly*, 4(4), 289-299.
- Mc Hale, S.M. & Harris V.S. (1992). Children's experiences with disabled and nondisabled siblings: links with personal adjustment and relationship evaluations. (Ed: Boer F. and Dunn J.) *Children's Sibling Relationships*

Developmental and Clinical Issues, Lawrence Erlbaum Associates, 83-100, Hillsdale, New Jersey.

McHale, S.M. & Gamble, W.C. (1989). Sibling Relationships of Children With Disabled and Nondisabled Brothers and Sisters. *Developmental Psychology*, 25 (3), 421-429.

McHale, S.M. ve Gamble, W.C. (1987). Sibling Relationships and Adjustment of Children With Disabled Brothers and Sisters. *Journal of Children in Contemporary Society*, 19, 131-158.

McHale, S.M., Sloan, J. & Simeonsson, R.J. (1986). Sibling relationships of children with autistic, mentally retarded, and nonhandicapped brothers and sisters. *Journal of autism and developmental disorders*, 16(4), 399-413.

Moore, L.M., Howard, V.F. & McLaughlin, T.F. (2002). Siblings of Children With Disabilities: A Review and Analysis. *International Journal of Special Education*, Vol:17, No: 1: 49-63.

Nixon, C.L. & Cummings, E.M. (1999). Sibling disability and children's reactivity to conflicts involving family members. *Journal of Family Psychology*, 13(2), 274.

Onat Zoylan, E. (2005). Engelli Kardeşe Sahip Olan ve Olmayan Bireylerin Kardeş İlişkilerinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Öngider, N. (2006). Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumu Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Türkiye.

Özyavru, C.N. (2008). İlköğretim ve Lise Öğrencilerinin Ağabey veya Ablalarıyla İlişkide Algıladıkları Kabul-Reddin Anne-Baba Kabul-Reddi, Psikolojik

Uyum, Aileiçi Çatışma ve Eş Kabul-Reddi ile İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.

Özyürek, M. (2006). Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi, Birinci baskı, Ankara: Kök yayıncılık.

Pahl, J. & Quine, L. (1987). Families with mentally handicapped children.

Pelchat, D., Lefebvre, H. & Perault, M. (2003). Differences and similarities between mother and fathers' experiences of parenting a child with disability. *Journal of Child Care*, 7(4), 231-247.

Pirimoğlu, N. (1996). Zihinsel Engelle Sahip Olan ve Olmayan İlkokul Çocuklarının Davranış Problemlerinin Karşılaştırılarak, Annenin Kaygı Düzeyi ile Olan İlişkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Powell, T. & Ogle, D. (1985). Brothers and sisters: A Special Part of Exceptional Families, Baltimore: Paul H. Brookes.

Powell, T. H. & Gallagher, P.A. (1993). A Special Part of Exceptional Families. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

Profeta, Y. (2002). Çocuğun Davranış Problemleri İle Ebeveyn Çatışmasını Algılayışı Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Riggio, H.R. (2000). Measuring attitudes toward adult sibling relationships: the lifespan sibling relationship scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17 (6); 707-728.

Rohner R.P. & Britner, P.A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research*, 36 (1), 16-47.

- Rohner, R.P. & Khaleque, A. (2002). Parental Acceptance-Rejection And LifeSpan Development: A Universal Perspective. W.J. Lonner, D.L. Dinel, S.A. Hayes, & D.N. Sattler (Der). Online Readings in Psychology and Culture.
- Rohner, R.P. (1986). The Warmth Dimension: Foundations of Parental Acceptance-Rejection Theory. Newbury Park, CA: Sage Publications Inc.
- Rohner, R.P., Khaleque, A. & Cournoyer, D. E. (2005). Parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications. In R. P. Rohner ve A. Khaleque (Eds.), Handbook for the study of parental acceptance and rejection (s. 1-36). Storrs: Rohner Research Publications.
- Sarı, E. (2007). Anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların, annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuğun sosyal uyum ve becerilerine etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Sarı, H.Y., Baser, G. & Turan, J.M. (2006). Experiences of mothers of children with Down Syndrome, Paediatric Nursing, 18(4):29- 32.
- Seligman, M. & Darling, R. (2007). Ordinary Families, Special Children: A Systems Approach to Childhood Disability New York, NY: The Guilford Press.
- Seligman, M. (1983). Siblings of handicapped persons. The Family with a Handicapped Child: Understanding and Treatment. M. Seligman (Ed.). New York, NY: Grune & Stratton, Inc. 147-174.
- Seltzer, J.A. (1991). Relationships between fathers and children who live apart: The father's role after separation. Journal of Marriage and the Family, 79-101.
- Senemoğlu, N. (2010). Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya (16. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Stoneman, Z, Brody, G.H., Davis, C.H., et al. (1988). Childcare responsibilities, peer relationships and sibling conflict: older siblings of mentallyretarded children. Am J Ment Retard 93:174–183.

- Stoneman, Z. & Brody, G.H. (1993). Sibling relations in the family context. In: Stoneman Z, BermanPW, editors. The effects of mental retardation, disability, and illness on sibling relationships. Baltimore: Paul H. Brookes. p 3–30.
- Stoneman, Z. (2005). Siblings of children with disabilities: Research themes. *Mental Retardation*, 43, 339–350.
- Şenel, H.G. (1995). Yetersizliğe Sahip Kardeşi Olanlarla Olmayanların Yetersizliğe Yönelik tutumları ve Kaygı Düzeyleri Yönünden Karşılaştırılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 2 (1), 33-39.
- Tamer, M. (2010). Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinde Stres Yönetimi Eğitiminin Etkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Psikoloji Anabilim dalı, Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı, İzmir.
- Topaloğlu, G. (2011). Otizmlili Çocukların Kardeş İlişkisinde Annenin Rolü. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Toran, M. (2005). Farklı Sosyo-Kültürel Düzeylere Sahip annelerin Çocuklarını Kabullenme ve Reddetme Davranışlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turan, A. (2000). Sevgi Dili Konuşan Çocuklar. İstanbul, Sistem Yayıncılık,
- Turnbull, A.P. & Turnbull, H.R. (2001). Families, professionals, and exceptionality. New Jersey: Merrill/Prentice.
- Valdivieso, C., Ribley, S. & Ambler, L. (1988). NICHCY New Digest “Children with disabilities: Understanding sibling issues. Number:11, Washington, DS: Interstate Research Associates.
- Varol, N. (2005). Aile eğitim (Süreçler-Yöntemler- Programlar). Kök Yayıncılık. Ankara.

- Yalçın, S., Özaras, N. & Dormans, J. (2000). Serebral Paralizde Tedavi ve Rehabilitasyon. Ankara, Mas Matbaacılık.
- Yamaç, A. (2011). Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerin Çocuklarını Kabul Red Düzeyi İle Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuzer, H. (1998). Ana Baba Okulu, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1999). Bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimiyle çocuğunun ilk altı yılı. Remzi Kitabevi A.Ş. 9.Basım, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2000). Eğitim ve gelişim özellikleriyle okul çağı çocuğu. Remzi Kitabevi A.Ş. 1.Basım, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2005). Çocuk Psikolojisi (26. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi Yayıncılık.
- Yıldız, D. (2009). Okul öncesi dönem engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarını kabullenmeleri ile umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yörükoglu, A. (2004). Gençlik Çağı. (12. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zetlin, A.G., Padron, M. & Wilson, S. (1996). The experience of five Latin American families with the special education system. Education and training in mental retardation and developmental disabilities, 22-28.

6. EKLER

EK 1: Demografik Bilgi Formu

Sayın Veli; aşağıda sizinle ilgili birtakım bilgiler istenmektedir. Hiçbir soruyu boş bırakmadan size uygun olan cevabı işaretleyiniz. Vereceğiniz cevaplar ve kişisel bilgileriniz sadece araştırma dâhilinde bilimsel amaçlar için kullanılacak ve tamamen saklı tutulacaktır. Katılımınız için çok teşekkürler.

Katılımcı No:

Sema GÜVENÇ
(Maltepe Üniversitesi
Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi)

Aileye Ait Genel Bilgiler

1.Cinsiyetiniz

(a)Kadın

(b)Erkek

2.Yaşınız

(a) 20-35

(b) 36-45

(c) 45 ve yukarı

3.Medeni Durumunuz:

(a) İlk Eşimle Birlikteyim (b) Boşandım (c) Eşim Vefat Etti (d)Diğer...

4.Eğitim Durumunuz

(a)Okur Yazar değilim

(b) İlkokul

(c) Lise

(d) Lisans ve Üstü

5.Mesleğiniz

(a) Çalışıyorum

(b)Çalışmıyorum

(c) Diğer

6. Ailenizin gelir durumu (a) 500-1000 TL (b) 1000 - 2000 TL (c) 2000-3000 TL (d)Diğer

7.Kaç Yıldır Evlisiniz?

(a) 1-5

(b) 6-15

(c) 16-25

(d) Diğer.....

8.Kaç Tane Çocuğunuz Var?

(a) 1

(b) 2

(c) 3

(d) Diğer.....

9. Ailenizde Başka Kaynaştırma Ya da Özel Eğitim Alan Var mı?

(a) Var

(b)Yok

10. Çocuğunuzun Bakımı Konusunda Dışarıdan Yardım Alıyor musunuz?

(a) Evet

(b) Hayır

	BENİM İÇİN DOĞRU		BENİM İÇİN DOĞRU DEĞİL	
	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hemen hemen hiçbir zaman doğru değil
1.Ben çocuğum hakkında güzel şeyler söylerim.	☐	☐	☐	☐
2.Çocuğum kötü davrandığında ona söylenir veya onu cezalandırırım.	☐	☐	☐	☐
3.Çocuğuma sanki orada yokmuş gibi davranırım.	☐	☐	☐	☐
4.Çocuğumu gerçekten sevip sevmediğimden şüphe ediyorum.	☐	☐	☐	☐
5.Çocuğumun neleri yapıp, neleri yapamayacağını kesin olarak bilmesini sağlarım.	☐	☐	☐	☐
6.Gündelik genel yapılacakları çocuğum ile konuşur ve söyleyeceklerini dinlerim.	☐	☐	☐	☐
7.Çocuğum beni dinlemediği zaman çocuğumu başkalarına şikayet ederim.	☐	☐	☐	☐
8.Çocuğumla yakından ilgilenirim.	☐	☐	☐	☐
9.Dışarıya çıkacağı zaman, çocuğuma kesin olarak saat kaçta evde olacağını söylerim.	☐	☐	☐	☐
10.Arkadaşlarını eve getirmesi için çocuğumu cesaretlendiririm ve onların iyi vakit geçirmesi için elimden geleni yaparım.	☐	☐	☐	☐
11.Çocuğumla alay ederim.	☐	☐	☐	☐

EK 2: Veli Onay Formu

Sayın Veli,

Bu araştırmaya, çocuğunuzun katılabilmesi için onay vermek üzere davet edilmiş bulunmaktasınız. Çocuğunuzun araştırmamda yer almasını kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapıldığını anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme sonrasında vermeniz önem taşımaktadır. Araştırmanın amacı engelli kardeşe sahip çocukların kardeşlerine yönelik tutumları ile ebeveynlerinden algıladıkları kabul - red arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada çocukları engelli kardeşe yönelik tutumlarının verilerini toplamak amacı ile 28 maddelik Engelli kardeşe yönelik tutum leği kullanılacak, çocuğunuzun bu leği doldurması istenecektir.

Araştırmaya katılım tamamen isteğe bağlıdır. Onayınız lkemizde sıklıkla araştırılmamış bu konunun sonuçlarının bilim dünyasına katkı sağlaması ve elde edilen bilgilerin çocukların engelli kardeşlerine yönelik tutum ve ilişkilerinin daha sağlıklı yürütülmesi açısından çok kıymetli olacaktır. Bu çalışmadaki tüm bilgiler gizli tutulacak, kişilere ait veriler isimle değil, numarayla tanımlanacak ve kullanılacaktır. Eğer ocuğunuzun bu araştırmaya gönüllü olarak katılmasını onaylıyorsanız lütfen aşağıda yer alan izin formunu doldurunuz.

İlginiz için teşekkür ederim. Saygılarımla.

Sema Güvenç

(Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans ğrencisi)

Semasaribal@hotmail.com

Çocuk Gelişimi Öğretmeni

Sema Güvenç

(Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi)

Semasaribal@hotmail.com

Velinin Beyanı:

Maltepe Üniversitesi psikoloji bölümünde yüksek lisans öğrencisi olan Sema Güvenç'in yüksek lisans tezi kapsamında yapmış olduğu araştırması ile ilgili yukarıda yazılı olan bilgileri okudum çocuğumun bu araştırmaya katılmasını kabul ediyorum.

Velinin Adı Soyadı:

Çocuğunun Adı Soyadı:

Tarih:

İmza:

EK 3: Kardeş Bilgi Formu

Sevgili kardeşler;

Bu bilgi formu sizlerin engelli kardeşinizle ilgili duygu, düşünce ve bakım gibi sorumluluklarınızla ilgili düşüncelerinizi öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır. Bilgi formuna ve ölçeklere vereceğiniz doğru ve içten yanıtlar önemlidir. İçtenlikle vereceğiniz yanıtlar, bu çalışmaya en büyük katkıyı sağlayacaktır. Sonuçlar, araştırma amacıyla kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır.

Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Sema GÜVENÇ

1. Doğum Yılıınız:
2. Cinsiyetiniz : Erkek Kız
3. Öğrenim Durumunuz: İlköğretim Ortaokul Lise
4. Kardeşinizin engel durumu: Down Sendromu Otizm MR (Zihinsel Engel) CP (Cerebral Palsi)
 Görme Engelli İşitme Engelli Diğer.....

Engelli Kardeşinizin

5. Doğum Yılı :
6. Cinsiyeti :
7. Kardeşiniz bir okula devam ediyor mu?: Evet Hayır
8. Kardeşiniz ne tür bir okula devam ediyor?:
9. Kardeşiniz ne zamandır bir okula devam ediyor?:
10. Tüm kardeşlerinizin cinsiyet ve yaşlarını-kendiniz de dahil olmak üzere- büyükten küçüğe yazar ve sıralar mısınız?
1- 3- 5-
2- 4- 6-
12. Anne ve babanız birlikte mi ayrı mı?.....
13. Annenizin doğum tarihi:
14. Annenizin eğitim düzeyi:
 Okur yazar değil
 Okur-yazar

- İlkokul mezunu
- Ortaokul mezunu
- Lise mezunu

15. Anneniz çalışıyor mu? Evet..... Hayır ...

Çalışıyorsa mesleği nedir?

16. Babanızın doğum tarihi:

17. Babanızın eğitim düzeyi:

- Okur yazar değil
- Okur-yazar
- İlkokul mezunu
- Ortaokul mezunu
- Lise mezunu
- Üniversite ve üstü

18. Babanız çalışıyor mu? Evet;..... Hayır

Çalışıyorsa mesleği nedir?

ENGELLİ KARDEŞE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1-Kardeşimle birlikte oynamaktan hoşlanırım.	()	()	()	()
2-Kardeşimin diğer çocuklar gibi gelişemeyeceğini düşünüyorum.	()	()	()	()
3-Kardeşimin durumu beni endişelendiriyor.	()	()	()	()
4-Kardeşimin yatılı bir okulda kalmasını isterdim.	()	()	()	()
5-Kardeşimde diğer çocuklar gibi birçok şeyi öğrenebilir.	()	()	()	()
6-Kardeşimin varlığı evde huzurumuzu bozuyor.	()	()	()	()
7-Kardeşim iyi bir eğitim alabilirse büyüdüğünde kendini idare edebilir.	()	()	()	()
8-Kardeşimin evden uzaklaşmasını istiyorum.	()	()	()	()
9-Kardeşimle evde yalnız kalmaktan korkarım.	()	()	()	()
10-Kardeşim olmasaydı aile yaşantımız daha iyi olurdu.	()	()	()	()
11-Kardeşimle ilgilenmem nedeniyle derslerime çalışmıyorum.	()	()	()	()
12-Bir yere giderken kardeşimi de götürmekten hoşlanırım.	()	()	()	()
13-Kardeşimin hep böyle kalacak olması beni endişelendiriyor.	()	()	()	()
14-Kardeşimin durumundan dolayı ailemizin diğer insanlarla sosyal ilişkileri sınırlıdır.	()	()	()	()
15-Kardeşim ileride hayatını kazanmak için bazı işler yapabilir.	()	()	()	()

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.11542563
Konu: Anket İzni (Sema GÜVENÇ)

11/11/2015

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) İstanbul Maltepe Üniversitesinin 13.10.2015 tarih ve 311 sayılı yazısı.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tek. Gn Md. 07.03.2012 tarih ve 3616 sayılı 2012/13 nolu gen.
c) Millî Eğitim Araştırma ve Anket Komisyonunun 10.11.2015 tarihli tutanağı.

Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Sema GÜVENÇ'in "*Engelli Kardeşe Sahip Çocukların Kardeşlerine Yönelik Tutumları İle Ebeveynlerinden Algıladıkları Kabul-Red Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*" konulu tezi kapsamında, ilimiz Kadıköy ve Kartal ilçelerinde bulunan tüm resmi ilköğretim, ortaokul, liseler ve rehabilitasyon merkezlerinde öğrenim gören öğrenci ve velilerine; kişisel bilgi formu, ebeveyn kabul-red kontrol ölçeği ve engelli kardeşe yönelik tutum ölçeğini uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının; söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.
akamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarımıza arz ederim.

Şerafettin TURAN
Millî Eğitim Müdürü V.

OLUR
11/11/2015

Ahmet Hamdi USTA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:1- Genelge
2- Komisyon Tutanağı

İl Millî Eğitim Müdürlüğü
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 26f6-88ca-38dd-9070-f6d6 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-44-E.11564700
Konu: Sema GÜVENÇ

12.11.2015

İSTANBUL MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
(Sosyal Bilimler Enstitüsüne)

- İlgi: a) 13.10.2015 tarih ve 311 sayılı yazınız.
b) Valilik Makamının 11.11.2015 tarih ve 11542563 sayılı oluru.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Sema GÜVENÇ'in "*Engelli Kardeşe Sahip Çocukların Kardeşlerine Yönelik Tutumları İle Ebeveynlerinden Algıladıkları Kabul-Red Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*" konulu tezine dair araştırma çalışması hakkındaki ilgi (a) yazınız ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, *uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması*, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılmasını, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini arz ederim.

Mustafa YİĞİT
Müdür a.
Şube Müdürü

EK:1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

İl Millî Eğitim Müdürlüğü
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 59c3-ba9f-31d3-a409-b8dc kodu ile teyit edilebilir.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU KARARI

Karar Tarihi : 09.06.2016

Karar Sayısı : 2016/6-2

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün 11.05.2016 tarih ve 14475162-302.08.01-254 sayılı yazısı ile Kurulumuza gönderilen, Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans Programında, Yrd. Doç. Dr. Handan DOĞAN'ın danışmanlığında öğrenim gören 14 11 04 110 numaralı YL öğrencisi Sema GÜVENÇ'in "**Engelli Kardeşe Sahip Çocukların Kardeşlerine Yönelik Tutumları ile Ebeveynlerinden Algıladıkları Kabul-Red Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**" başlıklı yüksek lisans tez önerisi ile ekindeki ölçek ve anket formları incelenmiştir.

Yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda:

Araştırma önerisinin T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Yönergesi'nin 6. Maddesinde yazılı; "**bilimsel disipline bağlılık, yaşama saygı, zarar vermeme, olası zarar ve riskler konusunda tüm ilgilileri bilgilendirme, insan ve topluma sorumluluk**" gibi ilkelere uygun olduğuna; yayına temel oluşturan araştırmancın tasarım, planlama ve yürütülme aşamalarında katkıda bulunanlara yer verilmesi, eksiksiz ve doğru kaynak gösterilmesi, gereken biçim ve doğrulukta atıflarda bulunulması kaydıyla yapılmasının etik olarak uygun olduğuna;

Toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Aytekin BERKMAN

(İznilî)
Prof. Dr. Nurgün OKTİK

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK

(İznilî)
Yrd. Doç. Dr. Zeynep Karaer GÜÇLÜ

Yrd. Doç. Dr. Abbas DÜNDAR

08 Ağustos 2016

Sayın Sema Güvenç,

Maltepe Üniversitesi, Gelişim Psikoloji bölümünde, danışmanınız, Yrd. Doç. Dr. Handan Doğan ile yürüteceğiniz ' Engelli Kardeşe Sahip Çocuk Ve Ergenlerin Kardeşlerine Yönelik Tutumları ile Ebeveynlerinden Algıladıkları Kabul-Red arasındaki ilişkinin incelenmesi ' konulu tez çalışmanızda Türkçe 'ye uyarlanmış olduğumuz Ebeveyn Kabul- Red Ölçeğini kullanma isteğiniz tarafıma bildirilmiştir.

Bu araştırmada kullanılmak üzere, R.Rohner tarafından geliştirilmiş ve tarafımızdan adaptasyon çalışmaları yapılmış olan Ebeveyn Kabul-Red Ölçeğini, kullanmak üzere yaptığımız izin talebiniz uygundur.

Araştırma amaçlı olarak kullanmanıza izin veriyorum.

Çalışmalarınızın bitiminde, tezinizin bir kopyasını bana iletmenizi rica ediyorum.

Bilgilerinize,

Prof.Dr. Fatoş Erkman,
Eğitim Bilimleri Bölümü
Eğitim Fakültesi
Boğaziçi Üniversitesi

Ronald and Nancy Rohner Center
for the Study of Interpersonal Acceptance and Rejection

**Human Development & Family Studies, Box U-1058, University of Connecticut,
Storrs, CT 06269-1058 USA**

Limited License
PERMISSION TO REPRODUCE FOR
LIMITED EDUCATIONAL AND RESEARCH PURPOSES

October 23, 2015

Permission is granted to **Sema Guvenc** to reproduce and use any measures provided by Rohner Research Publications (hereinafter, "RRP") for use in a research project. In addition, in exchange for the permission granted above, Sema agrees to supply RRP with completed research results, in whatever form, and hereby grants a license to RRP to use such research results for interpretation, citation, and archiving. Scoring and data storage is available at no cost by registering at <http://parscore6.appspot.com> using a Gmail account. Please use the HELP video for guidance.

Ronald P. Rohner, Ph.D.
Rohner Research Publications

Re: Ölçek Kullanım İzni Hakkında

Re: Ölçek Kullanım İzni Hakkında

SEVGİ KÜÇÜKER (skucuker@pau.edu.tr)

[Kişilere ekle](#)

02.10.2015

Kime: SEMA SARIBAL

Sema hanım merhaba,

Bu ölçeği tezinizde kullanabilirsiniz. Çalışmanızda başarılar dilerim.

Sevgi Küçüker

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Tarihi : 31.05.1979

Doğum Yeri : İstanbul

Medeni Durumu : Evli

EĞİTİM

Lise : 1993-1996 Maltepe Kız Meslek Lisesi

Lisans : 1998-2002 Gazi Üniversitesi, Çocuk Gelişimi ve O.Ö.E.
Öğretmenliği Bölümü

Yüksek Lisans : 2014-2016 Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Psikoloji Bölümü, Gelişim Psikolojisi Programı

ÇALIŞTIĞI KURUMLAR

2016-Devam ediyor İMKB Anadolu Meslek Lisesinde, Çocuk Gelişimi Öğretmeni

2015-2016 İlkin Arya Rehabilitasyon Merkezinde, Çocuk Gelişimi Öğretmeni

2010-2015 TSCV Metin Sabancı Özel Eğitim Okulunda, Anasınıfı Öğretmeni

2008-2010 Yeni Amaç Rehabilitasyon Merkezinde, Çocuk Gelişimi Öğretmeni

2003-2007 Özel Dünyalar Rehabilitasyon Merkezinde, Çocuk Gelişimi Öğretmeni

2002-2003 Sabiha Gökçen Kız Meslek Lisesinde, Çocuk Gelişimi Öğretmeni